लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

शिक्षा गुरुयोजना

प्रतिवेदन २०७९

विषयसूची

खण्ड –१: पृष्ठभूमी तथा शिक्षा गुरुयोजना तयारीका प्राविधिक पक्षहरू **१**

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ योजनाको उदेश्य ३

१.३ योजना निर्माणका आधारहरू ४

१.४ योजना निर्माणका औचित्यहरू ४

१.५ योजना निर्माण प्रक्रिया ५

१.६ सङ्कलित तथ्याङ्क विश्लेषणका लागि SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) विश्लेषण विधि अपनाइएको ५

खण्ड - २: शैक्षिक इतिहास र नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण **७**

२.१ शिक्षाको अन्तराष्ट्रिय पृष्ठभूमि ७

२.२ शिक्षाको राष्ट्रिय पृष्ठभूमि ८

२.२.१ लिच्छवीकालको नेपालमा शिक्षा ९

२.२.२ मल्लकालमा शिक्षा ९

२.२.३ बाइसे चौबिसे राज्यमा शिक्षा १०

२.२.४ शाहकालमा शिक्षा १०

२.२.५ प्रथम पञ्च वर्षीय योजनामा शिक्षा १३

२.२.६ वि.सं. २०१४ पछि शिक्षा विकासक्रम १३

२.३ भौगोलिक र प्रशासनिक अवस्थिति र जनसाङ्ख्यिक विवरण १५

२.३.१ नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति १५

२.३.२ राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण १५

२.३.३ नगरपालिकाको जनसाङ्ख्यिक विवरण १६

२.४ शिक्षा २०

२.४.१ शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण २१

२.४.२ शिक्षक र विद्यार्थीहरुको विवरण २९

२.४.३ पांच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता विवरण ३१

२.४.४ उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण ३३

२.४.५ मुख्य विषयको आधारमा साक्षर जनसंख्याको विवरण ३५

२.४.६ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ३६

२.४.७ शैक्षिक सत्र २०७८ को नयाँ भर्नाको विवरण ३७

२.४.८ सामुदायिक विद्यालयको सुबिधा तथा संरचनागत विवरण ४८

खण्ड - ३: शिक्षा गुरुयोजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, कार्यनीति तथा रणनीतिहरू **५२**

३.१ पृष्ठभूमि ५२

३.१.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा ५६

३.१.२ आधारभूत शिक्षा ५७

३.१.३ आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा ५९

३.१.४ माध्यामिक शिक्षाका समग्र पक्षहरू ६०

३.१.५ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा ६१

३.१.६ अनौपचारिक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक निरनतर सिकाई ६२

३.१.७ विशेष शिक्षा (समावेशी शिक्षा) ६४

३.१.८ शैक्षिक प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन ६६

३.१.९ शैक्षिक पूर्वाधार व्यवस्थापन तथा लगानी ६९

३.१.१० ट्यूसन, ब्रिज कोर्स, कोचिङ लगायत मूलधार बाहिरका शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थापन ७१

३.१.११ शैक्षिक गुणस्तर नियमन ७१

३.१.१२ खोज, विज्ञान तथा प्रविधि ७४

३.१.१३ अतिरिक्त शैक्षिक कृयाकलाप संचालन व्यवस्थापन ७६

३.१.१४ स्थानीय पाठ्यक्रम तथा मातृभाषमा शिक्षा ७७

खण्ड - ४: शिक्षा गुरुयोजनाको कार्यनीति तथा रणनीतिहरू अनुसारका कार्यक्रमहरू **७८**

४.१ अपेक्षित उपलब्धीहरू १०९

खण्ड - ५: कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन **११७**

५.१ योजना प्राथमिकिकरण तथा कार्यान्वयन ११७

५.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ११९

अनुसूचीहरु **१२३**

अनुसूची १ - माइन्युट १२३

अनुसूची २ - प्रस्तुतीकरणका फोटोहरु १२५

तालिका सुची

तालिका १. राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण १६
तालिका २ जनसंख्या विवरण १८
तालिका ३. वडागत जनसंख्याको विवरण १९
तालिका ४. शैक्षिक संस्थाहरुको संख्यागत विवरण..२१
तालिका ५. नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरुको विवरण २२
तालिका ६. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा रहेका निजी विद्यालयहरूको विवरण..............२४
तालिका ७. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा रहेका मदरसाको विवरण.............................. २६
तालिका ८. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विवरण...२८
तालिका ९. शिक्षक र विद्यार्थी विवरण.. २९
तालिका १०. कक्षाको आधारमा विद्यार्थी विवरण... ३०
तालिका ११. तहका आधारमा विद्यार्थी विवरण.. ३०
तालिका १२. पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्याको साक्षरता स्थिती ३१
तालिका १३. पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण...३३
तालिका १४. उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण.........३४
तालिका १५. मुख्य विषयको आधारमा साक्षर जनसंख्याको विवरण....................................... ३५
तालिका १६. शिक्षक विवरण...३६
तालिका १७. शैक्षिक सत्र २०७८ को नयाँ भर्नाको विवरण...३८
तालिका १८. सामुदायिक विद्यालयको सुबिधा तथा संरचनागत विवरण.................................. ४८

खण्ड -१: पृष्ठभूमी तथा शिक्षा गुरुयोजना तयारीका प्राविधिक पक्षहरू

१.१ पृष्ठभूमि

लुम्बिनी साँस्कृतिक प्राकृतिक तथा भौगोलिक विविधता र सुन्दरताले भरिपूर्ण र गौतम बुद्धको जन्मस्थल नेपाल परापूर्व कालदेखि नै ऋषिमुनीहरूको एक तपोभूमी र बौद्ध तथा पूर्वीय दर्शन, ज्ञान तथा चिन्तन परम्परा, संस्कृत ज्ञान, भाषा, साहित्य, सनातन धर्म संस्कृति, संस्कार, दर्शनशास्त्र, ज्योतिषशास्त्र, आयुर्वेदिक चिकित्सा प्रणाली, योग, ध्यान, वास्तुशास्त्र, खगोलशास्त्र, सङ्गीत र जीवन पद्धतिको अनुपम ज्ञानभूमी रहँदै आएको छ । यो ज्ञानभूमि विभिन्न दर्शन र ज्ञान परम्पराको उद्गमस्थल समेत मानिन्छ। यसका साथसाथै नेपालमा बोलिने विभिन्न भाषा तथा संस्कृतिहरूले यसको साँस्कृतिक महत्वलाई पुष्टी गर्दछ । क्षेत्रफलका हिसाबले सानो भएता पनि नेपालमा ११५ भन्दा धेरै जातजाति र १३० भन्दा बढी भाषाहरू रहेका छन् । समुन्द्र सतहदेखि ५९ मिटरको उचाइदेखि ८८४८.८६ मिटरमा रहेको विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथासम्म तराइ, पहाड र हिमालको रूपमा फैलिएको जैविक विविधतायुक्त भूभाग र हावापानी रहेको कारण यहाँ साँस्कृतिक, भाषिक र जातजातिगत विविधता रहेको छ । भौगोलिक, वातावरणीय, साँस्कृतिक र भाषिक रूपमा अत्यन्तै धनी भए पनि लामो समयको राजनीतिक खिचातानी, अस्थिरता र शासकहरूको अदूरदर्शी दृष्टिकोणको कारण ती साँस्कृतिक वैभव तथा निधीहरू ओझेलमा परेका छन् । यी विविधताहरूको संरक्षण र विकासमा राज्यको लगानी र चासो कम रह्यो । नेपालको इतिहासमा मल्ल कालसम्म शिक्षा, साहित्य र कलाको क्षेत्रमा सकारात्मक प्रयत्नहरू भएका थिए तर आधुनिक नेपालको एकिकरण पछि शिक्षा, साहित्य र कलाको क्षेत्र ओझेलमा परेको देखिन्छ । खासगरी तत्कालीन नेपाली शासकहरूका आन्तरिक राजनीतिक खिचातानी र पारिवारिक कलह तथा ब्रिटिश इण्डियाले नेपालमाथि गरेको सैनिक आक्रमणका कारण नेपालको एकिकरण पश्चात् समेत इतिहासको लामो कालखण्डसम्म शिक्षा, साहित्य र कला क्षेत्रप्रतिको उदाशिनता झन् बढेर गएको पाइन्छ । राज्यको उपेक्षाका वाबजुद शिक्षा, साहित्य र कला क्षेत्रमा जनस्तर र समुदायस्तरबाट भएका प्रयासहरू समेत निरङ्कुश राणा र पञ्चायती शासन व्यवस्थाले नियन्त्रण र निषेध गर्यो । अझ नयाँ शिक्षा लागु भए पश्चात् अङ्ग्रेजी तथा पाश्चात्य शिक्षा प्रणालीका प्रभावका कारण एकातिर पूर्वीय दर्शन, ज्ञान तथा चिन्तन परम्परा, संस्कृत भाषा, साहित्य, सनातन धर्म संस्कृति, चालचलन, संस्कार, दर्शनशास्त्र, ज्योतिषशास्त्र, आयुर्वेदिक चिकित्सा प्रणाली, योग, ध्यान, वास्तुशास्त्र, खगोलशास्त्र, सङ्गीत र जीवन पद्धति क्रमशः ओझेलमा पर्दै गए । नेपाली समाज गुरु-शिष्य परम्पराको अनुपम नमूना गुरुकूल शिक्षा

प्रणालीबाट क्रमशः पाश्चात्य शिक्षा प्रणालीतर्फ ढल्किँदै गयो । विकासको क्रमसँगै पश्चिमी ज्ञानविज्ञानको आदानप्रदान र भूमण्डलीकरणका प्रभावले आधुनिक शिक्षामा केही प्रयत्नहरू भए । फलस्वरुप वि.सं. २००७ सालको राजनीतिक परिवर्तनपछि नेपालमा विद्यालय तथा कलेजहरूको स्थापना गर्ने लहर नै चल्यो । वि.सं. १९७५ सालमा त्रि-चन्द्र कलेजको स्थापना पश्चात् विश्वविद्यालय तहको शिक्षाको अवसर समेत देशभित्र नै प्राप्त भयो । वि. सं. २०१६ मा त्रिभुवन विश्वविद्यालयको स्थापना भए पश्चात् देशका विभिन्न स्थानहरूमा क्याम्पसहरू स्थापना हुँदै गए र वि.सं. २०२८ को नयाँ शिक्षा लागु भएपश्चात् शिक्षामा आमूल परिवर्तन नै सुरु भयो । सङ्ख्या र क्षेत्र विस्तारका हिसाबले समेत यो समयमा नेपालमा धेरै विद्यालय तथा कलेजहरूको स्थापना भए तथापि विद्यालय र कलेजहरूको स्थापनाको यो क्रम सुगम तथा शहरकेन्द्रहरूमा केन्द्रित भयो । वि. सं. २०४६ सालमा बहुदलीय व्यवस्थाको पुनस्थापना पछि भने शिक्षा क्षेत्रमा चरम राजनीतिक हस्तक्षेप भयो र शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तरमा ह्रास आउन थाल्यो जुन आजपर्यन्त जारी छ । एकातर्फ विश्वमा नविन ज्ञान,विज्ञान र प्रविधिका हिसाबले उच्च प्रतिस्पर्धाको अवस्था छ भने अर्कोतर्फ भूमण्डलीकरणका प्रभावले विश्व एउटा सानो गाउँको रूपमा विकास भएको छ र हाम्रा सन्ततिले विश्वका नागरिकसँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने भएको छ । यस्तो अवस्थामा एकातिर शिक्षाको खस्किँदो गुणस्तर हाम्रा लागि एउटा ठूलो चुनौतिको रूपमा रहेको छ भने अर्कोतिर देशका कैयौं दुर्गम ग्रामीण वस्ती तथा दूरदराजका नागरिकहरू अझै निरक्षरताको अन्धकारमा बाँच्नुपर्ने वाध्यता छ । तुलनात्मक हिसाबले सुगम नगरपालिका भएतापनि लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको शैक्षिक स्तरमा सोचेको जस्तो सुधार हुन सकेको छैन । नेपालको वर्तमान संविधानको व्यवस्था अनुसार अधिकार सम्पन्न स्थानीय सरकार निर्वाचित भएर आएपछिको हालको अवस्थामा शिक्षा क्षेत्रको बारेमा, खासगरि आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा सम्बन्धी योजना निर्माण, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएको परिप्रेक्ष्यमा यस लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको समग्र शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि एउटा शिक्षा गुरुयोजना निर्माण गरी सो गुरुयोजनाले तय गरेअनुसारका योजना तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न वाञ्छनीय देखिएकोले यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको हो।

वि.सं. २००७ सालको प्रजातन्त्र स्थापनाको ऐतिहासिक विन्दुदेखि २०७२ सालमा संविधान सभाद्वारा जारी गरिएको जनता निर्मित संविधानको घोषणासम्म आइपुग्दा नेपालले प्रजातन्त्रको स्थापना पश्चात् समेत ६८ वर्ष लामो राजनीतिक तथा सामाजिक सङ्क्रमणबाट गुज्रन परेको यथार्थ हाम्रा सामु छ।

समग्र विकासको दृष्टिकोणबाट हेर्दा बितेका करिब ७० वर्ष राजनीतिक अधिकार प्राप्तीका संघर्षमा मात्र सिमित भएको देखिन्छ भने अन्य आर्थिक, औद्योगिक, शैक्षिक लगायतका विकासका सूचकहरूका आधारमा हाम्रो देश धेरै पछाडि रहेको छ । हाम्रो देशभन्दा पछाडि स्वतन्त्र भई आर्थिक विकासतर्फ लम्केका पूर्वी तथा मध्य एशियाका धेरै मुलुकहरू विकासमा हामी भन्दा कैयौं गुणा अगाडि पुगिसकेका छन् । सन् साठीको दशकमा नेपालभन्दा कम प्रति व्यक्ति औषत आय भएको जापानसँग भौतिक, मानविय तथा अन्य विकासका दृष्टिकोणले अहिले हाम्रो तुलना नै हुन सक्दैन ।

वि.सं. २०७२ सालमा नेपालको संविधान जारी भैसकेपश्चात् २०७४ सालमा सम्पन्न भएका तिनै तहका निर्वाचनबाट नयाँ सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरू गठन भैसकेको कारण नयाँ सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अनुरूपको राज्यको पुनर्संरचना समेत भैसकेको छ । यस ऐतिहासिक कालखण्डमा हाल सम्पूर्ण राष्ट्र नै समग्र विकासको मूलमन्त्र लिएर अगाडि बढेको सन्दर्भमा वर्षौंदेखि व्याप्त गरीबी, रोग व्याध, पछौटेपन, अशिक्षा, असुविधा, अन्याय अत्याचार र भेदभावमा पिल्सिएका आम स्थानीयवासीमा नयाँ परिवर्तन र राज्य व्यवस्थाले नयाँ आशाको सञ्चार गराएको छ ।

विशेषतः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेख भएका स्थानीय तहको अधिकारको थप व्याख्या गरी स्थानीय सरकारलाई स्थानीय स्तरका समग्र विकासका योजनाहरू निर्माण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । ऐनको परिच्छेद -३ दफा ११ को उपदफा २ (ज) (१) मा प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन साथै बुँदा नं. २ मा सामुदायिक, संस्थागत, गुठी र सहकारी विद्यालय स्थापना, अनुमति, सञ्चालन, व्यवस्थापन तथा नियमन गर्ने अधिकार समेत स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा यस लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको समग्र शिक्षाक्षेत्रको विकासका लागि शिक्षा गुरुयोजना तयार पार्न लागिएको हो ।

१.२ योजनाको उदेश्य

नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरी प्रत्येक नागरिक र समुदायले प्राप्त गर्न सक्ने हकलाई कार्यान्वयन गर्न सक्ने गरी संविधानको अनुसूची ८ अनुसार आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गर्न यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र

कुनै पनि सुमदायमा कुनै पनि बालबालिका विद्यालयको पहुँचबाट टाढा हुने छैनन् र भरपर्दो तथ्य एवं तथ्याङ्कको आधारमा प्रत्येक बालबालिकालाई अनिवार्य रहेको आधारभूत तहको शिक्षा प्रदान गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने यस योजनाको मूल उद्देश्य रहेको छ । यसका साथै योजना निर्माण गर्नुको अन्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

- नगरपालिकाको वर्तमान शैक्षिक अवस्थाको चित्रण गर्नु ।
- विद्यालयलाई बाल, महिला र अपाङ्गमैत्री बनाउन पूर्वाधार तयार गर्नु ।
- विद्यालयमा समावेशीकरणलाई उच्च प्राथमिकता दिनु ।
- व्यवसायिक सीपमूलक तथा प्राविधिक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु ।
- बिचमा विद्यालय छोड्ने दरमा कमि ल्याउनु ।
- परीक्षा प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्नु ।
- शिक्षक व्यवस्थापनमा सुधार गर्नु ।

१.३ योजना निर्माणका आधारहरू

यस योजना तर्जुमा गर्दा देहाय बमोजिमका दस्तावेजहरूलाई मुख्य आधारको रुपमा लिइएको छ ।

- नेपालको संविधान, २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- दिगो विकास लक्ष्य नं. ४
- राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
- पन्ध्रौं योजना (२०७६/ ०७७-२०८०/ ०८१)
- विद्यालय क्षेत्र विकास योजना
- लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको आधारभूत तह (कक्षा ८) उत्तिर्ण परीक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापना निर्देशिका, २०७७

१.४ योजना निर्माणका औचित्यहरू

- शिक्षाको पहुँचबाट बञ्चित बालबालिकाहरूको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चितता, विद्यालयमा अर्थपूर्ण सहभागीताका लागि ती बञ्चित समूह, समुदायका बालबालिकाहरूलाई यस योजनाले सम्बोधन गर्नेछ ।
- आधारभूत र माध्यमिक दुवै तहको शिक्षामा बालबालिकाको स-सम्मान प्रवेश, बालबालिकाको क्षमता, आवश्यकता र परिवेश अनुसार सफल जीवनयापनका लागि आवश्यक सीपहरूको विकास गर्न यस योजनाले मद्दत गर्नेछ ।

- विद्यालयभन्दा बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयसम्म ल्याउने, उनीहरूलाई विद्यालयमा टिकाई राख्ने र सिकाई पश्चात बजारमा बिकाउने उद्देश्यलाई पूरा गर्न यस योजनाले मद्दत गर्नेछ ।
- लैङ्गिग असमानता, अपाङ्गता, भाषा, जातियता, भौगोलिक अवस्थिति, कठिन परिवेशमा रहेका बालबालिकालाई शिक्षामा अर्थपूर्ण सहभागिता र सिकाईमा सुधार ल्याउने यस योजनाको औचित्य हो ।

१.५ योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा गुरुयोजना निर्माणको कार्यविधिलाई निम्न चरणहरूमा विभाजन गरिएको छ ।

क. स्थलगत सर्वेक्षण तथा सरोकारवालाहरूसँग छलफल, अन्तरक्रिया, नगरपालिकाका शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाका प्रमुख, नगर कार्यपालिका, सामाजिक विकास समिति, नगर शिक्षा समितिका पदाधिकारी, नगरपालिकको शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित अगुवाहरू, प्रदेश सरकारका निकायहरू, गैर सरकारी संस्था, प्रधानाध्यापकहरूसँग अन्तर्वार्ता, अन्तरक्रिया एवम् छलफल गरी सूचना, जानकारी एवम् सुझाव प्राप्त गरिएको थियो । प्रश्नावली समेत प्रयोग गरी आवश्यक प्राथमिक सूचना तथा तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिएको थियो ।

ख. द्वितीय तथ्याङ्क अध्ययनबाट सूचना सङ्कलनस् सम्वन्धित क्षेत्रहरूको द्वितीय तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरू संघीय, प्रादेशिक र जिल्ला स्तरका सम्वन्धित निकायहरूबाट प्रकाशित भइसकेका पुस्तक, प्रतिवेदन, लेख, अभिलेख, स्मारिका समेत अध्ययन गरी सङ्कलन गरिएको थियो । प्राप्त सूचना एवम् तथ्याङ्कहरूलाई परिष्कृत गरी अध्ययनलाई पूर्णता दिने प्रयास गरिएको थियो ।

ग. तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण तथा व्याख्या प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरूलाई प्रशोधन गरी उपयुक्त ढाँचा (तालिका, मानचित्र, रेखाचित्र आदि) मा प्रस्तुत गर्ने कार्य यस चरणमा गरिएको थियो । प्रशोधित सूचना तथा तथ्याङ्क विश्लेषण गरी निष्कर्ष, पुष्टयाइ र सुझावहरू तयार गरिएको थियो । यसको आधारमा शिक्षा गुरुयोजना क्षेत्रको निर्धारण तथा योजना र कार्यक्रमहरूको पहिचान गरिएको थियो ।

१.६ सङ्कलित तथ्याङ्क विश्लेषणका लागि SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) विश्लेषण विधि अपनाइएको

नगरपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि साधनको रूपमा SWOT विश्लेषण विधि अपनाइएको छ । यस विधिमा उपरोक्त स्थानको शिक्षा क्षेत्रको विकासका अवसर, चुनौति तथा उक्त स्थानका

सबल पक्ष र दुर्बल पक्षहरूको विस्तृत जानकारी लिई उक्त पक्षहरूको अन्तर-सम्बन्धको अध्ययन गरी नगरपालिकाको शिक्षा गुरुयोजना तयार पारिएको छ । SWOT विश्लेषण अन्तर्गत निम्न विषयवस्तुहरू समावेश गरिएको छ ।

- सबल पक्षः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको समग्र पक्षहरूको विकासका लागि त्यहाँ भएका स्रोत साधन र क्षमताको उचित उपयोग, त्यस स्थानको योजना तथा क्रियाकलापको लागि विद्यमान सकारात्मक र सहयोगी पक्षहरू आदि।
- दुर्वल पक्षः उद्देश्य प्राप्तिको लागि यस नगरपालिकामा भएको स्रोत-साधनको सीमितता र जटिलता ।
- अवसरहरूः यस नगरपालिकामा शैक्षिक विकासको लागि भएका सम्भाव्य र सहयोगी पक्षहरू ।
- चुनौतीहरूः यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकासका बाधकको रूपमा आइपर्ने मुख्य चुनौती, बाधा तथा व्यवधानहरू ।

SWOT Analysis

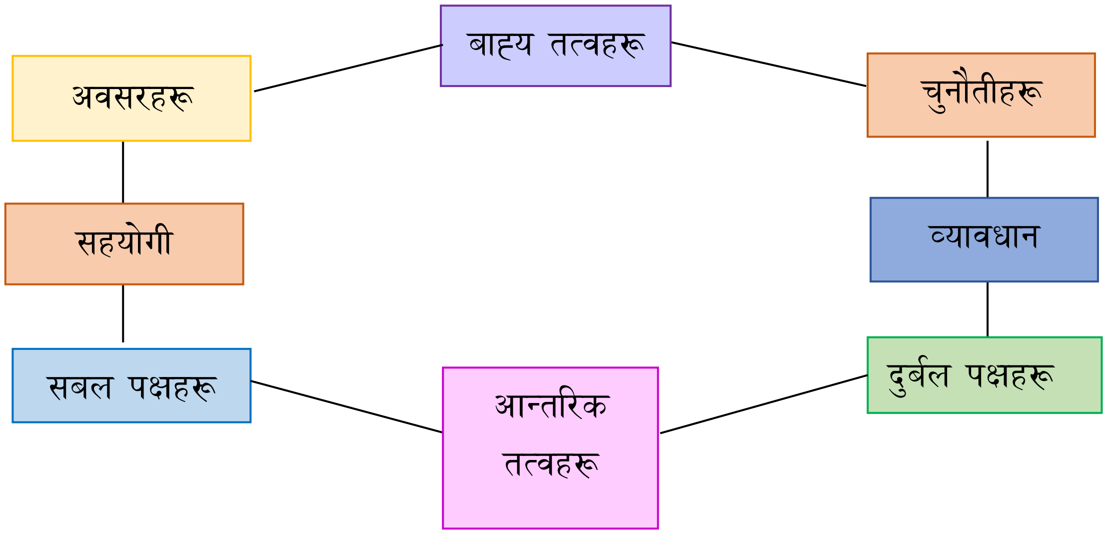

खण्ड - २ : शैक्षिक इतिहास र नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण

२.१ शिक्षाको अन्तराष्ट्रिय पृष्ठभूमि

पश्चिमा मुलुकहरूमा शिक्षा एवम् लिखत प्रणालीको पहिलो विकास मिश्र देशमा करिब ईशापूर्व तीन हजारमा भएको थियो । त्यहाँबाट फोनेसिया अहिलेको लेबनान, सिरिया र जोर्डन र त्यसबाट प्रभावित मेसोपोटेमिया क्षेत्र इराक, इरान र इजराइल पनि त्यसैबाट प्रभावित भई सिकाइ र लेखाइको प्रकृया अघि बढ्यो ।

पश्चिमा मुलुकहरूमा शिक्षा एवम् लिखत प्रणालीको पहिलो विकास मिश्र देशमा करिब ईशापूर्व तीन हजारमा भएको थियो । त्यहाँबाट फोनेसिया अहिलेको लेबनान, सिरिया र जोर्डन र त्यसबाट प्रभावित मेसोपोटेमिया क्षेत्र इराक। इरान र इजराइल पनि त्यसैबाट प्रभावित भई सिकाइ र लेखाइको प्रकृया अघि बढ्यो ।

ईशापूर्व ५०० तिर ग्रीक राज्यमा स्पार्टालाई छाडेर अरु कुनैले शिक्षाको जिम्मा लिँदैनथे । पैसा तिरेर पढाउनु पर्थ्यो । ७ देखि १४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई जिम्न्याष्टिक (Gymnastics), संगीत (Music) र साक्षरता (Literacy) सिकाइन्थ्यो । प्लेटो (Plato) र एरिस्टोटल (Aristotle) ले शिक्षालय खोलेका थिए । ती शिक्षलयहरूमा उच्च शिक्षासम्मको सुविधा थियो । ईशापूर्व ३५० तिर एथेन्समा पेन्टिङ र मूर्तिकला सामान्य भैसकेका थिए । रोमन राज्यमा पनि शिक्षाको बारेमा राज्यको प्रत्यक्ष संलग्नता देखिदैन । तत्कालिन औपचारिक शिक्षामा लिङ्गभेद थिएन। आर्थिक हिसाबले सम्पन्न बाबुआमाले पैसा तिरेर बच्चा पढाउन पाउँथे । क्रिश्चियन धर्मको विस्तारका साथ पुनरुत्थानकाल नआउँदासम्म शिक्षा चर्चकै निर्देशनमा चलिरह्यो । पढाई भनेको सक्नेले र पैसा हुनेले गर्ने कर्म थियो या धार्मिक कार्यका लागि वाइवल पढ्न सिक्ने कार्यको रूपमा मात्र सिमित थियो । मध्यपूर्वमा इस्लामको उदय भएपछि मदिनामा सन् ६२२ तिर शुरुमा मस्जिदमै र पछि मदरसामा पढाइ शुरु भएको देखिन्छ ।

चीनमा याओ वंशमै ईशापूर्व २१८८ देखि २०६७ तिर नै व्यापक रुपमा नैतिक शिक्षा दिइन्थ्यो। बालबालिकाहरूलाई बाबुआमाको र परिवारका अन्य सदस्यहरूको सम्मान गर्न सिकाइन्थ्यो । जिया वंशमा सरकारी विद्यालय कूलीन परिवारका बालबालिकाका लागि मात्र थिए । त्यहाँ कला, संस्कार र तीर हान्न सिकाइन्थ्यो । साङ वंशको बेला (ईशापूर्व १६०० देखि १०४६ सम्म) सामान्य जनताले पढ्न पाउँथे तर गाउँमा जनताले शुल्क तिरेर पढ्नुपर्थ्यो र उनीहरूलाई कृषिकर्म र

आवश्यक शिल्प सिकाइन्थ्यो । झाओ वंश (सन् १०४५ देखि २६५ सम्म) कुलीन परिवारका लागि चिनको राजधानीमा राष्ट्रिय विद्यालयहरू खुले र कन्फ्युसस् दर्शनको विकास गरे । चीनको पाठ्यक्रममा उनका विचारले सन् १९४९ सम्म ठूलो स्थान ओगट्थे । हान वंशले शाही अध्ययन केन्द्र खोले जसमा तीस हजार विद्यार्थीले पढाइ, लेखाइ र गणित सिक्थे । १९४९ पछि माओत्सेतुङको सरकारले सबैका लागि शिक्षाको कार्यक्रम ल्यायो र युगौं पुरानो विभेदको अन्त्य भयो ।

२.२ शिक्षाको राष्ट्रिय पृष्ठभूमि

नेपालमा प्राचिनकालमा गुरुकुल, ऋषिकुल, देवकुल र पितुकुल प्रणालीद्वारा वैदिक शिक्षा दिइन्थ्यो र महिला पुरुष दुवैले पढ्न पाउँथे । गार्गी र मैत्रेयी जस्ता विदुषीको उपस्थितिले यो कुरा स्पष्ट पार्दछ (शर्मा २०६८, पृ.१५,१६) । गुरुकुल प्रणाली आधुनिक शिक्षा प्रणाली नआउँदासम्म चलिरह्यो र अहिले पनि आश्रम, मठ मन्दिर, गुम्बा मार्फत् केही हदसम्म जारी नै छ । गुरुकुल प्रणाली अन्तर्गत मानव वस्तीभन्दा अलि टाढा विद्वान् ऋषिहरूले गुरुकुल चलाएका हुन्थे । विद्यार्थीहरू त्यहीँ बसेर गुरुले भने बमोजिम नियम पालना गर्दै वेद, वेदाङ्ग, व्याकरण, न्याय, दर्शन, ज्योतिष, साहित्य, नीतिशास्त्र, धर्मशास्त्र, आयुर्वेद आदि विषयको पढाइ गर्थे ।

पढ्ने पढाउने पद्धतिः गुरुले उच्चारण गरे पछि मात्र पाठ सोही वमोजिम शुद्ध उच्चारण गरी पढ्नु पर्ने, गुरुले पछि त्यसको व्याख्या गर्ने थियो । शुद्ध उच्चारण गरेर पढ्ने र अर्थ सहित गुरुलाई पाठ बुझाउने गर्नुपर्थ्यो । अहिलेको जस्तो शिक्षण विधि र परीक्षा प्रणालीको प्रयोग नभए तापनि पाठ कण्ठ पार्ने, व्याख्या गर्ने, प्रश्न उत्तरको व्यवस्था, ज्ञान मापनका लागि बेलाबेलामा शास्त्रार्थको व्यवस्था थियो । गम्भीर विषय श्रवण, मनन र निदिध्यासनका माध्यमले बुझ्ने व्यवस्था थियो (शर्मा २०१६,पृ.९) । जीवनको पहिलो २५ वर्ष ब्रह्मचारी आश्रमको अवस्था, गुरुकुलमा बसेर विद्या अध्ययन गर्ने र अन्त्यमा समावर्तन संस्कार (दीक्षान्त कार्यक्रम) गरे पछि आफु सक्दो गुरु दक्षिणा दिएर गुरुकुल या आश्रमबाट विदा हुने प्रचलन थियो । यसलाई निजको अध्ययन समाप्त भएको मानिन्थ्यो । त्यसपछि राजा वा प्रशासकले ती पठित व्यक्तिको जीविकाको व्यवस्था गरिदिने अनिमात्र उनीहरूले विवाह गरेर २६ वर्ष देखि गृहस्थ जीवन शुरु गर्ने गर्दथे ।

नेपालमा वैदिक शिक्षा परम्परा पछिको पुरानो परम्परा बौद्ध शिक्षा प्रणाली हो । यो पनि लामो समयसम्म कायम रह्यो । खासगरी पाँचौ शताब्दी देखि १५औं शताब्दीसम्म नेपाल बौद्ध शिक्षाको केन्द्र नै थियो । अहिले पनि गुम्बा शिक्षा केही मात्रामा चलिरहेको छ । बौद्ध शिक्षा प्रणालीको

विशेषता भनेको सबैका लागि समान शिक्षा हो । त्यहाँ कुनै वर्णभेद, जाति भेद थिएन । संगापा र गेलुङ गुरुहरूले बौद्ध गुम्बा र विहारमा भिक्षुहरूले पाली प्राकृत, बोद्धदर्शन, साहित्य, त्रिपिटक, जातकको पढाइ गराउदै आएका छन् । प्राचीन समयमा चीन र तिब्बतबाट समेत भिक्षु भिक्षुणी नेपालका विहारहरूमा अध्ययन गर्न आउँथे । स्वयम्भू विहार, फर्पिङ, लुम्बिनीमा अहिले पनि आवास र भोजनको सुविधा सहित भिक्षुहरूले अध्ययन गरिरहेका छन् । तथापी अहिले यिनीहरूको क्षेत्र साँघुरिएको छ । नेपाल तारा भृकुटी तिब्बत जाँदा बौद्ध विद्वान् शीलमन्जुलाई साथमा लगेकी थिइन् । उनले तिब्बती लिपि र भाषाको विकासमा सहयोग गरे र बुद्धको शिक्षालाई तिब्बतमा स्थायीरुपमा जग राखे । पछि बुद्ध धर्म दर्शनमा समस्या आइपर्दा शान्तरक्षित त्यहाँ गएर बज्रयान सम्प्रदाय शुरु गरे र साम्यगुम्बा स्थापना गरेका थिए ।

२.२.१ लिच्छवीकालको नेपालमा शिक्षा

लिच्छवीकालमा राज्यले शिक्षालाई ऐच्छिक रुपमा लिईन्थ्यो । त्यसकालागि गुठी राखिदिन्थ्यो र त्यसबाट शिक्षा केन्द्र सञ्चालन हुन्थे । त्यो समयमा नेपालमा उच्च शिक्षाको कुनै संस्था भएको विवरण भेटिँदैन तर नेपालीहरू नालन्दा र विक्रमशीला जाने गरेको विवरण पाइन्छ । नेपाली पण्डित वागेश्वर कीर्ति अध्यापक रहेको र पण्डित कनकश्री विक्रमशीलामा द्वार पण्डितको स्थान प्राप्त गरेको भनिन्छ (नेशिइ १,पृ.१९) । राजा मानदेव र अंशुवर्मा दुवैले हिन्दू र बौद्ध धर्ममा समान भाव राख्दथे । उनीहरू विद्वान्, संस्कृतज्ञ र कलाप्रेमी थिए । राजभाषा संस्कृत थियो । चाङ्गुनारायणको शिलालेख, चक्रमहाविहार पाटन र लाजिम्पाटको शिवमन्दिरको शिलालेखको शुद्ध संस्कृत भाषाको प्रयोग गरिएको छ ।

२.२.२ मल्लकालमा शिक्षा

मल्लकालमा राज्यले शिक्षालाई दायित्व मानेको थिएन । पूजा पाठ गराउने बाहुन र बौद्धलामा, गुभाजुहरूले आवश्यकता अनुसार कर्मकाण्ड पढेका हुन्थे । शिक्षा वृतिका रुपमा मात्र लिइएको थियो । जयस्थिति मल्लले व्यवसायका आधारमा थरको व्यवस्था गरेका हुन् । सर्वसाधारण अशिक्षित थिए । गुठीले शिक्षामा सहयोग पुर्याउँथ्यो साथै गरीब र असहायलाई भोजनको व्यवस्था गर्थ्यो । जयस्थिति मल्लका पालमा संस्कृतका साथै नेवारी साहित्यको पनि विकास भयो । जगज्योति मल्ल संस्कृतज्ञ र संगीतज्ञ दुवै थिए । भूपतिन्द्र मल्लले न्यातपोल र पचपन्न झ्याले दरबार बनाए । प्रताप मल्ल कवि थिए, आफ्नो नामका अगाडि कविन्द्र लेख्थे । साथै उनले तान्त्रिक विद्याको विकास गरे । फादर ग्रोबर डोरवीललाई इसाई धर्म प्रचारको अनुमति दिए ।

तिनीहरूले धेरै हस्तक्षेप गर्न थालेपछि सिद्धिनरसिंह मल्लले इसाईहरूलाई देश निकाला गरेका थिए। उनले कलाको विकास, मूर्तिकला, शिल्पकला, काष्ठकला, ललितकला, स्थापत्यकलाको विकासमा उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गरेका थिए । पाटन महाबौद्ध र कृष्ण मन्दिर यसका उदाहरण हुन् ।

२.२.३ बाइसे चौबिसे राज्यमा शिक्षा

डोटी, जुम्ला, पाल्पा, तनहूँ र पर्वतमा प्राप्त हस्तलिखित ग्रन्थले बाइसे र चौबिसे कालमा त्यस क्षेत्रमा संस्कृत शिक्षाको प्रचलन रहेको बुझिन्छ । गोरखाका राजा रामशाह शिक्षाप्रेमी थिए । उनका दरवारमा शक्तिबल्लभ अर्याल विद्वान्का रुपमा निकै प्रसिद्ध थिए । कास्की लमजुङका पण्डितहरू बनारस गई पढेर आउँथे । बाइसे राज्यमा डोटी, डडेल्धुरामा पढेलेखेका गुरु पुरोहित जोशी र उप्रेती थिए ।

तराईमा महोत्तरी र धनुषा संस्कृत विद्याका केन्द्र थिए । प्राचीन कालदेखि नै मिथिला न्यायशास्त्रका लागि प्रसिद्ध रहेको छ । विद्वान यज्ञबल्क्य जनकपुर दरबारमा थिए र त्यहीँबाट वैदिक साहित्यको भण्डारलाई अझ समृद्ध पारे ।

२.२.४ शाहकालमा शिक्षा

पृथ्वीनारायण शाहको शासनकालमा देशका लागि सैनिक सेवा सबैभन्दा ठूलो सेवा मानिन्थ्यो । महोत्तरी जिल्लामा त्यहाँका महन्तका मेहनतले पाठशाला चल्थ्यो । पशुपति राजराजेश्वरीघाटमा रानीपोखरी पाठशालाको श्रीगणेश भएको थियो । राजा पृथ्वीनारायणले बुद्धिमान सिंहलाई मासिक बीस रुपिँया छात्रवृत्ति दिएर फारसी भाषा पढ्न पठाएका र वैयाकरण केसरीलाई मासिक पचास रुपियाँ छात्रवृत्ति दिएर संस्कृत पढ्न पठाएका थिए । यसरी पढ्ने विद्यार्थीलाई छात्रवृत्तिको थालनी भएको थियो (नेशिइ १, पृ.३०) । उनका दरबारमा विद्वान्हरूको सम्मान हुन्थ्यो । छिमेकी मुलुकबाट नर्तकी, वादक र गायकलाई नबोलाउनु भनेका थिए । सम्बत् १८३१ मा मृत्युशैयाबाट दिएको उनका दिव्य उपदेशमा शिक्षा लगायत विभिन्न विषयमा उनका विचार पाइन्छन् ।

गीर्वाणविक्रम शाहले कास्कीमा पठनपाठनका लागि आवश्यक गुठीमा लालमोहर लगाइदिएको देखिन्छ । राजेन्द्र वीर विक्रम शाहको पालामा वनारसमा ललिताघाट, पशुपति मन्दिर, बनारसमा बसेका नेपालीका छोराछोरीका लागि जगदम्बा वालविद्यालय खोलिएको थियो ।

सम्वत् १९०३ मा कोतपर्वको घटना पछि जङ्ग बहादुर प्रधानमन्त्री भए । उनले भाइहरूलाई भनेका थिएस् "अरुकुरा छाडिदेउ आफ्ना छोराछारीलाई अङ्ग्रेजी पढाऊ" । त्यसको फलस्वरुप

१९१० मा दरवार स्कुलको स्थापना भएको थियो । १९१५ मा शिक्षाको तालुकी अड्डा (डाइरेक्टोरेट) को स्थापना भई शिक्षा प्रशासनलाई गति दिने प्रयास भएको देखिन्छ । सम्वत् १९२५ मा नारायणहिटी पाठशाला र १९३०/ ३१ मा ल्हासाका नेपालीका लागि पाठशालाको व्यवस्था गरिएको थियो । १९३२ मा दिङ्लामा बाल ब्रह्मचारी षडानन्दबाट संस्कृत पाठशालाको स्थापना भएको थियो । १९३४ मा धीर शम्सेरले विन्ती गरेर रणोद्दीपको पालामा रानीपोखरी पाठशाला र रिडीमा विष्णुपुञ्जर पाठशाला स्थापना गरेका थिए । वि. सं. १९५० मा वीर शम्सेरले पोखराको विन्ध्यवासिनी र पाल्पाको लहरे पीपलमा पाठशाला स्थापना गरे । सम्बत् २०४१ मा गोत्रहत्याको पापबाट मुक्तिका लागि तीनधारा पाठशालाको पूर्वाधार खडा गरे र १९४५ मा पाठशाला बनाए ।

वीर शम्सेरका पालामा नेपालमा कस्तो शिक्षा हुनुपर्छ र माध्यम के हुनुपर्छ भनी छलफल भएको थियो । उनले आफ्ना छोरा गेहेन्द्रका साथ पाँच जवानलाई जापानमा प्राविधिक ज्ञानका लागि पठाए। गेहेन्द्रले स्वचालित पेस्तौल बनाए, किशोर नरसिंह, कुमार नरसिंहले घण्टाघर र राणा दरबारको डिजाइन गरे । चन्द्र शम्सेरले प्राविधिक शिक्षामा रुचि देखाएनन् ।

सम्बत् १९४७ मा वीर अस्पताल र १९५७ मा मेडिकल स्कुलको स्थापना भयो । १८६९ मा स्थापित पुस्तकालयलाई व्यवस्थित गरी वीर पुस्तकालय नाम दिए ।

देवशम्सेरले काठमाडौंमा ३५ भाषा पाठशाला र कन्या पाठशालाको स्थापना गरे । जय पृथ्वीबहादुरले ती पाठशालाका लागि पाठ्पुस्तक अक्षराङ्क तयार पारे । यो सम्भवतस् नेपालको पहिलो पाठ्यपुस्तक हो । देवशम्सेरले देशभरमा ३०० वटा पाठशालाहरू खोल्न ३ लाख रुपैयाँ छुट्याएर राखेका थिए । चन्द्र शमसेर जनताका छोरा छोरी पढाउने पक्षमा थिएनन् । त्यसैले देवशम्सेरले खोलेका पाठशालामा ध्यान दिएनन्, । ती पाठशालाहरू धेरै जसो आफै बन्द भए । अपजसबाट जोगिनका लागि उनले पनि केही स्कुल खोले । उपत्यका बाहिर १९७२ मा बारा चन्द्र मिडिल स्कूल, र १९८४ मा भवानीपुरमा चन्द्र मिडिल स्कूल, १९८५ मा नेपालगञ्जमा अङग्रेजी स्कुल खुल्यो । १९६० मा केटाकेटी पढाउने किताब तर्जुमा अड्डा र १९६२ मा स्रेस्ता पाठशाला खडा गरियो । १९६९मा जाँचपास अड्डा, १९७० मा गो.भा.पं.स र १९७७ मा. पाठशाला बन्दोबस्त अफिस खुल्यो । उच्चशिक्षा तर्फ १९७५ मा त्रिभुवन चन्द्र कलेज, १९८५ मा आयुर्वेदिक पाठशाला स्थापना गरे ।

भीमशम्सेरका पालामा १९८७ मा टेक्नीकल स्कूल र जुद्ध शम्सेरका पालामा कृषि स्कूलको स्थापना, १९९० मा सिभिल मेडिकल स्कूलको स्थापना हुनुका साथै एसएलसी बोर्ड गठन भयो । १९९३ मा शिक्षा बोर्ड गठन, १९९६ मा शिक्षा इस्तिहार, १९९८ मा इन्सपेक्टर अफ् स्कूलको स्थापना भयो । उनकै पालामा सम्बत् २००० मा बनारस हिन्दु विश्वविद्यालयमा नेपाल चेयरको स्थापना भयो ।

नेपालको शिक्षाको इतिहासमा यो इस्तिहारको ठूलो महत्व छ । त्यसैले यसको संक्षिप्त विवरण तल दिइएको छ ।

सम्वत् १९९५ साल चैत्र २८ गते खड्गनिशाना रिपोर्ट सदर भै संवत् १९९६ साल माघ ८ गते रोज १ मा जुद्ध शम्सेर राणाद्वारा जारी भएको सर्वसाधारण जनताका निमित्त शिक्षा विषयको पहिलो इस्तिहार हो । त्यसमा भनिएको छ,

“आगे नेपाल राज भरका भलाद्हमी रैती दुनियाँहरूके यथोचित उप्रान्त विद्याको उन्नति प्रचार गर्नालाई मोफसल स्थान स्थानमा दुनियाँ गर्फबाट प्राइभेट स्कुल खडा गर्न इच्छा हुनेले सो खोल्नलाई .....स्कुलको नियमको दफा खोली खड्गनिशाना रिर्पोट सदर भएको हुनाले स्कूलको नियम तिमीहरूलाई थाहा होओस् भन्नाका निमित्त यो इश्तिहार जारी गरी बक्सेको छं । सो बमोजिम विद्याको प्रचार गर्ने काम गर ।”

यसमा ४२ दफा र तीनका उपदफा रहेका छन् । शिक्षाको संगठन, संचालक समितिको बनोट, स्कूल निरिक्षण, जनसहभागिता, लिएर पढाउने व्यवस्था रहेको छ । दफा १मा कक्षा वर्गीकरण यसरी गरिएको छ । प्राथमिक खण्ड पहिला ३ क्लास, मध्यम खण्ड ४ क्लास देखि ७ क्लाससम्म अष्टम नवम दशम क्लास गरी कायम राखी स्कुल छुटयाउने । दफा २ मा सबै क्लासमा शिक्षा विभागबाट प्रकाश भएको पाठ्यक्रम बमोजिम पढाउने । दफा ३ मा प्राथमिक खण्डमा पैल्हा २ क्लासमा अडग्रेजी पढाउनु पर्दैन । दफा ४ मा अडग्रेजी र हिसाब अरु विषयको शिक्षाको माध्यमिक (माध्यम) नेपाली भाषा गराउनु पर्छ ।

दफा १ देखि १२ सम्म शिक्षाको तह। पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक, पढाइको माध्यम, विद्यार्थी आचरण, शुल्क, छात्रवृत्ति, परीक्षा पद्धतिका वारेमा, दफा २५ मा सञ्चालक समितिको गठन विधि, दफा २६ मा विद्यालयले राख्नुपर्ने खातावहीहरू, खर्चविवरण, ३७ देखि ४० शिक्षक आचरण, कुनै संस्थाको सदस्य बन्न रोक आदिको व्यवस्था थियो ।

२००२ मा पद्मशम्सेर प्रधानमन्त्री बने । उनले २००४ सालमा संवैधानिक कानुन घोषणा गरी पाठशाला खोल्ने बन्देज खुकुलो गरिदिएकाले उनका पालामा जनता पाठशाला खोल्न हौंसिए । धरान, इलाम, भद्रपुर, राजविराजमा स्कुल खुले । फरेस्टर तालिम केन्द्र, खादी विद्यालय, पशु चिकित्सालय खुले । उनले संस्कृतलाई मृत भाषा भनेकोमा संस्कृतका विद्यार्थी आन्दोलनमा उत्रिए । अन्तिम राणा प्रधानमन्त्री मोहन शम्सेरले केही आधार स्कुल, मोहन कन्या मिडिल स्कूल, पाल्पा र २००५ सालमा विश्वविद्यालय बनाउने उद्देश्यले २५ सदस्यीय विश्वविद्यालय योजना सभा गठन भएको थियो । २००६ सालमा सरकारी पाठशाला र पब्लिक स्कुलको व्यवस्था गरियो ।

२००७ सालमा प्रजातन्त्र प्राप्ति पछिको सरकारले अधिराज्य भरिका शिक्षण संस्थाहरूलाई आर्थिक सहयोग तोक्ने, विद्यालयको पाठ्यक्रम तोक्ने, पढाइको माध्यम तोक्ने, शिक्षक योग्यता तोक्ने, नमूना विद्यालयको विकासका लागि कोषको व्यवस्था गरिदिने र अन्तराष्ट्रिय संस्थासँग सम्बन्ध जोडिदिने व्यवस्था अघि ल्यायो।

२.२.५ प्रथम पञ्च वर्षीय योजनामा शिक्षा

टंक प्रसाद आचार्यको प्रधानमन्त्रीत्वको समयमा २०१२ साल असौज २२ गते प्रथम पञ्च वर्षीय योजनाको घोषणा । ३३ करोडको बजेटमा १ करोड ९० लाख शिक्षाका लागि । एकै किसिमको शिक्षाको प्रचार । योजना अवधिमा ६३० प्राथमिक, १२६ निम्न माध्यमिक, १० माध्यमिक विद्यालय खोलने, तिनका लागि प्राथमिकका लागि १८९०, निमका लागि ५०४ र मा.वि. का लागि १०० शिक्षक व्यवस्था गर्ने । २००७ साल अघि २२ हाइस्कुल रहेकोमा २०११ मा ६५ हाइस्कुल पुगेको देखिन्छ ।

२०१४ साल पुष २६ गते शिक्षा मन्त्रालयको सूचना यसले १९९६ सालको इस्तिहारमा केही संशोधन र परिमार्जन घोषणा गर्यो । २०१६ साल देखि एसएलसी परीक्षामा अनिवार्य रूपमा १०० पूर्णाङ्कको नेपाली भाषा अनिवार्य थियो ।

२.२.६ वि.सं. २०१४ पछि शिक्षा विकासक्रम

शिक्षामा सुधार र विकास गर्ने उद्देश्य राखि २०११ सालमा योजना आयोगद्धारा राष्ट्रिय शिक्षा प्रणालीको आधार तयार गरिएको पाइन्छ । आधारभूत शिक्षाबाट वञ्चित नागरिकहरूलाई साक्षर बनाउने उद्देश्य राखि २०१२ सालबाट प्रौढ शिक्षाको सुरुवात गरिएको देखिन्छ । वि.सं २०१४

सालमा महाकवि लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा शिक्षा मन्त्री हुनुले शिक्षालाई प्राथमिकता तथा सुधार गर्न खोजिएको बुझ्न सकिन्छ ।

वि.सं २०१६ सालमा जिल्ला शिक्षा निरीक्षक कार्यालयको स्थापना, सोही वर्ष त्रिभुवन विश्वविद्यालयको पहिलो दीक्षान्त समारोह साथै त्यही सालबाट बाल दिवश पनि मनाउन सुरु गरिएको थियो । शिक्षालाई समयानुकुल बनाउन १२ सदस्यीय सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समिति २०१८ सालमा गठन भई काम गरेको पाइन्छ । वि.सं २०२१ सालमा विशेष शिक्षाको सुधारका लागि राष्ट्रिय शिक्षा सल्लाहकार परिषद् गठन गरिएको थियो ।

वि.सं २०२८ सालमा राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतीको योजना कार्यान्वयन गरी नेपालमा “नयाँ शिक्षा” को सुरुवात भयो । सोही वर्ष पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको स्थापना, वि.सं २०३१ सालमा शिक्षाबाट कोहि वञ्चित हुन नपरोस भनि प्राथमिक शिक्षालाई निशुल्क घोषणा तथा वि.सं. २०३५ सालमा प्राथमिक तहमा पाठ्यपुस्तकको पनि निःशुल्क व्यवस्था गरि शिक्षामा सहज पहुँच पुऱ्याउन प्रयास गरिएको पाइन्छ ।

शिक्षामा सबैको सहभागिता गराई धेरै भन्दा धेरै शैक्षिक संस्थाहरूको स्थापना होस भन्ने उद्देश्य राखि वि.स.२०३७ सालबाट निजी क्षेत्रलाई पनि क्याम्पस खोल्न दिए पश्चात नेपालको शिक्षा क्षेत्रको विकासमा थप गति मिलेको पाइन्छ । शिक्षा क्षेत्रको विकास यस क्षेत्रमा रहेका समस्याको समाधान गर्ने उद्देश्यले वि.सं. २०३९ सालमा शाही उच्च शिक्षा आयोगको गठन तथा यही वर्ष विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न राजकिय विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठानको स्थापना भएको थियो ।

वि स २०३७ साल देखि अहिले सम्मको शैक्षिक क्षेत्रको विकास तथा समस्यामा यो वीचमा भएको विभिन्न राजनैतिक परिवर्तनहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ । व्यवस्था परिवर्तनसँगै विद्यालय र उच्च शिक्षामा पहुँचको विस्तार, गुणस्तर बृद्धि, शैक्षिक संस्थाहरूको व्यवस्थापकिय सुधार, परिक्षा प्रणालीमा परिवर्तन आदिका लागि उच्चस्तरिय आयोग, समितिहरू साथै यस क्षेत्रको सुधारका लागि विश्व बैक, एसिया विकास बैक लगायत दाताहरूको अनुदान, ऋणमा विभिन्न परियोजना, योजनाहरू लागु भएको पाइन्छ । यस्ता प्रयासहरूबाट शिक्षा क्षेत्रमा राम्रो सुधार भएको पाइन्छ तर शैक्षिक समस्याहरू राजनैतिक हस्तक्षेप र नियुक्तीका कारण यो क्षेत्र सधै विवादको क्षेत्र बन्ने गरेको पाइन्छ।

पछिल्लो राजनैतिक परिवर्तन पश्चात देश संघीयतामा प्रवेश गरेको छ । देशमा तीन तहको सरकार सक्रिय छन् । प्रत्येक तहको शिक्षाको अधिकार तथा कार्यक्षेत्र आ—आफ्ना छन् । विशेष गरेर आधारभूत देखि कक्षा १२ सम्मको शिक्षाको व्यवस्थापनको जिम्मा स्थानिय सरकारमा रहेको छ। नेपालको संविधानले शिक्षालाई निःशुल्कको व्यवस्था गरेकोले प्रत्यक तहका सरकारहरूको आफ्ना नगरिकहरूलाई आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्नु दायित्व हो ।

२.३ भौगोलिक र प्रशासनिक अवस्थिति र जनसाङ्ख्यिक विवरण

२.३.१ नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति

लुम्बिनी सांँस्कृतिक नगरपालिका नेपालको लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही जिल्लाका पर्ने एक ऐतिहासिक,सांँस्कृतिक र पुरातात्विक महत्व रहेको नगरपालिका हो जुन रुपन्देही जिल्ला सदरमुकाम भैरहवादेखी पश्चिम तर्फ १८ कि.मी को दुरीमा अवस्थित छ । ८३ डिग्री १३ मिनेट देखि ८३ डिग्री २० मिनेट पूर्वी देशान्तर र २७ डिग्री २३ मिनेट ४० सेकेण्ड देखि २७ डिग्री ३२ मिनेट ३० सेकेण्ड उत्तरी अक्षांशमा अवस्थित लुम्बिनी सांँस्कृतिक नगरपालिका लुम्बिनी प्रदेशको र नेपालको मात्र नभएर विश्वकै एक अनुपम धार्मिक तथा पर्यटकीय गन्तव्य हो ।नगरपालिकाको पूर्वमा कोटहीमाई मायादेवी गाउँपालिका,पश्चिममा कपिलबस्तु जिल्ला,उत्तरमा गैडहवा गाँउपालिका र दक्षिणमा समरीमाइ गाउँपालिका र भारत पर्दछन् ।

२.३.२ राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण

नेपाल सरकारको २०७३ साल फागुन २२ गतेको निर्णय अनुसार साविकका लुम्बिनी सांँस्कृतिक नगरपालिका २१ वटा वडाहरुलाई समावेश गरि १३ वटा वडा कायम गरि गठन भएको हो। नेपाल सरकारको मिति २०७१/०१/२५ गतेको निर्णय अनुसार यस नगरपालिकामा साविकका भगवानपुर, लुम्बिनी आदर्श, तेनुहवा, एकला, खुदाबगर, मधुवनी र मसिना गा.वि.स. समावेश गरी जम्मा १८ वडाहरु रहेका थिए भने मिति २०७२ पुष २१ गते साविकको आमा गा.वि.स. समावेश गरि जम्मा २१ वडा कायम गरिएको थियो । नेपालको संविधानको धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठित नगरपालिका, नगरपालिका तथा विशेष संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३/०९/२२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन र नेपाल सरकारको मिति २०७३/१०/२२ को निर्णय अनुसार माननिय संघिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा साविकका लुम्बिनी सांँस्कृतिक नगरपालिकामा रहेका २१ वडा

लाई समावेश गरि १३ वटा वडाहरु कायम गरिएको छ । लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपलिकाको संरचना तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १. राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण

कायम गरिएका वडाहरु	समावेश भएका साविकका गा.वि.स. र न.पा	साविक को वडा नं.
१	भगवानपुर	१-४
२	भगवानपुर	५-९
३	लुम्बिनी आदर्श	२-५
४	लुम्बिनी आदर्श	१, ६-९
५	तेनुहवा	२, ३, ५, ९
६	तेनुहवा	१, ४, ६-८
७	एकला	४, ५,८,९
८	एकला	१-३
९	खुदाबगर	१-९
१०	मधुवनी	१-९
११	एकला	६,७
११	मसिना	१-९
१२	आमा	१-६
१३	आमा	७-९

२.३.३ नगरपालिकाको जनसाङ्ख्यिक विवरण

नेपाल स्थित संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय जनसङ्ख्या कोष (UNFPA) का अनुसार सन् १९९५ देखि नेपालको जनसाङ्ख्यिक प्रवृत्तिमा सारभूत भिन्नताहरू देखापरेका छन् । यस प्रकारको भिन्नता देखा पर्नुका पछाडि घट्दो जन्मदर र मृत्युदर, बढ्दो औसत आयु, पहिलो विवाह गर्दाको बढ्दो उमेर र शहर केन्द्रित तथा सुविधाहरू केन्द्रित बसाइसराइहरू मुख्य कारणहरू रहेको विश्लेषण छ । कम विकसित राष्ट्रको तहबाट मध्यम आय भएका मुलुकहरूको स्तरमा पुग्न राष्ट्रिय योजना आयोगले दिगो विकासका लक्ष्यअनुरूप राखेको परिमाणात्मक लक्ष्य हासिल गर्न जनसाङ्ख्यिक चरहरूमा सकारात्मक सङ्केतहरू देखा पर्नु आवश्यक रहेको परि प्रेक्ष्यमा माथिको जनसाङ्ख्यिक विश्लेषण सकारात्मक दिशातर्फ नै उन्मुख देखिन्छ ।

केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले सन् २०१४ मा प्रकाशन गरेको Population Monograph of Nepal (Vol. 1) मा समेत सन् १९९१—२००१ को औसत जनसङ् ख्या वृद्धिदर २.२५% प्रतिशतबाट घटेर

सन् २००१—२०११ मा १.३५ प्रतिशत र २०११—२०२१ मा ०.९३ प्रतिशत कायम हुनुका पछाडि जनसाङ् ख्यिक चरहरू जस्तैः ठूलो संख्यामा युवाहरू विदेशिनु, जनचेतनामा भएको सकारात्मक परिवर्तन, एकात्मक परिवारको संख्यामा वृद्धि आदिलाई ठानेको छ । अर्कोतर्फ आन्तरिक बसाइ सराइको प्रवृत्तिलाई हेर्दा हिमाल र पहाडबाट तराईतर्फ र ग्रामीण भेगहरूबाट शहरी केन्द्रहरूतर्फ बसाइसराइ गर्ने र एकात्मक परिवारको संख्या बढ्दै गएको देखिन्छ । यस प्रकारको बसाइसराइको प्रवृत्तिले गर्दा काठमाडौं उपत्यका, तराई तथा देशका अन्य शहरी केन्द्रहरूमा जनसंख्या वृद्धिको अत्यधिक चाप हुने र हिमाली तथा पहाडी जिल्लाहरू र विकट ग्रामीण क्षेत्रहरूमा जनसंख्या वृद्धिदर ऋणात्मक समेत देखिन थालेको छ । यो प्रवृत्तिले निम्त्याएको अर्को पक्ष हो अनुपस्थित जनसंख्या अर्थात् काम वा रोजगारीको सिलसिलामा ६ महिना वा सो भन्दा बढी समय आफ्नो मूल थलो छोडेर बाहिरिने जनसंख्या सन् २००१ मा कुल ७,६२,१८१ हुँदा सन् २०११ को तथ्याङ्कमा १९,२१,४९४ देखिन्छ । यो क्रम पछिल्ला वर्षहरूमा थप वृद्धि भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । साथै नेपालमा पछिल्ला वर्षहरुमा ग्रामिण क्षेत्रको तुलनामा शहरमा बस्ने जनसंख्यामा उल्लेख्य बृद्धि भएको छ राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का अनुसार हाल कुल जनसंख्याको ६६.०८% जनसंख्या शहरी केन्द्रमा बसोबास गर्दछ । नेपालमा जनसंख्या वृद्धिदरको प्रवृति विश्लेषण गर्दा विगतका वर्षहरूमा उच्च वृद्धिदर हुँदै हालका वर्षहरूमा केही घटिरहेको अवस्थामा छ । केन्द्रिय तथ्यांक विभागले हालै सार्वजनिक गरेको २०७८ को प्रारम्भीक प्रतिवेदनको नतिजा अनुसार लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ८८०९० मध्ये ४३७०६ पुरुष र ४४३८४ महिला रहेका छन् भने नगरपालिकाको परिवार संख्या १३८५४ रहेको छ ।

नगरपालिकाद्वारा प्रकाशित पार्श्वचित्रले उधित राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार यस नगरपालिकामा रहेका कुल ९९६४ घरपरिवारमा अक्सर बसोबास गर्ने ३६,१३७ पुरुष र ३६,३६० महिला गरी जनसंख्या ७२,४९७ रहेको थियो । नगरपालिकामा अनुपस्थित र अक्सर बसोबास गर्नेहरूको कुल जनसंख्या ४०२९७ रहेको देखिन्छ ।सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९९.३९ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ६४६ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ५०.९७ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका, ४१.३२ प्रतिशत १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेरका, र ७.७१ प्रतिशत ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो

उमेर समूहका रहेका छन् ।यस नगरपालिकामा प्रति परिवार औषत ७.२९ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

विगतको जनसंख्याको वृद्धिदर विश्लेषण गर्दा आगामी दिनहरूमा यस नगरपालिकाको जनसंख्यामा उल्लेख्य वृद्धि हुने अवस्था देखिँदैन । वि.सं. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार कुल ७२,४९७ जनसंख्या रहेकोमा २०७८ सालको प्रारम्भिक नतिजाअनुसार कुल ८८०९० जनसंख्या रहेको छ। यस हिसाबले जनसंख्या वृद्धिदर २.१५ प्रतिशत वृद्धिदरको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्दा आगामी पाँच वर्षमा अर्थात् वि.सं. २०८२ सालमा हालका जनसाङ्ख्यिक चलहरू यथावत रहेमा जनसंख्या वृद्धि भई कुल ९७,९९४ जनसंख्या हुने अनुमान गरिएको छ । जनसंख्याको वृद्धिदर यही कायम रहेमा निकट भविष्यमा यस नगरपालिकाको जनसंख्या चाप अधिक हुने देखिन्छ ।

तालिका २ जनसंख्या विवरण

विवरण	वि.सं. २०७८
जम्मा जनसंख्या	८८०९०
पुरुष	४३७०६
महिला	४४३८४
अनुपस्थित जनसंख्या	-
लैंगिक दर (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या)	९८.५
जम्मा घरधुरी संख्या	१०७३६
औसत परिवार आकार	६.३६
जम्मा क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	११२.२१
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	७८५
0-14 वर्ष उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले आश्रित जनसंख्या)	
15-59 वर्ष उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्या)	
६० वर्षभन्दा बढी उमेरसमूहका जनसंख्या (आर्थिकरूपले आश्रित जनसंख्या)	

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८ प्रारम्भिक नतिजा

तालिका ३. वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा नं	जम्मा क्षेत्रफल	औषत घरधुरी आकार	जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	जनघनत्व
१	६.०२	७.३२	६४४	४७१६	२३८४	२३३२	७८३
२	७.३२	७.३०	९४०	६८६१	३५०२	३३५९	९३७
३	४.४९	७.४३	६२५	४६४३	२२९२	२३५१	१०३४
४	१२.३८	७.७२	७४६	५७५९	२८६५	२८९४	४६५
५	५.६१	७.२०	६८४	४९२५	२३२३	२६०२	८७८
६	९.०१	७.७२	७५१	५७९७	२८०८	२९८९	६४३
७	९.११	७.५५	५९२	४४७२	२२७१	२२०१	४९१
८	६.१९	७.७९	४५४	३५३६	१७३३	१८०३	५७१
९	७.७९	७.७०	६८७	५२९१	२५७३	२७१८	६७९
१०	१०.४२	६.५३	१०७३	७००२	३६०२	३४००	६७२
११	१४.९५	७.१९	११३५	८१५५	४००३	४१५२	५४५
१२	१०.७५	६.७२	१०२४	६८८३	३४७२	३४११	६४०
१३	८.१७	७.५४	५९१	४४५७	२३०९	२१४८	५४६
जम्मा	११२.२१	७.२९	९९४६	७२४९७	३६१३७	३६३६०	६४६

स्रोत : लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पार्श्वचित्र, २०७८

माथिको तालिका अनुसार वि.सं. २०७८ लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पार्श्वचित्रमा नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ७२४९७ रहेको छ । वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं १० रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ७००२ (पुरुष ३६०२ ,महिला ३४०० जना) रहेका छन् भने सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ८ रहेको छ जसको जनसंख्या ३५३६ (पुरुष १७३३ महिला १८०३ जना) रहेका छ ।

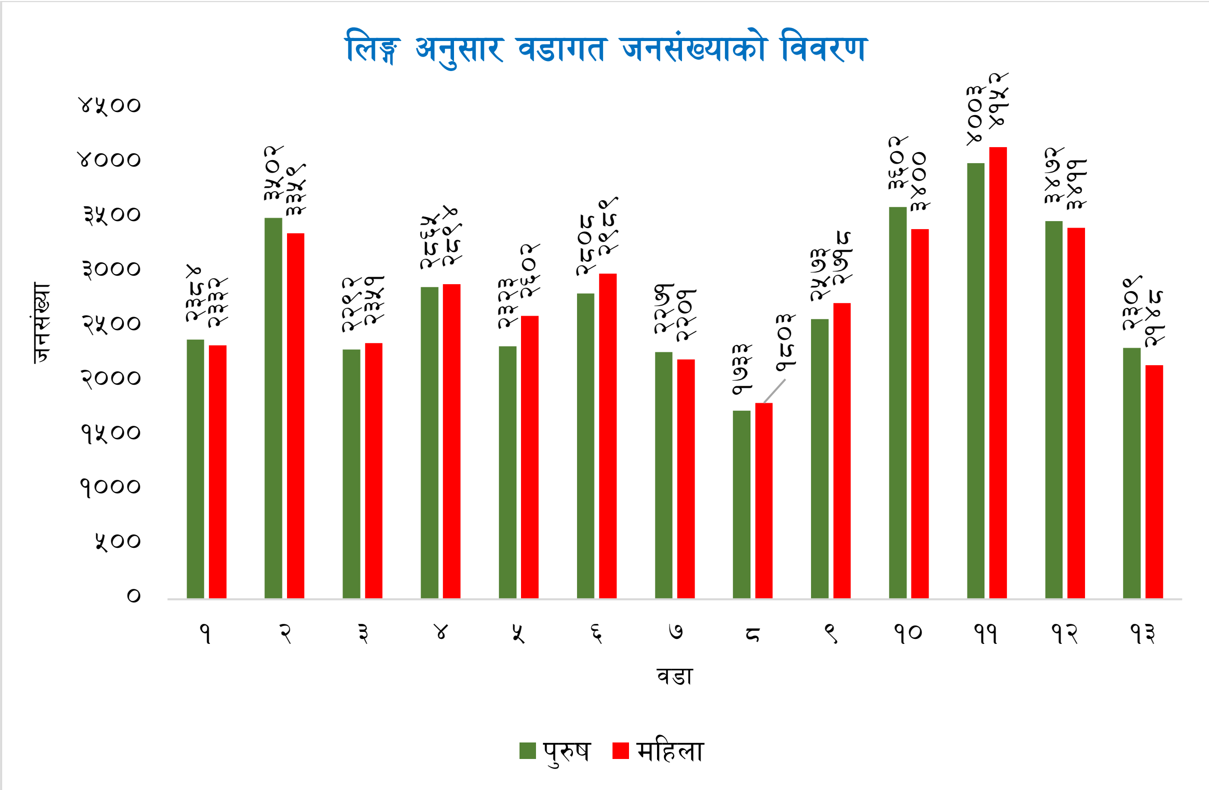

२.४ शिक्षा

मानविय मुल्य एवं मान्यतालाई आत्मसाथ गरी आधुनिक प्रविधिबाट दैनिक कार्य सम्पादन गर्न सकिने नागरिक तयार गर्नु शिक्षाको मुख्य उद्देश्य हो । तसर्थ सबै शैक्षिक प्रक्रियाहरूलाई आम नागरिक तथा बालबालिकाको दैनिक जीवनसँग तालमेल राख्दै स्थानीय ज्ञान तथा आधुनिक ज्ञानको उपयुक्त समायोजन गरी स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने जनशक्ति तयार गर्नु पनि गुणस्तरीय तथा उपलब्धिमूलक शिक्षाको मूल उद्देश्य हो । वर्तमान युगमा एउटा कोरा सैद्धान्तिक शिक्षाबाट उत्पादित जनशक्तिले देश विकासमा टेवा पुऱ्याउन कदापि सक्दैन । देश विकासमा टेवा पुऱ्याउनका लागि सिपमूलक प्रविधि र ज्ञान हासिल गरेका दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्दछ । संविधानको भाग ४, धारा ५१ (ज) (१) ले शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक रोजगारमूलक एवं जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिष्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने, यसका लागि (२) ले शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानि अभिवृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अख्तियार गरेको छ । सो अनुरुप क्षमतावान र गुणस्तरीय शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि सामुदायिक, निजी र सरकारी क्षेत्रको सहकार्य अपरिहार्य रहेको छ । यसै उद्देश्य अनुरुप यस नगरपालिकामा विभिन्न स्तरका शैक्षिक संस्थाहरू संचालन हुँदै आएका छन् ।

२.४.१ शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण

यस नगरपालिकामा विभिन्न शैक्षिक संस्थाहरू संचालन हुँदै आएका छन् । हाल नगरपालिकामा बालविकास, आधारभूत, प्राथमिक र माध्यमिक गरी ३२ वटा सामुदायिक विद्यालय रहेका छन् जसमध्ये ३ वटामा प्राविधिक शिक्षालय रहेको छ । नगरपालिकामा २९ वटा संस्थागत विद्यालयहरु, ३७ वटा मदरसा, १ वटा स्नातक कलेज र १ वटा लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालय रहेका छन् भने ८ वटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरु रहेका छन् । नगरपालिकाको आधारभूत तहको साक्षरताको स्थिति सन्तोषजनक भएतापनि पूर्ण हुन नसकेको अवस्था रहेको छ भने माध्यमिक तथा उच्च शिक्षाको क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ । अर्कोतर्फ आधारभूत र माध्यमिक तहमा विद्यालय पाठ्यक्रममा रहेको विज्ञान र प्रविधिको सामान्य औपचारिक अध्यापन बाहेक विज्ञान र प्रविधि विकासमा थप प्रयासहरू हुन सकेका छैनन् ।

तालिका ४. शैक्षिक संस्थाहरुको संख्यागत विवरण

क्र. सं.	विवरण			जम्मा संख्या
१	विश्व विद्यालय			१
२	सामूदायिक विद्यालय	सरकारी क्याम्पस		१
		मा.वि	१२ सम्म	६
			१० सम्म	२
		आधारभूत		९
		प्रा.वि		१४
	जम्मा सामूदायिक विद्यालय			३२
३	धार्मिक / मदरसा विद्यालय	मा.वि		१
		आधारभूत		५
		प्रा.वि		३०
	जम्मा मदरसा			३६
४	संस्थागत विद्यालय	मा.वि		५
		आधारभूत		७
		प्रा.वि		१८
	जम्मा संस्थागत विद्यालय			३०
कुल जम्मा विद्यालय				९९

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पार्श्वचित्र, २०७८

क. सामुदायिक विद्यालयको विवरण

नगरपालीकामा रहेका ३२ वटा सामुदायिक विद्यालय मध्ये आठ वटा मा. वि. (६ वटा कक्षा १२ सम्म र २ वटा १० सम्म) स्तरका, नौ वटा आ,वि., र १४ वटा प्रा. वि. स्तरका विद्यालय रहेका छन् ।३२ वटा विद्यालय मध्ये सबैभन्दा बढी वडा नं. २ मा ६ वटा वडा नं ११ मा ४ वटा र वडा नं. ८ मा ३ वटा रहेका छन् । सबैभन्दा कम सामुदायीक विद्यालय वडा नं. ४, वडा नं. १४, वडा नं. ९ र वडा नं. १ मा १/ १ वटा रहेका छन् भने वडा नं. ५ मा २ वटा, वडा नं. १३ मा २ वटा, वडा नं. ६ मा २ वटा, वडा नं. ७ मा २, वडा नं. १० मा २ वटा सामुदायीक विद्यालय रहेका छन् । यस नगरपालिकामा संचालित सामुदायिक विद्यालयहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५. नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरुको विवरण

क सं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र अ को नाम	सम्पर्क नं
१	बुद्ध आदर्श मा.वि.	लु.सां.न.पा.—२	नन्दकिशोर कुर्मी	९८१६४३०२९७
२	बलरामपुर मा.वि.	लु.सां.न.पा.—२	राकेशचन्द्र श्रीवास्तव	९८४७३८८३९७
३	आमा मा.वि.	लु.सां.न.पा.—१२	जनार्दन प्र शुक्ल	९८६७०३९७२८
४	मसिनाबाबा न.मो. मा.वि.	लु.सां.न.पा.—११	सफिउल्लाह खान	९८०८४१८८७१
५	मधुवनि मा.वि.	लु.सां.न.पा.—६	मइनुद्दिन खान	९८११९१२९४५
६	कर्महवा मा.वि.	लु.सां.न.पा.—७	लक्ष्मण आले मगर	९८६७००१७०५
७	खुदाबगर मा.वि.	लु.सां.न.पा.—८	प्रकाश प्रसाद शुक्ल	९८५७०११०१२
८	तेनुहवा सा.मा.वि.	लु.सां.न.पा.—६	मो इलियास मुसलमान	९८१९४००९४४
९	लुम्बिनी आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—१०	सन्तराम प्रसाद यादव	९८४७०४४९१८
१०	जनता आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—११	हिरालाल श्रीवास्तव	९८११४१०७८२
११	राम जानकी आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—४	दिनेशलाल श्रीवास्तव	९८४७०५४२७९
१२	तरकुलहा आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—५	जमुना विश्वकर्मा	९८०७४०७६६९
१३	कारीदह आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—१४	दिलिप यादव	९८१६४३१०२५
१४	गौतमबुद्ध आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—२	नन्दराम यादव	९८०६९८८३७३
१५	सरस्वति आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—११	अशोक कु गौड	९८१७५०३७५३
१६	अँधियारी आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—८	वजहुल कमर	९८०४४२७८०९
१७	भगवानपुर आधारभूत विद्यालय	लु.सां.न.पा.—1	श्यामसुन्दर मौर्य	९८४७२८३११९
१८	गणेश प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—१३	विरेन्द्रलाल श्रीवास्तव	९८४७२८३२१९

क्र सं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र अ को नाम	सम्पर्क नं
१९	राम जानकी प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—१२	प्रमोद कु श्रीवास्तव	९८६७२२५७३९
२०	बुद्ध प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—12	हरिशचन्द्र लोध	९८१६४३०२७७
२१	ज्ञानकुञ्ज प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—२	अखलेश कु त्रिपाठी	९८६७४१९२३७
२२	शिवशक्ति प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—२	विरेन्द्र यादव	९८१९४८४८०२
२३	दुर्गा प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—१२	सन्तराम प्रसाद लोध	९८४७२८१६६७
२४	पडरिया प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—५	भुल्लन प्र यादव	९८१९४१३६७५
२५	नेपाल राष्ट्रिय प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—२	राजाराम विश्वकर्मा	९८२१४८६५०६
२६	बालज्योति प्रा.वि.	लु.सां.न.पा.—११	प्रकाशचन्द्र यादव	९८०७५१२१६५
२७	मायादेवी प्रा.वि. मनौरी	लु.सां.न.पा.—८	त्रिपुरारी बरई	९८२१९५८००९९
२८	अमारी प्रा.वि. अमारी	लु.सां.न.पा.—९	श्रीनेवास बरई	९८१२५४७३२२
२९	सरस्वति प्रा.वि. सोनवल	लु.सां.न.पा.—१२	जमाल अहमद खान	९८०७४१३००५
३०	सिद्दार्थ प्रा.वि. अधियारी	लु.सां.न.पा.—७	अल्ताफ हुसेन खान	९८०४४२४२१०
३१	दिव्यज्योति प्रा.वि. मधुवनी	लु.सां.न.पा.—१०	राजकुमार बरई	९८०७४७८४२६
३२	लुम्बिनी ज्ञानप्रभा प्रा.वि. लक्ष्मीपुर	लु.सां.न.पा.—१३	मोतिलाल यादव	९८५७०११६४८

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका शिक्षा शाखा, २०७९

ख. निजी विद्यालयको विवरण

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि सामुदायिक विद्यालय संग संगै संस्थागत विद्यालयको पनि उत्तिकै भूमिका रहेको छ । अहिलेको समयमा सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक स्तर खस्किंदो अवस्थामा रहँदा निजी विद्यालयहरुले आफ्नो शैक्षिक स्तर निकै माथि पुऱ्याएका छन् । लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा कुल २९ वटा निजी विद्यालय रहेका छन् । वडा नं. १२ मा सबैभन्दा धेरै ६ वटा र वडा नं. ६ मा ५ वटा निजी विद्यालय रहेका छन् भने वडा नं. १०,११, १ र ४ मा ३/ ३ वटा , वडा नं. १३ मा २ वटा र वडा नं. २, ७, ८ र ९ १/ १ वटा निजी विद्यालयहरू रहेका छन् । कुल २९ मध्ये जम्मा पाँचवटा मा. वि. स्तरका निजी विद्यालय छन् भने अन्य आधारभूत विद्यालय रहेका छन् । यस नगरपालिकामा रहेका निजी विद्यालयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ६. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा रहेका निजी विद्यालयहरूको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	वडा नं.	अनुमति कक्षा	सञ्चालित कक्षा	प्रधानाध्यापकको नाम	फोन नं.
१	प्रतिभा ई.बो.स्कूल	लु.साँ.न.पा. १ मधुवनी	१	१०	१०	श्रीराम यादव	९८११९३९७९५
२	बुद्धमाया इ.स्कूल	लु.साँ.न.पा.- १ खुनगाई	१		४	शारदा प्रसाद कुर्मी	९८०५४९३१५९
३	बुद्ध लाइट ई.स्कूल	लु.साँ.न.पा.- १ भगवानपुर	१		८	राम लखन हरिजन	९८०७४१८२५७
४	बुद्ध शाइन स्टार ई.ब्रो.स्कूल	लु.साँ.न.पा.- २ मुजहाना	२		७	राम देव मौर्य	९८१६४१६९६९
५	ग्रीनवे ग्लोवल हेरिटेज स्कूल	लु.साँ.न.पा. ४ पडरिया	४		२	जय प्रकाश श्रीवास्तव	९८४४७१४५४८
६	मायादेवी एकेडेमी	लु.साँ.न.पा.-४ ठूलो महुवारी	४		४	शिव नन्दन हरिजन	९८११४११४८८
७	श्री माता फूलमति शिक्षा निकेतन	लुसाँनपा -४ अमारी	४	३	३	रमाकान्त बढई	९८२७५४६५४७
८	एसपायर ई.स्कूल	लु.साँ.न.पा. ६ एकला	६		५	अब्दुल कलाम	९८०४४८२०८३
९	जेम्स मोडल स्कूल	लु.साँ.न.पा. ६ पर्सा	६		१	असरफ खान	९८५७०११०८०
१०	लर्डबुद्ध ई.बो.स्कूल	लु.साँ.न.पा. ६ मनौरा	६		५	महेन्द्र यादव	९८०६९४३५६७
११	सिद्धार्थ जन्मस्थली ई. स्कूल	लु.साँ.न.पा.- ६ पर्सा	६	१०	१०	तिलकराम यादव	९८४७२०२८२०
१२	नव जीवन इ.बो. स्कूल	लु.साँ.न.पा.- ६ रमवापुर	६	१०	१०	शिव कुमार यादव	९८०७५७१०६९
१३	जीवन ज्योति ई. स्कूल	लु.साँ.न.पा.- ७ भैसहीया	७		५	राम औतार यादव	९८२४४३२९९१
१४	मुनलाईट ई.बो. स्कूल	लु.साँ.न.पा. ८ एकला	८		५	घनश्याम यादव	९८०६९०७५२०
१५	दिब्य ज्योति ई.बो. स्कूल	लु.साँ.न.पा.- ९ रमावापुर	९		७	राम देव मौर्य	९८१६४१६९६९
१६	बोधी किड्स मन्टेन्सरी	लु.साँ.न.पा. -१० महिलवार	१०		२	प्रनिता शर्मा	९८४७०४५६९५
१७	करुणा महिला विद्यालय शैक्षिक गुठी	लु.साँ.न.पा. १० महिलवार	१०	१०	१०	शंकर प्रसाद	९८४७०३१८६३
१८	मेत्ता गुरुकुल (शैक्षिक गुठि)	लु.साँ.न.पा. १० महिलवार	१०	१०	१०	लोचन बामजन	९८०४४८०६७१

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	वडा नं.	अनुमति कक्षा	सञ्चालित कक्षा	प्रधानाध्यापकको नाम	फोन नं.
१९	अलइहसान मोडल एकेडेमी	लु.साँ.न.पा. -११	११		३	मजीबुल्लाह शेष	९८४७२१६६९७
२०	गोल्डेन ई.बो. स्कूल	लु.साँ.न.पा.- ११ मसिना	११		५	राम प्रसाद यादव	९८१९४१८८३३
२१	ज्ञान कुञ्ज शिक्षा निकेतन	लु.साँ.न.पा.- ११ मोगलहा	११		४	फिरोज अहमद	९८२४४४४०६६
२२	इमान एकेडेमी	लु.साँ.न.पा. १२ आमा	१२		२	अब्दुल रहिम	९८११५३१५८७
२३	न्यू डिलाईट ई.बो.स्कूल	लु.साँ.न.पा. १२ आमा	१२		३	बिमल प्रसाद लोध	९८११५४१३९७
२४	मायादेवी ई.स्कूल	लु.साँ.न.पा. १२ आमा	१२		२	धनपत यादव	९८०५४०२३९७
२५	सरस्वती शिक्षा निकेतन	लु.साँ.न.पा.- १२ सोनवल	१२		१	उमेश यादव	९८२१५२१६४६
२६	सनराईज ग्लोबल एकेडेमी	लु.साँ.न.पा.- १२ बन्जरही	१२		४	रामराज लोध	९८०७५७१०८
२७	बुद्ध गार्डेन ई.बो.स्कूल	लु.साँ.न.पा.- १२ आमा	१२		७	त्रिभुवन यादव	९८२४४६९५२३
२८	बुद्ध ग्रेस इ.स्कूल	लु.साँ.न.पा.- १३ कालीदह	१३		४	दिलिप कुमार लोध	९८०६९०८९४७
२९	लुम्बिनी ब्राइट ई.ब्रो. स्कूल	लु.साँ.न.पा.- १३ कालीदह	१३		४	सफात खान	९८६७००१७३५

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका शिक्षा शाखा, २०७९

ग. मदरसाको विवरण

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको हरेक वडामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय संग संगै धार्मिक विद्यालयहरु पनि संचालनमा रहेका छन् । विगत लामो समयबाट यहाँ मदरसामा औपचारिक पढाइ हुदै आइरहेको छ । मदरसामा विशेषगरी मुस्लिम समुदायका बच्चाहरु अध्ययनका लागि आउने गर्दछन । यी मदरसाहरुमा सामुदायिक विद्यालयको पाठ्यक्रमका साथै हरेक कक्षामा अनिवार्य रुपमा एउटा मुस्लिम सम्बन्धिको विषय पनि पढाइ हुन्छ । मदरसा संचालनका लागि मुस्लिम देशहरुबाट अनुदान आउनुका साथै समुदाय स्तरबाट पनि रकम संकलन हुने गर्दछ । हाल नगरपालिकाले पनि मदरसाको लागि केहि रकम उपलब्ध गराउंदै आएको छ । हाल यस नगरपालिकामा ३७ वटा मदरसा संचालनमा रहेका छन् जसमध्य सबैभन्दा बढी वडा नं ११, ६ र ९ मा क्रमश ७, ६ र ५ वटा रहेका छन् । त्यसैगरी सबैभन्दा कम वडा नं २, ३, ८ र १२

मा केवल १/ १ वटा मदरसा संचालनमा छन् । यसबाहेक वडा नं. १ र १३ मा २ वटा, वडा नं. ४ मा ३ वटा, वडा नं. ५ र ७ मा ४ वटा, मदरसाहरू संचालनमा रहेका छन् । यहाँ संचालित मदरसाहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ७. लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा रहेका मदरसाको विवरण

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	गाउँ टोल	नाम	फोन नं.
१	मदरसा रियाजुल स्लाम भगवानपुर	लुसाँनपा-१, भगवानपुर	ईनामुल्लाह जोलाहा	९८०६९४९६८०
२	मदरसा अरबिया दारूसलाम	लुसाँनपा-१, कीर्तिपुर	अब्दुल्लाह फकिर	९८१७४३६६५९
३	मदरसा इस्लामिया रियाजुल वलुम	लुसाँनपा-२, केवटलिया	अहमद्दीन मुसलमान	९८१५४८८९३८
४	जामिया फैजुल इस्लाम अलसल्फिया	लुसाँनपा-३, पडरिया	अब्दुल करिम मुसलमान	९८०६९४७५२६
५	मदरसा अनवारुल वलुम	लुसाँनपा-४, महदेवा (शिवलवा)	नसार अहमद	९८०७५२९९२४
६	मदरसा अरविया सिराजुल वलुम अल-सलपिया	लुसाँनपा-४, मनौरी	अब्दुल रहिम	९८०५४८१९५३
७	मदरसा इस्लामिया वैतुल वलुम	लुसाँनपा-४, अमारि	अब्दुल सलाम शेख	९८१४४१९४२६
८	मदरसा अरबिया इबनकैइम अल जौजिया	लुसाँनपा-५, मोहम्मदनगर	अब्दुल समद शेख	९८२१५४१६०६
९	मदरसा जामियतुल इस्लाह	लुसाँनपा-५, मोहसढ	अब्दुल मोतिन धुनिया	९८०१४७३२२६
१०	मदरसा अरविया सेराजुल ओलुम	लुसाँनपा-५, मनोहरपुर	अब्दुल कलाम	९८०८८३५४३५
११	मदरसा अबुबकर अलसिद्दिक लिलबनात	लुसाँनपा-५, मोहम्मदनगर	अब्दुल हक मुसलमान	९८५७०१५९१७
१२	मदरसा मर्कजुत्तालिम वद्दावा अलइस्लामिया	लुसाँनपा-६, तेनुहवा	जलालुद्दीन मुसलमान	९८०२६४७३२३
१३	मदरसा अरबिया समसुल वलूम	लुसाँनपा-६, महजिदिया	मोहम्मद जमाल मुसलमान	९८२१९९०६६८
१४	अल मदरस्तुल अरबिया बहरुल ओलुम अल्सल्फिया	लुसाँनपा-६, तरकुलहा	सजरुद्दीन अन्सारी	९८०५४००१८२

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	गाउँ टोल	नाम	फोन नं.
१५	मदरसा अनवारुल वलुम	लुसाँनपा-६, मोहम्मदपुर	अब्दुल कलाम	९८०८८३५४३५
१६	मदरसा सजरुल उलुम अलसल्फिया	लुसाँनपा-६, रमवापुर	मकबुल मुसलमान	९८०६९९८७८७
१७	मदरसा उमरबिन खत्ताब	लुसाँनपा-६, पर्सा	मो सरिफ मु	९८०६९०१८० ०
१८	मदरसा इस्लामिया समसुल ओलुम	लुसाँनपा-७, पूर्व शिवगढिया	मोहम्मद सुबहान	९८११४७७२१५
१९	मदरसा मिसबाहुल वलुम अलसल्फिया	लुसाँनपा-७, बनरहवा		
२०	मदरसा दारुलतौहिद पश्चिम शिवगाढिया	लुसाँनपा-७, पश्चिम शिवगढिया	हबिबुल्लाह शेख	९८००७९३३४४
२१	मदरसा होली कुरान मेमोराइजेसन सेन्टर	लुसानपा ७ भैइसैया	शाहाबुद्दिन मुसलमान	९८०४४७८४६३
२२	मदरसा अरबिया इसलामिया बहरुल ओलुम	लुसाँनपा-८, भरवलिया	रफिक अहमद खाँ	९८०४४१२१७९
२३	मदरसा वैतुल उलूम	लुसाँनपा-९, पिपरा	मोहमम्मद आमिर खाँ	९८१८९०८७७९
२४	मदरसा अरविया मजहरुल वलुम	लुसाँनपा-९, पिपरपतिया	अनुहसिन मुसलमान	९८०७५१०७१३
२५	मदरसा अरविया समसुल वलुम	लुसाँनपा-९, सोनवरसा	समिउल्लाह मुसलमान	९८०७४६०६५७
२६	मदरसा अलजामियतुल मोहम्मदिया अलसलफीया	लुसाँनपा-९, पिपरा	मोहम्मद अमिर खाँ	९८१८९०८७७९
२७	मदरसा अरबिया दारूल होदा	लुसाँनपा-९, चैनपुरवा	समसाद आलम	९८०४४३५२४१
२८	मदरसा इस्लामिया नुरुल होदा	लुसाँनपा-११, बिचौवापुर	सरफुद्दीन मुसलमान	९८०७४७६४३२
२९	मदरसा अरविया वहरुल वलुम असलपिया	लुसाँनपा-११, कुकुरभुकवा		९८०५४८१७२८
३०	मदरसा दारुल होदा अल्सिल्फया	लुसाँनपा-११, सेमरा	निरु क्षेत्री	९८०१३५२९८४
३१	मदरसा तनविवरुल इस्लाम अल-सलफिया	लुसाँनपा-११, धुपही	जुबेर अहमद	९८०६९८३८३३
३२	मदरसा अरविया अनवारुल ओलुम	लुसाँनपा-११, गनवरिया		

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	गाउँ टोल	नाम	फोन नं.
३३	मदरसा अरबिया दारूल होदा	लुसाँनपा-११, मोग्लाहा	अब्दुल सलाम	९८१५४६८३६१
३४	मदरसा इस्लामिया दारुलहोदा	लुसाँनपा-११, चिरपुरवा	अब्दुल मोकिम मुसलमान	९८११४९४३५७
३५	मदरसा तालिमुल इस्लाम	लुसाँनपा-१२, आमा	मोलान अब्दुल बहाव	९८०६९३३९८२
३६	मदरसा तालिमुल कुर्आन वस्सुन्नह	लुसाँनपा-१३, उडवलिया	मुस्तफा मुसलमान	९८०७४८३१३४
३७	मदरसा इस्लामिया मिसबाहुल ओलुम	लुसाँनपा-१३, कालिदह	मोहम्मद उमर जोल्लाह	९८१६४३२८२९

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका शिक्षा शाखा, २०७९

घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विवरण

औपचारिक शिक्षा हासिल गर्न नसकेका नागरिकका लागि नगरपालिकामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु पनि संचालनमा रहेका छन् । यहाँ कुल नौ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु रहेका छन्। लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ८. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विवरण

क्र.सं.	सिकाइ केन्द्रको नाम	ठेगना	सम्पर्क व्यक्ति	सम्पर्क नम्बर
१	मधुवनी सामुदायिक सिकाई केन्द्र	लु.साँ.न.पा—१० मधुवनी	रेखा चौधरी (सामाजिक परिचालक)	९८१९४४१४६०
२	भगवानपुर सामुदायिक अध्ययन केन्द्र	लु.साँ.न.पा—१ भगवानपुर	सरीता यादव (सामाजिक परिचालक	१८०५४८९०४८
३	खुदाबगर सामुदायिक सिकाई केन्द्र	लु.साँ.न.पा—९ खुदाबगर		९८००७८९८५७
४	तेनुहवा सामुदायिक सिकाई केन्द्र	लु.साँ.न.पा—६ तेनुहवा	राजेन्द्र श्रीवास्तव	९८०७४००८५१
५	लुम्बिनी आदर्श सिकाई केन्द्र	लु.साँ.न.पा—३ पडरिया	सजरुद्दीन खान (अध्यक्ष)	९८५७०१२५६५
६	एकला सामुदायिक सिकाई केन्द्र	लु.साँ.न.पा—७ भैसिया		९८२५४९९८६६

क्र.सं.	सिकाइ केन्द्रको नाम	ठेगना	सम्पर्क व्यक्ति	सम्पर्क नम्बर
७	दाइ अखिलेश्वरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र			९८०७४४५३९९
८	ग्रामिण समाज कल्याण संघ	लु.साँ.न.पा–६, तेनुहवा	सीउर्रहमान अन्सारी अध्यक्ष	९८४७०३१४९७
९	आमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	लु.साँ.न.पा– १२ आमा	प्रकाश गुप्ता अध्यक्ष	९८०६९७५३७७

स्रोत: लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पार्श्वचित्र, २०७९

२.४.२ शिक्षक र विद्यार्थीहरुको विवरण

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा पर्याप्त संख्यामा शिक्षक दरबन्दी पुगेको छैन । तर विद्यालयहरुले आफ्नो निजी स्रोतबाट शिक्षक नियुक्त गर्दै आएका छन् । हाल नगरपालिकाको सामुदायिक विद्यालयमा कुल शिक्षक संख्या ४१५ रहेको छ जसमध्य बाल विकासमा ७६ जना शिक्षक दरबन्दी रहेको छ । त्यसैगरी कक्षा १ देखि ५ सम्म प्राध्यापन गराउने २४४ जना, ६ देखि ८ सम्म ४७ जना, ९ देखि १० सम्म ३८ जना ११ देखि १२ सम्म १० जना शिक्षक रहेका छन् ।

त्यसैगरी नगरपालिकाको सामुदायिक बिधालयमा कुल विद्यार्थी संख्या २७८३३ रहेका छ जसमध्ये १३०९६ छात्रा, १४७३७ छात्र रहेका छन् । तथ्यांक अनुसार ECD/PPC मा ४९२५ जसमध्ये २३२९ छात्रा र २५९६ छात्र छन्, सामुदायिक सिकाइमा केन्द्रमा १० जना र कक्षा १ देखि १२ सम्म २२८९८ १०७७६० छात्रा र १२१३८ जना छात्र रहेका छन् । यसका साथै नगरपालिकामा सबै भन्दा धेरै विद्यार्थी संख्या आधारभूत तहमा १९४५० रहेको छ र सबैभन्दा थोरै माध्यमिक तहमा ३४४८ रहेको छ भने प्रारम्भिक बालविकासमा जम्मा ४९३५ जना विद्यार्थी संख्या रहेका छन् ।यस नगरपालिकाको कक्षागत शिक्षकको र विद्यार्थीहरु विवरण तलको तालिकाहरुमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ९. शिक्षक र विद्यार्थी विवरण

क्र.सं.	शिक्षक				
	कक्षागत शिक्षक विवरण				
	बाल.वि.	१ देखि ५	६ देखि ८	९ देखि १०	११ देखि १२
१	७६	२४४	४७	३८	१०

स्रोत: लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पाश्र्वचित्र, २०७८

तालिका १०. कक्षाको आधारमा विद्यार्थी विवरण

विवरण		विद्यार्थी संख्या
ECD/PPC (Early Childhood Development centre/ pre-primary classes)	छात्रा	२३२९
	छात्र	२५९६
	अन्य	०
	जम्मा	४९२५
सामुदायिक सिकाइमा आधारित	छात्रा	७
	छात्र	३
	अन्य	०
	जम्मा	१०
कक्षा १-१२	छात्रा	१०७६०
	छात्र	१२१३८
	अन्य	०
	जम्मा	२२८९८
कुल जम्मा	छात्रा	१३०९६
	छात्र	१४७३७
	अन्य	०
	जम्मा	२७८३३

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका, शिक्षा शाखा २०७९

तालिका ११. तहका आधारमा विद्यार्थी विवरण

तह	कक्षा	विद्यार्थी संख्या			
		छात्रा	छात्र	अन्य	जम्मा
प्रारम्भिक	बालविकास	२३२९	२५९६	०	४९२५
		७	३	०	१०
जम्मा		२३३६	२५९९	०	४९३५
आधारभूत	१ देखि ५	६९८३	७३०४	०	१४२८७
	६ देखि ८	२३४४	२८१९	०	५१६३
जम्मा		९३२७	१०१२३	०	१९४५०
माध्यमिक	९ देखि १०	११५८	१४४२	०	२६००
	११ देखि १२	२७५	५७३	०	८४८
जम्मा		१४३३	२०१५	०	३४४८
कुल जम्मा		**१३०९६**	**१४७३७**	**०**	**२७८३३**

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका, शिक्षा शाखा २०७९

२.४.३ पांच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता विवरण

तल दिइएको तालिकामा उपलब्ध तथ्यांकको विश्लेषण गर्दा नगरपालिकामा रहेका ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल ६११७५ जनसंख्या मध्ये पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या ३३२१५,पढ्न मात्र सक्ने २२५८ जना रहेका छन् भने पढ्ने र लेख्न नजान्ने जनसंख्या २५६४६ रहेको छ। नगरपालिकामा सबै भन्दा बढि साक्षरता दर वडा नं. १० मा ६२.१५ प्रतिशत रहेको छ जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ७६.२१ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ४७.४१ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरि सबैभन्दा कम साक्षरता दर वडा नं. १३ मा रहेको छ । जसमा कुल साक्षरता दर ४२.९७ प्रतिशत रहेको छ । जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ५३.३६ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ३१.६३ प्रतिशत रहेको छ । लैङ्गिक हिसाबले यो नगरपालिकामा अन्यत्र जस्तै धेरै विभेद रहेको पाइन्छ । शैक्षिक हिसाबको दृष्टिकोणले नगरपालिकामा धेरै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकाको साक्षरता दरलाई तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १२. पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्याको साक्षरता स्थिती

वडा नं.	पढ्न लेख्न जानेको			पढ्न मात्र जानेको			पढ्न लेख्न नजानेको			उल्लेख नगरिएको			जम्मा		
	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.
१	१५३२	१०२२	२५५४	१८	२०	३८	४९९	९४६	१४४५	०	०	०	२०४९	१९८८	४०३७
२	१८३४	९१४	२७४८	२४	२६	५०	१०३५	१८७७	२९१२	३	३	६	२८९६	२८२०	५७१६
३	१३०९	१०१०	२३१९	६०	६०	१२०	५१०	९४०	१४५०	०	०	०	१८७९	२०१०	३८८९
४	१४९४	९१३	२४०७	३३	५०	८३	८४५	१४७३	२३१८	६	१०	१६	२३७८	२४४६	४८२४
५	१३०९	१०५०	२३५९	७१	८४	१५५	५०५	१०३१	१५३६	०	०	०	१८८५	२१६५	४०५०
६	१५२५	१२६२	२७८७	१७८	१८२	३६०	६१४	१०५७	१६७१	१	७	८	२३१८	२५०८	४८२६
७	१३४०	७०९	२०४९	१९२	२१६	४०८	४०८	९४०	१३४८	०	०	०	१९४०	१८६५	३८०५
८	१००५	६७४	१६७९	३०	५८	८८	४३९	८११	१२५०	०	१	१	१४७४	१५४४	३०१८
९	१४०१	७५४	२१५५	६०	६०	१२०	७४१	१५३२	२२७३	२	३	५	२२०४	२३४९	४५५३
१०	२३६४	१४०३	३७६७	१०३	१०१	२०४	६३५	१४५४	२०८९	०	१	१	३१०२	२९५९	६०६१
११	२२७२	१५३१	३८०३	१८३	२०७	३९०	८३६	१७६१	२५९७	९	६	१५	३३००	३५०५	६८०५
१२	१८९५	१०७७	२९७२	६३	५४	११७	९७२	१७६८	२७४०	०	१	१	२९३०	२९००	५८३०
१३	१०४७	५६९	१६१६	६६	५९	१२५	८४६	११७१	२०१७	३	०	३	१९६२	१७९९	३७६१

वडा नं.	पढ्न लेख्न जानेको			पढ्न मात्र जानेको			पढ्न लेख्न नजानेको			उल्लेख नगरिएको			जम्मा		
	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.	पु.	म.	ज.
जम्मा	२०३२७	१२८८८	३३२१५	१०८१	११७७	२२५८	८८८५	१६७६१	२५६४६	२४	३२	५६	३०३१७	३०८५८	६११७५
प्रतिशत	६७.०५	४१.७७		३.५७	३.८१		२९.३१	५४.३२		०.०८	०.१		१००	१००	

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पाश्र्वचित्र, २०७८

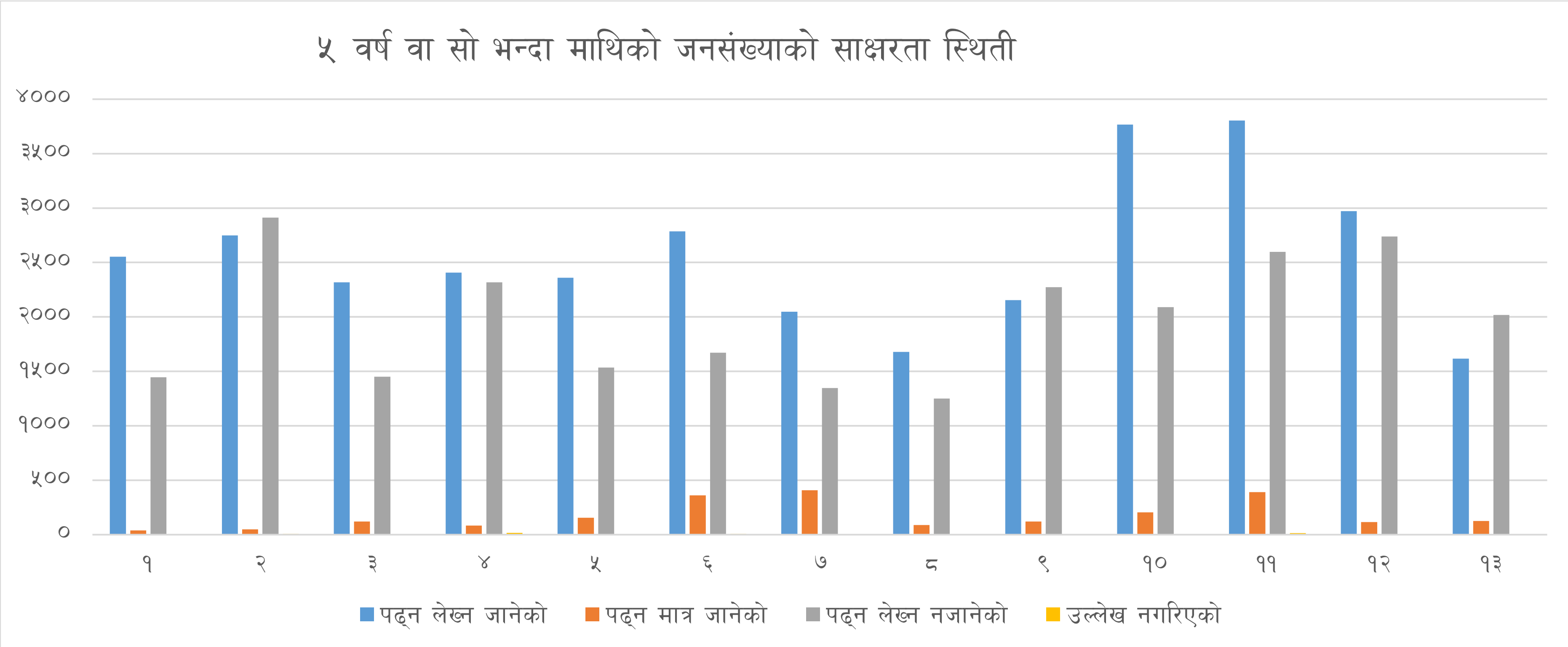

तालिका १३. पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

विवरण	संख्या			
	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
स्कुल नगएको	७४५	६१०	१३५५	३.७९
प्राथमिक तह	१११५४	९२५०	२०४०४	५७.०४
नि.मा.वि तह	४९३४	२१६८	७१०२	१९.८५
मा.वि तह	२४१८	७५०	३१६८	८.८६
एसईई/ एसएलसी/ सो सरह	६६३	२३७	९००	२.५२
प्रमाणपत्र तह	८०८	३१७	११२५	३.१४
स्नातक वा सो सरह	३१९	१०४	४२३	१.१८
स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	८४	३०	११४	०.३२
अन्य	३०	६४	९४	०.२६
अनौपचारीक शिक्षा	३८४	४३३	८१७	२.२८
उल्लेख नगरिएको	१३५	१३६	२७१	०.७६
जम्मा	२१६७४	१४०९९	३५७७३	१००

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पाश्र्वचित्र, २०७८

नगरपालिकामा रहेका ५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्याको शैक्षिक तहको अवस्था विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी जनसंख्याले प्राथमिक तह सम्म अध्ययन गरेको पाइयो जसको संख्या २०४०४ अर्थात ५७.०४ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै स्नातक वा सो सरह अध्ययन गर्ने ४२३ अर्थात १.१८ प्रतिशत छ भने स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि अध्ययन गर्ने ११४ अर्थात ०.३२ प्रतिशत रहेको छ ।

२.४.४ उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण

तथ्यांक अनुसार नगरपालिकामा ५-१७ वर्ष सम्मको कुल जनसंख्या १२२२३ रहेको र सो जनसंख्याको ९४.५% (११५५४ जना) विद्यालय गएको देखिन्छ। नगरपालिकामा ३ देखि ४ वर्ष उमेर समुहका बालबालिका मध्ये कोही पनि स्कुल नगएको देखिन्छ। ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूह (आधारभूत तहमा जाने उमेर समूह) को जनसंख्या मध्ये ९४.६२ प्रतिशत स्कुल गएको देखिन्छ भने । त्यस्तै १३ देखि १४ वर्ष उमेर समूह (मा.वि. ९-१० कक्षा जाने उमेर समूह)

को जनसंख्या मध्ये ९१ प्रतिशत स्कुल गएको देखिन्छ भने १५ देखि १७ वर्ष उमेर समूह (उच्च मा.वि. ११-१२ कक्षा जाने उमेर समूह) को ८१.८२ प्रतिशत स्कुल गएको पाइन्छ । विभिन्न उमेर समूह मध्ये आधारभूत तहमा जाने संख्या सबैभन्दा बढी देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १४. उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण

विवरण	उमेर समुह	कुल जनसंख्या			विद्यालय गइरहेको जनसंख्या			प्रतिशत
		पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	
पूर्व प्रा.वि नर्सरी, किन्डरगार्डन जाने उमेर समूह	३-४ वर्ष	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
आधारभूत तहमा जाने उमेर समूह (कक्षा १—८)	५-१२ वर्ष	६३९७	५६४३	१२०४०	६०८२	५३१०	११३९२	९४.६२
मा.वि जाने उमेर समूह (कक्षा ९—१०)	१३ -१४ वर्ष	६८	६०	१२८	६२	५५	११७	९१.४१
उच्च मा.वि जाने उमेर समूह (११-१२)	१५-१७ वर्ष	२८	२७	५५	२६	१९	४५	८१.८२
जम्मा		६४९३	५७३०	१२२२३	६१७०	५३८४	११५५४	९४.५

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पाश्र्वचित्र, २०७८

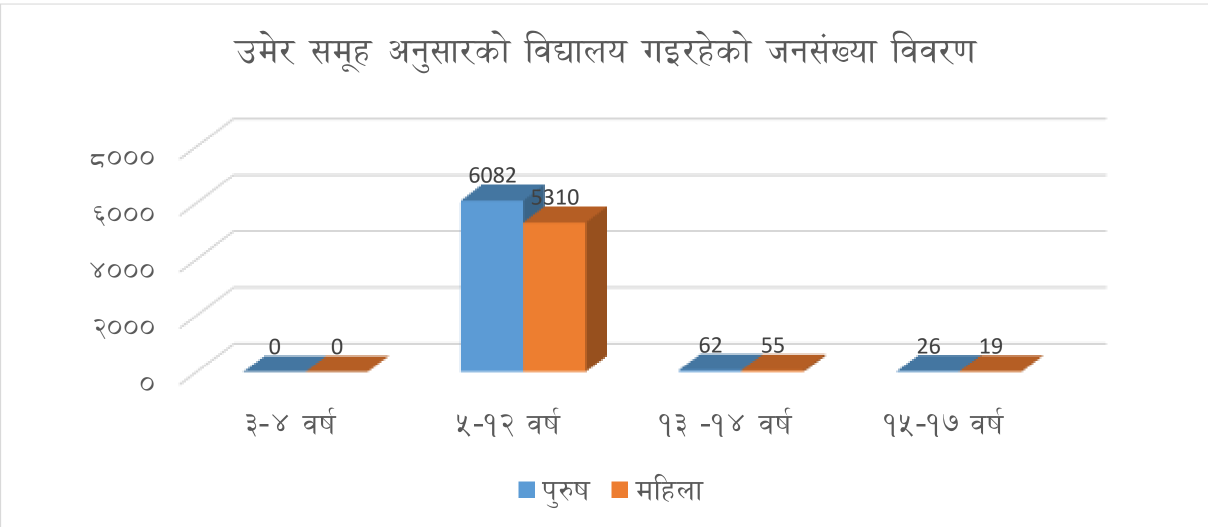

२.४.५ मुख्य विषयको आधारमा साक्षर जनसंख्याको विवरण

नगरपालिकामा विषयगत आधारमा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने कुल १६६२ जना मध्ये सबैभन्दा धेरै अर्थात ५९५ जना अर्थात् ३५.८ % को मुख्य विषय मानविकी र कला रहेको तथ्याङ्कले देखाउछ। दोस्रोमा १५९ जना अर्थात् ९.५७ % को मुख्य विषय विज्ञान रहेको छ भने तेस्रोमा १४० जनाको मुख्य विषय शिक्षा रहेको छ । त्यसपछि अन्य मुख्य विषय हुने व्यापार र प्रशासन १३६ जना, सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान १२८ जना, कृषि, वन र मत्स्य ३१ जना रहेका छन् ।तथ्यांक अनुसार ४११ अर्थात् २४.७३ % को विषय उल्लेख गरिएको छैन । तलको तथ्यांक अनुसार विज्ञान तथा स्वास्थ्य, इन्जिनियरिङ, कृषि, आइ.टि जस्ता प्राविधिक विषयमा जोड गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका १५. मुख्य विषयको आधारमा साक्षर जनसंख्याको विवरण

मुख्य विषय	जम्मा संख्या	प्रतिशत
मानविकी र कला	५९५	३५.८
व्यापार र प्रशासन	१३६	८.१८
शिक्षा	१४०	८.४२
विज्ञान	१५९	९.५७
स्वास्थ्य	२१	१.२६
इन्जिनीयरिङ र निर्माण	११	०.६६
कानुन	९	०.५४
सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान	१२८	७.७
गणित र तथ्याङ्क	१७	१.०२
कृषि, वन र मत्स्य	३१	१.८७
कम्प्यूटिङ्ग	२	०.१२
पत्रकारीता र सूचना	१	०.०६
अन्य	१	०.०६
उल्लेख नगरिएको	४११	२४.७३
कुल जम्मा	१६६२	१००

स्रोत: लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पाश्ववचित्र, २०७८

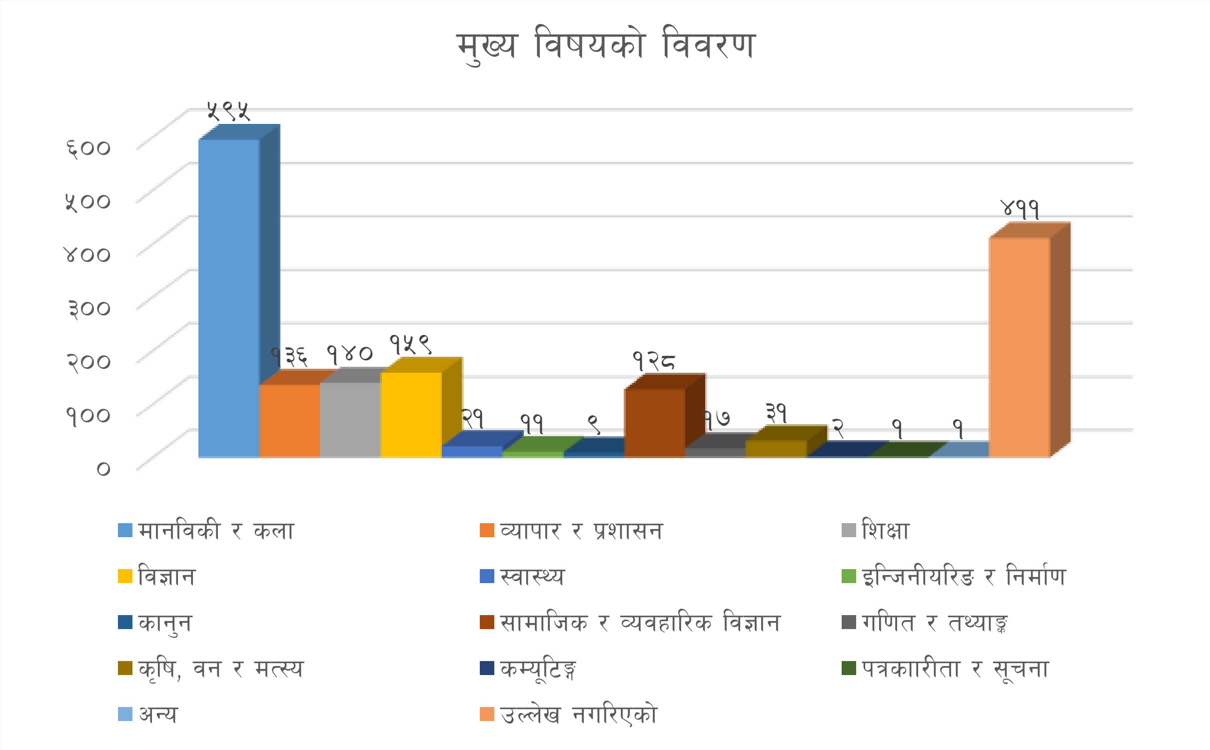

२.४.६ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको विद्यार्थी शिक्षक अनुपात हेर्दा स्थाई शिक्षक दरबन्दी निकै कम देखिन्छ। नगरपालिकाको शैक्षिक जनशक्तिको अवस्था विश्लेषण गर्दा स्थायी शिक्षकहरू जम्मा ७६ जना रहेका छन् भने अस्थायी नियुक्तिमा १२३ जना रहेका छन्। राहत कोटा अन्तर्गत ५६ जना शिक्षक नियुक्त भएका छन् भने अनुदान कोटामा ४४ जना रहेका छन् । अपर्याप्त शिक्षक दरबन्दीका कारण निजी स्रोतका आधारमा पनि २० जना शिक्षक नियुक्त गरी जम्मा ३१९ जना शिक्षक/ शिक्षिकाहरू रहेका छन्। हाल धेरै विद्यालयमा शिक्षक दरबन्दी पर्याप्त नभएको हुँदा आवश्यकता अनुसार दरबन्दी थप गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका १६. शिक्षक विवरण

नियुक्तिको किसिम	तह			
	आधारभूत तह (१-८)	माध्यमिक तह (९-१२)	धार्मिक विद्यालय	जम्मा
स्थायी	६८	८	-	७६
अस्थायी	९२	१९	१२	१२३
राहत	४७	६	३	५६
अनुदान	४	५	३५	४४

नियुक्तिको किसिम	तह			
	आधारभूत तह (१-८)	माध्यामिक तह (९-१२)	धार्मिक विद्यालय	जम्मा
निजी	६	-	१४	२०
जम्मा	२१७	३८	६४	३१९

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका पाश्र्वचित्र, २०७८

२.४.७ शैक्षिक सत्र २०७८ को नयाँ भर्नाको विवरण

शैक्षिक सत्र २०७८ मा लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय, मदरसा र सिकाइ केन्द्र सबैमा गरि कुल २७८३३ विद्यार्थी भर्ना भएका छन् जसमध्ये १३०९६ छात्रा र १४७३७ छात्र रहेका छन् । नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको संख्या हेर्दा सबैभन्दा बढी १४२८७ जना कक्षा १ देखि ५ सम्ममा भर्ना भएको देखिन्छ जसमा ६९८३ छात्रा रहेका छन् भने ७३०४ जना छात्र रहेका छन् । दोस्रोमा कक्षा ६ देखि ८ मा ५१६३ जना विद्यार्थीहरू भर्ना भएको देखिन्छ । कक्षा ११ देखि १२ मा सबैभन्दा कम ८४८ जना विद्यार्थी नयाँ भर्ना भएको देखिन्छ। यसैगरी सामुदायिक सिकाइमा आधारित/ Community Based मा जम्मा १० जना विद्यार्थीहरु भर्ना भएको देखिन्छ भने बाल विकासमा ४९२५ विद्यार्थी भर्ना भएको तथ्यांकमा देखिन्छ।

तालिका १७. शैक्षिक सत्र २०७८ को नयाँ भर्नाको विवरण

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
	लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका	२३२९	२५९६	४९२५	७	३	१०	६९८३	७३०४	१४२८७	२३४४	२८१९	५१६३	११५८	१४४२	२६००	२७५	५७३	८४८	१३०९६	१४७३७	२७८३३
१	दुर्गा प्राथमिक विद्यालय	२५	३६	६१	०	०	०	१२६	१०९	१२३५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५१	१४५	२९६
२	करिदह आधारभूत विद्यालय	४८	४३	९१	०	०	०	२२५	१५५	३८०	९३	८८	१८१	०	०	०	०	०	०	३६६	२८६	६५२
३	राम जानकी आधारभूत विद्यालय	२७	२६	५३	०	०	०	१४२	१३९	२८१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१६९	१६५	३३४
४	आमा माध्यमिक विद्यालय	१३	८	२१	१	०	१	१२४	११५	२३९	२४२	२५०	४९२	१२५	१२९	२५४	१६	७	२३	५२१	५०९	१०३०
५	बुद्ध प्रा वि	३३	४३	७६	०	०	०	२२६	१५४	३८०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२५९	१९७	४५६
६	गणेश प्रा वि	२८	३३	६१	०	०	०	८७	११४	२०१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	११५	१४७	२६२
७	सरस्वती प्राथमिक विद्यालय	१०	१६	२६	०	०	०	६९	६६	१३५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७९	८२	१६१
८	मदरसा इस्लामिया मिसबाहुल वालुम	७९	७३	१५२	०	०	०	५४	६५	११९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१३३	१३८	२७१

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
९	मदरसा तालिमुल कुरान ओल–सुन्नाह, वडवालिया	१५	१३	२८	०	०	०	२५	३७	६२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४०	५०	९०
१०	बुद्ध गार्डेन अंग्रेजी बोर्डिङ स्कूल	२९	६९	९८	०	०	०	३५	८३	११८	९	१६	२५	०	०	०	०	०	०	७३	१६८	२४१
११	सनराइज ग्लोबल ईबीएस	३८	५९	९७	०	०	०	४०	५५	९५	१२	३९	५१	०	०	०	०	०	०	९०	१५३	२४३
१२	लुम्बिनी ब्राइट इंग्लिश स्कुल	३३	४४	७७	०	०	०	१८	७८	९६	८	४३	५१	०	०	०	०	०	०	५९	१६५	२२४
१३	मदरसा तालिमुल इस्लाम	११	७	१८	०	०	०	१३	११	२४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२४	१८	४२
१४	बलरामपुर माध्यमिक विद्यालय बलरामपुर	२४	२१	४५	०	०	०	१९०	१६१	३५१	२०८	२२६	४३४	१२४	१६०	२८४	०	०	०	५४६	५६८	१११४
१५	ज्ञानकुञ्ज प्राथमिक विद्यालय	२२	२०	४२	०	०	०	१३४	११५	२४९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५६	१३५	२९१
१६	गौतम बुद्ध अधारभूत बिदालय	४४	३३	७७	०	०	०	१०९	११५	२२४	४१	१४	५५	०	०	०	०	०	०	१९४	१६२	३५६
१७	बुद्ध शाइन स्टार अंग्रेजी बोर्डिङ स्कूल	८	२०	२८	०	०	०	२१	८०	१०१	३	४	७	०	०	०	०	०	०	३२	१०४	१३६

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
१८	श्री बुद्ध आदर्श मावि, खुङ्गाई	१३	८	२१	०	०	०	९४	१५४	२४८	९२	२३४	३२६	१५३	२१०	३६३	२२	९८	१२०	३७४	७०४	१०७८
१९	भगवानपुर आधारभूत विद्यालय	३०	३०	६०	०	०	०	१८८	१६१	३४९	१०२	६४	१६६	०	०	०	०	०	०	३२०	२५५	५७५
२०	नेपाल राष्ट्रिय आधारभूत विद्यालय	१४	२२	३६	०	०	०	७६	५०	१२६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९०	७२	१६२
२१	मदरसा अरविया दारुसुलाम, कीर्तिपुर	०	०	०	०	०	०	२०	३०	५०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	३०	५०
२२	श्री शिव शक्ति प्रा वि	१२	१९	३१	०	०	०	१००	७६	१७६	१७	१२	२९	०	०	०	०	०	०	१२९	१०७	२३६
२३	मदरसा इस्लामिया रियाजुल ओलुम, केउतलिया	१४	२८	४२	०	०	०	४७	१३	६०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६१	४१	१०२
२४	बुद्ध लाइट इबिएस	१४	१८	३२	०	०	०	२४	५६	८०	१७	२४	४१	०	०	०	०	०	०	५५	९८	१५३
२५	मदरसा रियाजुल इस्लाम	२०	१९	३९	०	०	०	४२	४४	८६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६२	६३	१२५
२६	श्री माता फुलमती शिक्षा मन्दिर	१७	२८	४५	०	०	०	२३	४३	६६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४०	७१	१११
२७	बाल ज्योति आधारभूत बिदालय	१७	२४	४१	०	०	०	९०	१०५	१९५	३१	३४	६५	०	०	०	०	०	०	१३८	१६३	३०१

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
२८	अधियारी मावि	३५	१८	५३	०	०	०	१२३	१११	२३४	७७	४९	१२६	३९	३७	७६	०	०	०	२७४	२१५	४८९
२९	कर्महवा मा वि	४८	६१	१०९	०	०	०	१५३	१३२	२८५	१२८	१२५	२५३	१०५	१०३	२०८	२५	२०	४५	४५९	४४१	९००
३०	सिद्धार्थ आधारभूत विद्यालय	२८	३२	६०	०	०	०	७५	७१	१४६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०३	१०३	२०६
३१	मदरसा अरबिया अनवरुल उलूम	५७	५६	११३	०	०	०	९०	९८	१८८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१४७	१५४	३०१
३२	मदरसा अरबिया इसल्मिया बहरुल ओलुम भारवालिया	३६	३८	७४	०	०	०	७१	५९	१३०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०७	९७	२०४
३३	मदरसा इस्लामिया समसुल ओलुम, पूर्व शिवगढिया	१४	१३	२७	०	०	०	४७	५७	१०४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६१	७०	१३१
३४	मदरसा तन्वीरुल इस्लाम अल सल्फिया, धुपही	६३	५६	११९	०	०	०	९२	६९	१६१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५५	१२५	२८०
३५	मदरसा मिसवाहुल ओलुम अल साफिया	१७	२५	४२	०	०	०	३०	२२	५२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४७	४७	९४
३६	मदरसा दारुत्तौहिद पश्चिम शिव गडिया	४७	३४	८१	०	०	०	४१	२६	६७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८८	६०	१४८

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
३७	मुन लाइट इङ्लिस स्कूल	१४	३०	४४	०	०	०	१७	२६	४३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३१	५६	८७
३८	होली कुरान मेमोराइज केन्द्र	१२	१०	२२	०	०	०	११	३५	४६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२३	४५	६८
३९	दिव्य ज्योति बोर्डिङ स्कूल	९	१४	२३	०	०	०	११	१६	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	३०	५०
४०	खुदाबगर मावि	१६	१६	३२	०	०	०	१३७	१५२	२८९	१२६	१३१	२५७	१२३	१५९	२८२	११८	२४१	३५९	५२०	६९९	१२१९
४१	मदरसा अरेबिया दारुल हुदा, चैनपुरवा	०	०	०	०	०	०	१४	२४	३८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१४	२४	३८
४२	मदरसा वैतुल ओलुम, पिपरा	३६	३५	७१	०	०	०	४१	६३	१०४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७७	९८	१७५
४३	मदरसा अरविया समसुल ओलुम	४१	४१	८२	०	०	०	३१	३१	६२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७२	७२	१४४
४४	मदरसा अल–जमियातुल मोहमदिया अल–सलफिया, पिपारा	२१	१५	३६	०	०	०	३७	२७	६४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५८	४२	१००
४५	मदरसा अरविया मजहरुल ओलुम, पिपरपाटिया	३०	१९	४९	०	०	०	३९	३२	७१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६९	५१	१२०

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
४६	राम जानकी आधारभूत बिदालय	१४	१२	२६	०	०	०	१६७	२०७	३७४	४९	७५	१२४	०	०	०	०	०	०	२३०	२९४	५२४
४७	अमरी आधारभूत विद्यालय	३९	४६	८५	०	०	०	२०५	२१९	४२४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२४४	२६५	५०९
४८	मायादेवी आधारभुत विद्यालय	१४	२७	४१	०	०	०	८८	९१	१७९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०२	११८	२२०
४९	पदरिया आधारभूत विद्यालय	२१	१९	४०	०	०	०	६५	९७	१६२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८६	११६	२०२
५०	मदरसा इस्लामिया वैतुल ओलुम, अमरी	४८	४३	९१	०	०	०	४२	४४	८६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९०	८७	१७७
५१	मदरसा अनवारुल उलूम, शिवलवा	१३	१८	३१	०	०	०	६५	५७	१२२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७८	७५	१५३
५२	जामिया फैजुल इस्लाम अलसल्फिया	१५०	१४२	२९२	०	०	०	२३६	१४७	३८३	७२	१२	८४	०	०	०	०	०	०	४५८	३०१	७५९
५३	मदरसा अरेबिया सेराजुल ओलुम अल—सलफिया, मनौरी	१५	९	२४	०	०	०	१८	२७	४५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३३	३६	६९
५४	भगवान बुद्ध अंग्रेजी बोर्डिङ स्कूल	२०	४२	६२	०	०	०	१९	४४	६३	४	१०	१४	०	०	०	०	०	०	४३	९६	१३९

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
५५	लुम्बिनी आधारभूत विद्यालय	६	१४	२०	०	०	०	९०	९१	१८१	२७	२६	५३	०	०	०	०	०	०	१२३	१३१	२५४
५६	जनता आधारभूत विद्यालय	१७	१४	३१	०	०	०	१२२	८४	२०६	१३	१३	२६	०	०	०	०	०	०	१५२	१११	२६३
५७	मधुबनी माध्यमिक विद्यालय	२२	२२	४४	६	३	९	११५	१८५	३००	७०	८३	१५३	४१	२२	६३	०	०	०	२५४	३१५	५६९
५८	प्रतिभा ई बो स्कूल	०	०	०	०	०	०	२७	३५	६२	७	२५	३२	९	१७	२६	०	०	०	४३	७७	१२०
५९	लुम्बिनी ज्ञान प्रभा आधारभूत विद्यालय	३२	४२	७४	०	०	०	९२	८९	१८१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१२४	१३१	२५५
६०	दिव्य ज्योति प्रा वि	१७	१८	३५	०	०	०	६६	७४	१४०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८३	९२	१७५
६१	करुणा महिला विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८५	०	८५	८४	०	८४	०	०	०	१६९		१६९
६४	मेटा गुरुकुल विद्याश्रम	२०	३८	५८	०	०	०	८९	१२४	२१३	६७	१७४	२४१	२६	४८	७४	०	०	०	२०२	३८४	५८६
६५	दिव्य ज्योति अंग्रेजी बोर्डिङ स्कूल	२३	३०	५३	०	०	०	२५	४४	६९	१२	२५	३७	०	०	०	०	०	०	६०	९९	१५९
६६	सरस्वती आधारभूत विद्यालय	२७	२३	५०	०	०	०	१५७	१४१	२९८	५५	४५	१००	०	०	०	०	०	०	२३९	२०९	४४८

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
६७	श्री मसिना बाबा नरेन्द्र पुरी मोगलाहा मावि मावि	४८	५४	१०२	०	०	०	२२४	२२६	४५०	१५२	२०४	३५६	१३०	१८६	३१६	३१	७४	१०५	५८५	७४४	१३२९
६८	मदरसा इसलामिया नुरल्होदा बिचोवापुर	८५	९६	१८१	०	०	०	८७	१००	१८७	२०	३२	५२	०	०	०	०	०	०	१९२	२२८	४२०
६९	मदरसा अरविया दारुल होडा, मोगलाहा	१२	१५	२७	०	०	०	५५	४४	९९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६७	५९	१२६
७०	मदरसा अरविया बहरुल ओलुम अल—सलफिया	४	१५	१९	०	०	०	२३	४०	६३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२७	५५	८२
७१	अलइहसान मोडल एकेडेमी	२६	१	२७	०	०	०	७४	१	७५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१००	२	१०२
७२	मदरसा दारुल होदा अल— सलफिया, सेमरा	२६	४३	६९	०	०	०	६५	७१	१३६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९१	११४	२०५
७३	मदरसा इस्लामिया दारुल होदा	१७	१५	३२	०	०	०	२३	२०	४३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४०	३५	७५
७४	तारकुलहा अधारभूत विद्यालय	२८	२९	५७	०	०	०	१३७	१२४	२६१	७८	५५	१३३	०	०	०	०	०	०	२४३	२०८	४५१
७५	तेनुहवा सामुदायिक मावि	४५	४९	९४	०	०	०	२५२	४४७	६९९	१०२	३६६	४६८	८०	२८०	३६०	५७	१२१	१७८	५३६	१२६३	१७९९

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
७६	मदरसा मरकजुत्तलीम वद्दवाह अल—इस्लामिया	९१	१५०	२४१	०	०	०	१६८	१७७	३४५	६२	६०	१२२	०	०	०	०	०	०	३२१	३८७	७०८
७८	मदरसा उमर बिन खत्ताब, पर्सा	३१	२९	६०	०	०	०	७४	१०३	१७७	१७६	१२७	३०३	८६	४२	१२८	०	०	०	३६७	३०१	६६८
७९	मदरसा अरबिया इब्ने कैयम अल—जौजिया, मोहम्मदनगर	१३	१३	२६	०	०	०	६२	८५	१४७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७५	९८	१७३
८०	अल—मदरसतुल अरबिया बहरुल ओलुम अल—सल्फिया, तरकुलाहा	११०	१०८	२१८	०	०	०	७९	७६	१५५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१८९	१८४	३७३
८१	मदरसा अनवरुल उलूम, मोहम्मदपुर	१२	१२	२४	०	०	०	५४	५९	११३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६६	७१	१३७
८२	मदरसा अरबिया समसुल ओलुम महजिदिया	३५	३५	७०	०	०	०	८६	९९	१८५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१२१	१३४	२५५
८३	नव जीवन अंग्रेजी बोर्डिङ स्कूल	१७	३१	४८	०	०	०	४१	८०	१२१	२७	५४	८१	२१	३२	५३	६	१२	१८	११२	२०९	३२१

सि. नं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास			Community-Based			कक्षा १ -५			कक्षा ६ -८			कक्षा ९ -१०			कक्षा ११ -१२			जम्मा		
		म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	म	पु	ज
८४	मदरसा दार अबी बकर लिल बनात, मोहसद	२८	१	२९	०	०	०	८४	१	८५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	११२	२	११४
८५	मदरसा शाजरुल उलुम अल–सलफिया	७	४	११	०	०	०	४२	३३	७५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४९	३७	८६
८६	मदरसा जमातुल इस्लाह मोहसाद	९	३०	३९	०	०	०	१८८	१९२	३८०	४९	४८	९७	०	०	०	०	०	०	२४६	२७०	५१६
८७	मदरसा अरेबिया सेराजुल ओलुम मनोहरपुर	१५	१६	३१	०	०	०	४९	३१	८०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६४	४७	१११
८८	सिद्धार्थ जन्मस्थली इङ्लिस स्कुल	१०	१८	२८	०	०	०	२६	६०	८६	११	३२	४३	१२	१७	२९	०	०	०	५९	१२७	१८६

स्रोतः लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका शिक्षा शाखा, २०७९

२.४.८ सामुदायिक विद्यालयको सुबिधा तथा संरचनागत विवरण

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि दक्ष शैक्षिक जनशक्ति हुनुका साथै न्युनतम आवश्यक शैक्षिक पुर्वाधारहरु पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण हुन्छन् । विद्यालय भनेको कोरा सिद्धान्त पढाउने थलो मात्र नभएर जिविकोपार्जनको लागि कौशल सिकाउने, व्यक्तित्व विकासमा सघाउने, समग्र समाज र राष्ट्रलाई योगदान गर्न सक्ने नागरिक उत्पादन गर्ने प्रशिक्षण केन्द्र पनि हो । यहाँ प्रदान गरिएका ज्ञान, सिप र प्रवृत्ति वास्तविक जीवनमा उपयोगी साबित हुनुपर्दछ । यस्ता व्यावहारिक जीवनोपयोगी सिकाइका लागि व्यवस्थित पुस्तकालय, कम्प्युटर ल्याब, सुविधायुक्त विज्ञान प्रयोगशाला, खेल मैदान, विद्युत तथा इन्टरनेट सुबिधाको पहुँच, प्रयोगात्मक कलाहरू जस्ता आधारभूत पक्षमा विद्यालयले ध्यान पुऱ्याउन अत्यन्त जरुरी रहेको छ । लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकामा रहेका धेरैजसो विद्यालयमा कम्पाउण्ड वाल लागेको छ । यहाँका सामुदायिक विद्यालयमा विद्युत तथा इन्टरनेटको सहज पहुँच छ भने सामान्य पुस्तकालय पनि रहेको छ । विद्यालयमा कम्प्युटर भए तापनि विद्यार्थीहरुका लागि भने यो सुबिधा छैन । यहाँका हरेक विद्यालयमा कंक्रिट वाल लगाई व्यवस्थित खेल मैदान निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । त्यसैगरी विद्यार्थीका लागि पनि कम्प्युटरको उपलब्धता, सुविधायुक्त विज्ञान प्रयोगशाला र व्यवस्थित पुस्तकालय जरुरी देखिन्छ ।

तालिका १८. सामुदायिक विद्यालयको सुबिधा तथा संरचनागत विवरण

विद्यालयको नाम	कम्पाउण्ड			विद्युत		इन्टरनेट		कम्प्यूटर विवरण						पुस्तकालय विवरण	
	कम्पाउण्ड नभएको	कच्ची	पक्की					कम्प्यूटर		शिक्षकको लागि		पढ्को लागि			
				छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
बुद्ध आदर्श मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
बलरामपुर मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
आमा मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
मसिनाबाबा न.मो. मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	

विद्यालयको नाम	कम्पाउण्ड			विद्युत		इन्टरनेट		कम्प्यूटर विवरण						पुस्तकालय विवरण	
	कम्पाउण्ड नभएको	कच्ची	पक्की					कम्प्यूटर		शिक्षकको लागि		पढ्को लागि			
				छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
मधुवनि मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
कर्महवा मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
खुदाबगर मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
तेनुहवा सा.मा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
लुम्बिनी आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
जनता आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
राम जानकी आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
तरकुलहा आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
कारीदह आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
गौतमबुद्ध आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
सरस्वति आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
अँधियारी आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
भगवानपुर आधारभूत विद्यालय			√	√		√		√			√		√	√	
गणेश प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	

विद्यालयको नाम	कम्पाउण्ड			विद्युत		इन्टरनेट		कम्प्यूटर विवरण						पुस्तकालय विवरण	
	कम्पाउण्ड नभएको	कच्ची	पक्की					कम्प्यूटर		शिक्षकको लागि		पढ्को लागि			
				छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
राम जानकी प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
बुद्ध प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
ज्ञानकुञ्ज प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
शिवशक्ति प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
दुर्गा प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
पडरिया प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
नेपाल राष्ट्रिय प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
बालज्योति प्रा.वि.			√	√		√		√			√		√	√	
मायादेवी प्रा.वि. मनौरी			√	√		√		√			√		√	√	
अमारी प्रा.वि. अमारी			√	√		√		√			√		√	√	
सरस्वति प्रा.वि. सोनवल			√	√		√		√			√		√	√	
सिद्दार्थ प्रा.वि. अधियारी			√	√		√		√			√		√	√	
दिव्यज्योति प्रा.वि. मधुवनी			√	√		√		√			√		√	√	
लुम्बिनी ज्ञानप्रभा प्रा.वि. लक्ष्मीपुर			√	√		√		√			√		√	√	

स्रोत: नगरपालिकाको कार्यालय, शिक्षा शाखा, २०७८

शिक्षा क्षेत्रको नक्सा

खण्ड - ३: शिक्षा गुरुयोजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, कार्यनीति तथा रणनीतिहरू

३.१ पृष्ठभूमि

संविधानको अनुसूची ८ को बुँदा ८ अर्थात स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ को २ (ज) बमोजिम स्थानिय सरकारलाई विषेश गरी आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमित गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । सोही अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत निम्न क्षेत्रहरू रहेका छन् ।

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा
- आधारभूत शिक्षा
- माध्यमिक शिक्षा
- प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा
- अनौपचारिक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाई
- विशेष शिक्षा (समावेशी शिक्षा)
- शैक्षिक प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन
- शैक्षिक पूर्वाधार व्यवस्थापन तथा लगानी
- ट्यूसन, ब्रिज कोर्स, कोचिङ लगायत मूलधार बाहिरका शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थापन
- शैक्षिक गुणस्तर नियमन
- खोज, विज्ञान तथा प्रविधि
- अतिरिक्त शैक्षिक कृयाकलाप संचालन व्यवस्थापन
- स्थानीय पाठ्यक्रम तथा मातृभाषमा शिक्षा

सबल पक्षः मुख्य संभावना र अवसरहरू
नगरपालिकाले नगर शिक्षा विकास कोष, नगर शिक्षा ऐन, शिक्षक भर्ना कार्यविधी, मेयर छात्रवृति कार्यक्रम, शिक्षकको सरुवा तथा काज सम्बन्धि कार्यविधि जस्ता कानूनहरु निर्माण गरेको
नगरपालिकामा बालविकास, आधारभूत, प्राथमिक र माध्यमिक गरी ३२ वटा विद्यालयहरू रहेका छन् भने २९ वटा निजी विद्यालयहरु र ३७ वटा मदरसा रहेका
नगरपालिकामा स्नातक अध्यापन गराउने १ क्याम्पस रहेका

सबल पक्षः मुख्य संभावना र अवसरहरू
नगरपालिकाको वडा नं. ६ मा लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालय रहेको
नगरपालिकाले सामुदायिक र मदरसा विद्यालयको आवश्यकताका आधारमा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको दीर्घकालीन योजना तयार गरी लागु गर्ने नीति अवलम्बन गरेको
सामुदायिक विद्यालयहरुमा छात्राहरुलाई सेनेटरी प्याड र प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरुलाई दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन भइरहेको
घरधुरी सर्भेक्षणबाट निरक्षरताको पहिचान गरी साक्षरता निरन्तरता शिक्षाका कार्यक्रमहरु संचानलन गर्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुलाई परिचालन गर्ने नीति अवलम्बन गरेको
आवश्यक मात्रामा शैक्षिक संस्थाहरू एकआपसमा गाभ्न (Merge) तथा नयाँ स्थापना गर्न सकिने
विगत वर्षहरूका तुलनामा शिक्षामा सर्वसाधारणहरूको पहुँच बढेको
सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा आवश्यक मात्रामा शैक्षिक सामग्रीहरूको थप व्यवस्था, पुस्तकालय तथा विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशालाको व्यवस्था गरी व्यवहारिक शिक्षा प्रदान गर्न सकिने
माध्यमिक तहमा कम्प्युटर शिक्षा तथा नगरपालिकामा आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्न तदानुरुपका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विद्यालयहरूलाई प्रोत्साहन गर्न सकिने
दक्ष शिक्षक, गुणस्तरीय शिक्षा दिन सक्ने, कृषि, विज्ञान तथा अन्य प्राविधिक कलेजहरू सञ्चालनमा ल्याउन सकिने
निजी क्षेत्रको सहयोग लिई शिक्षामा लगानी तथा स्तर वृद्धि गर्न सकिने
नगरपालिकामा बहुप्राविधिक धारका शिक्षालयहरू स्थापना गर्न सकिने
बाल विकास केन्द्रको भौतिक तथा शैक्षिक स्तरोन्नति गर्न सकिने
विद्यमान शिक्षण संस्थाहरूको थप स्तरोन्नती गर्न सकिने
शिक्षकहरूलाई तालिम दिई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सकिने

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
बालविकास, आधारभूत र सीमित माध्यमिक शिक्षाको सुविधा भए पनि स्नातक र स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथिको उच्च शिक्षालयको अभाव
विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूमाझ स्वस्थ प्रतिस्पर्धात्मक भावना कमी भएको
विद्यालयहरूमा किताब-कापी-कलम, स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, पुस्तकालय, सुरक्षित भवन, फर्निचर तथा समय सापेक्ष सूचना प्रविधिमैत्री पूर्वाधारको अपर्याप्तता वा अभाव

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
विद्यालयहरूमा स्थानीय आवश्यकता समेट्ने पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू नगरिएको
विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको कमी
विद्यालयहरूमा विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी मिलान नगरिएको
अतिरिक्त क्रियाकलाप, विद्यार्थी मैत्री शिक्षा तथा खेलकुद सामग्रीको अभाव भएको
उपयुक्त खेल मैदानको व्यवस्था नभएको
लक्षित निरक्षर तथा सीमान्तकृत वर्गलाई विशेष शिक्षाको व्यवस्था नभएको
छोरीहरूले छोराहरू सरह शैक्षिक अवसरहरू प्राप्त गर्न पूर्णरूपमा अझै नसकेको
अधिकांश विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्ष, पुस्तकालय, कम्प्युटर प्रयोगशाला, विज्ञान प्रयोगशाला र इन्टरनेट सुविधा नभएको
विद्यालय क्षेत्रका शैक्षिक समस्याहरूको समयमै सम्बोधन नगर्ने हो भने राष्ट्रलाई आवश्यक सक्षम, दक्ष र कर्मठ नागरिक उत्पादन हुन नसक्ने
आदिवासी, जनजाति दलित र तथा पिछडा वर्ग/समुदायका महिलाहरूको शैक्षिक स्तर अगाडि बढाउनु पर्ने
समग्र शैक्षिक समस्याहरू सम्बोधन गरी शैक्षिक संस्थाहरूलाई सुविधासम्पन्न बनाउन बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने
चुस्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको व्यवस्था गर्नुपर्ने
शैक्षिक क्यालेण्डरलाई नियमित तथा व्यवस्थित गर्नुपर्ने
शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई नियमित तालिम प्रदान गर्नुपर्ने
बालमैत्री तथा विद्यार्थीमैत्री शिक्षण सिकाइ तथा अन्य नवीनतम शिक्षण पद्धतिको विकास गर्नुपर्ने
अन्तराष्ट्रिस्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने
हरेक विद्यालयलाई सूचना प्रविधियुक्त तथा गुणस्तरीय बनाउनु पर्ने
प्राविधिक तथा सिपमूलक शिक्षाको बढोत्तरी गरिनुपर्ने
शैक्षिक ऋण तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनुपर्ने
विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने
अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्नुपर्ने

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
सुविधा तथा पूर्वाधारयुक्त विद्यालय भवनको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने
प्राविधिक कलेजहरू सञ्चालन गर्न लगानीको वातावरण बनाउनुपर्ने
दक्ष शिक्षकहरूको आवश्यकताअनुरूप आपूर्ति गर्नुपर्ने
जीर्ण भवनहरूलाई स्तरोन्नति गरी सुरक्षित वातावरणमा पठनपाठन गराउनुपर्ने
सामुदायिक विद्यालयमा अंग्रेजी भाषाको माध्यमबाट पनि पठनपाठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने
अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार भएका विद्यालयको निर्माण गर्नुपर्ने

दीर्घकालीन सोच

राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी मानव स्रोतको निर्माण

लक्ष्य

प्रारम्भिक बाल विकास देखी माध्यमिक तहको शिक्षाको सर्वाङ्गिन विकास मार्फत राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने मानव श्रोत निर्माणको आधार स्थापित गर्ने

उद्देश्यहरू

- ☞ बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु ।
- ☞ आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक सम्पूर्ण भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधारको प्रबन्ध गरी यसलाई पहुँच योग्य, समतामूलक, अनिवार्य र निशुल्क प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्नु ।
- ☞ अभिभावक शिक्षा समग्र शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अंगको श्रपमा अभियान संचालन गर्नु ।
- ☞ समाज र राष्ट्रका लागि सक्षम, कर्मठ, नैतिकवान र पौरखी मानव श्रोत उत्पादन गर्न माध्यमिक शिक्षाका समग्र पक्षहरूको सबलिकरण मार्फत प्रतिफलमूखि तुल्याउनु ।
- ☞ जीवनोपयोगी, व्यवसायिक र प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्न आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरी समय साक्षेप परिमाणमूखि मानवश्रोत तयार गर्नु ।
- ☞ विभिन्न कारणले औपचारीक शिक्षाबाट बञ्चितहरूलाई अनौपचारीक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाईका लागि आवश्यक वातावरणको प्रबन्ध सुनिश्चित गर्नु ।

- ☞ विशेष शिक्षाको आवश्यकता पर्ने अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको अवस्था अनुरुप उनीहरूको शैक्षिक अधिकार सुनिश्चित गर्नु ।
- ☞ शैक्षिक प्रसाशनलाई चुस्त दुरुस्त तुल्याई शैक्षिक जनशक्तिको प्रभावकारी व्यवस्थापनको प्रत्याभूति गर्नु ।
- ☞ शिक्षामा गरिने लगानीलाई प्राथमिकता प्रदान गरि सम्पती व्यवस्थापन तथा भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
- ☞ मूलधार बाहिर रहेका ट्यूसन, ब्रिजकोर्स, कोचिङ लगायतका शैक्षिक गतिविधि र कृयाकलापहरूको व्यवस्थापन गर्नु ।
- ☞ शैक्षिक गुणस्तर नियमन गरी प्रतिस्प्रर्धी मानव श्रोत निर्माण गर्नु ।
- ☞ परम्परागत तथा स्थानीय शैक्षिक ज्ञान र सीपको खोज र अनुसन्धान साथ विज्ञान र आविस्कारलाई प्रवद्धन गर्ने संस्कृतिको आधाभूत तथा माध्यामिक तहबाटै विकास गर्नु ।
- ☞ अतिरिक्त शैक्षिक कृयाकलापलाई संगठित र वैज्ञानिक तवरले नियमित संचालन गरी समग्र शैक्षिक प्रणालीसँग एकिकृत गर्नु ।
- ☞ आवश्यकता अनुसार स्थानीय पाठ्क्रमको विकास तथा अध्यापन साथै विद्यार्थी संख्याका आधारमा मातृभाषा शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनु ।

३.१.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा

उद्देश्य १ बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु

रणनीति

१.१ नैर्सगिक अधिकारको रुपमा रहेको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय शिक्षासँग पूर्णत एकिकृत गरी हरेक विद्यालयमा अनिवार्य गर्दै मापदण्डका आधारमा निजी क्षेत्रलाई समेत प्रारम्भिक बालबिकास तथा स्याहार केन्द्र स्थापना र विकास गर्न समन्वय साथै नियमन गर्ने ।

कार्यनीति

१.१.१ नगरपालिकामा हाल कायम रहेको ५ वर्ष मूनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क र वितरणका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास तथा स्याहार केन्द्रको आवश्यकता तथा थप विकासका लागि नक्साङ्कन तथा सर्वेक्षण गरिनेछ ।

१.१.२ संघ प्रदेश, निजी क्षेत्र तथा पालिकाको साझेदारीमा टोल तथा वडास्तरमा बाल विकास केन्द्रको स्थापना तथा विकास गरिनेछ ।

कार्यनीति
१.१.३ न्यूनतम राष्ट्रिय मापदण्ड र अन्तराष्ट्रिय असल अभ्यासको अनुसरण गर्दै प्रत्येक बालविकास तथा स्याहार केन्द्रहरूमा न्यूनतम पूर्वाधार जस्तै कोठा, पोषण, खेल सामाग्री, मैदान , शयन कक्ष, सिकाई सामाग्री, श्रव्य दृष्य सामाग्री सहितको बालमैत्री स्याहार स्थल निर्माण र विकास गर्दै लगिनेछ ।
१.१.४ बाल मनोविज्ञान तथा बालबालिकाको शारिरिक तथा सर्वाङ्गीण विकासको विषयमा दक्ष र तालिम प्राप्त शिक्षक/शिक्षिका तथा स्याहारकर्ताको प्रबन्ध गरिनेछ ।
१.१.५ बालबालिका स्याहार, विकास तथा शिक्षण सम्बन्धी नियमित तालिम संचालन गरिनेछ ।
१.१.६ "एक वडा एक बाल उद्यान" कार्यक्रम संचालन गरी हरेक वडा र टोलमा बालविकासलाई टेवा पुऱ्याउने बालमैत्री क्रिडास्थलको विकास गरिनेछ । (प्रारम्भिक वालबिकास तथा शिक्षामा कार्यरत शिक्षक शिक्षिका तथा स्याहारकर्तालाई कार्यसम्पादन उपलब्धी सूचक तयार पारी पुरस्कृत गरिनेछ ।)
१.१.७ हरेक विद्यालयमा बालविकासका लागि अलग्गै हाता विकास गर्न प्रारम्भ गरिनेछ । (न्यूनतम उपलब्धी सूचक पुरा नगर्ने शिक्षक/शिक्षिका तथा स्याहारकर्तालाई नियमित विशेष अभिमुखिकरण गरिनेछ ।)
१.१.८ विद्यालयमा रहेका प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा पहूँच नपुगेका बालबालिका लक्षित वैकल्पिक प्रारम्भिक बालविकास तथा स्याहार केन्द्र स्थापना गर्न समुदाय वडा तथा निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गरिनेछ ।
१.१.९ अति विपन्न, दलित, दुर्गम, पिछिडिएको क्षेत्र तथा सिमान्तकृत वर्गका बालबालिकाको नजिकको प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा निशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्न तथ्याङ्क संकलन र विद्यालय भर्ना अभियान संचालन गरिनेछ ।
१.१.१० पाँचवर्ष मूनिका बालबालिकाको विकास र स्याहार लागि स्वलगानीमा विद्यालय भित्र वा बाहिर बालबिकास तथा स्याहार केन्द्र स्थापना गर्न चाहने अभिभावकहरूलाई मापदण्डका आधारमा अनुमति प्रदान गरिनेछ ।
१.१.११ प्रत्येक प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूमा बालबालिकाको सन्तुलित विकासको नियमित स्वास्थ्य जाँच गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।

३.१.२ आधारभूत शिक्षा

उद्देश्य २: आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक सम्पूर्ण भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधारको प्रबन्ध गरी यसलाई सम्पूर्ण बालबालिका लागि पहूँच योग्य, समानतामूलक निशुल्क र अनिवार्य गर्नु ।

रणनीति
२.१ आधारभूत शिक्षामा कुनैपनि कारणले कुनैपनि बालबालिका बञ्चित हुन नदिन विशेष अभियान संचालन गर्ने

कार्यनीति
२.१.१ अति विपन्न, सिमान्तकृत, पिछडावर्ग, दलित, अनाथ, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका लागायतका आधारभूत शिक्षाबाट बञ्चित भैरहेका बालबालिकाहरूको लगत संकलन गरिनेछ ।
२.१.२ विद्यालय जानबाट बञ्चित हुनुका कारणहरूको पहिचान गरी विशेष छात्रवृतिको प्रबन्ध गरिनेछ ।
२.१.३ दुर्गम क्षेत्र भएका कारण वा परिवारमा अध्ययन गर्ने वातावरण नभएका कारण अध्ययन र विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकालाई छात्रावासको प्रबन्ध गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ।
२.१.४ जनचेतनाको कमीका कारण विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा आर्कषण गर्न दिवा खाजा, पोशाक आदिमा अनुदान प्रदान गर्ने कार्यक्रमहरू आवश्यकताका आधारमा संचालन गरिनेछ ।
२.१.५ विद्यालय गई आधारभूत शिक्षा लिने उमेरका सम्पूर्ण बालबालिका विद्यालयमा नियमित गैरहेको सुनिश्चित गर्न वडा अध्यक्षको संयोजकत्वमा वडा स्तरीय अनुगमन समिति गठन गरिनेछ।
२.१.६ शैक्षिक सत्रको सुरुमा बुद्धिजीवी र समुदायको संलग्नतामा विद्यार्थी भर्ना घरदैलो अभियान सम्पूर्ण बालबालिका विद्यालयमा नसमेटिदा सम्म निरन्तर संचालन गरिनेछ ।
२.१.७ अनिवार्य निशुल्क आधारभूत शिक्षाका मापन सूचक तयार पारी हरेका वर्ष नतिजा मापन संयन्त्र तथा अभिलेख प्रणाली निर्माण गरिनेछ ।
२.१.८ संघिय सरकार तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ को नीति १०.५ बमोजिम आधारभूत तथा विद्यालय शिक्षालाई बन्द, हडताल वा अन्य गतिविधिहरूबाट प्रभावित हुन नदिन सेवाक्षेत्र सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम कार्यविधि तयार गरी लागु गरिनेछ ।
२.१.९ पूर्वाधार, शिक्षण पद्दति तथा गुणस्तरका कारण टाढाको वा निजी विद्यालय जाने विद्यार्थीलाई सामुदायिक विद्यालयमा आर्कषण गर्न नेपालभर निजी विद्यालय भन्दा उत्कृष्ट सामुदायिक विद्यालयको असल अभ्यासको अनुसरण गरी सम्पूर्ण सामूदायिक विद्यालयमा समान शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न सूचकहरूको विकास गरी अबलम्बन गरिनेछ ।
२.१.१० आधारभूत तहका हरेक कक्षामा हरेक विषयका प्रमुख सिकाई उपलब्धी मापन गर्न सिकाई उपलब्धी सूचकहरूको विकास गरिनेछ ।
२.१.११ विश्वभर आधारभूत शिक्षामा उपलब्ध सिकाइलाई स्थानीयस्तरमा सम्प्रेक्षता गर्न तथा शिक्षण विधिलाई प्रभावकारी बनाउन ज्ञान र इन्टरनेट, श्रव्यदृश्य सामाग्री तथा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउदै लगिनेछ ।

कार्यनीति
२.१.१२ बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा ६० बमोजिम पालिकाको उपाध्यक्ष/उपप्रमुखले तोकेको कार्यपालिकाको सदस्यको अध्यक्षतामा स्थानीय बालअधिकार समिति गठन गरिने छ ।

३.१.३ आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा

उद्देश्य ३: अभिभावक शिक्षालाई समग्र आधारभूत तथा माध्यामिक शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अंगको रुपमा विकास गरी अभिभावक शिक्षा अभियान संचालन गर्नु ।

रणनीति
३.१ हरेक बालबालिकाका अभिभावकहरूलाई आफ्ना बालबालिकाको शिक्षा प्रति जिम्मेवार बनाउन अभिमुखिकरण गर्ने

कार्यनीति
३.१.१ विज्ञहरूको सहयोगमा हरेक अभिभावकहरूले आफ्ना विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाहरू प्रति निभाउनपर्ने दायित्व तथा व्यवहारहरूको वैज्ञानिक सूची तयार पारिनेछ ।
३.१.२ अभिभावकहरूको बालबालिका प्रतिको दायित्व र व्यवहारका सूचकहरूबारे स्थानीयस्तरमा विभिन्न संचार माध्यमहरू मार्फत प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
३.१.३ वार्षिक पात्रोको विकास गरी हरेक विद्यालयहरूमा नियमित रुपमा बालबालिकाको वस्तुस्थिति बारे शिक्षक-अभिभावक अन्तरक्रिया गरिनेछ ।
३.१.४ आधारभूत विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाहरूलाई घरेलु काममा लगाई वा अन्य कारणले विद्यालय भर्ना हुनबाट बञ्चित गराउनु दण्डनिय हो भन्ने विषयको ज्ञान हरेक अभिभावकलाई गराउन विशेषगरी विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकाका अभिभावकहरूलाई सचेत तुल्याउने अभियान संचालन गरीनेछ ।
३.१.५ आफ्ना बालबालिका शैक्षिक कृयाकलाप अभिभावकहरू समेतको भूमिका हुनेगरी परियोजना कार्य वा गृहकार्य दिन पाठ योजनाहरू निर्माण गरी लागु गरिनेछ ।
३.१.६ बाल मनोविज्ञानका बारेमा वैज्ञानिक ज्ञान प्रदान गर्न कम्तीमा वर्षमा १ पटक हरेक अभिभावकहरूलाई मनोविदहरूको सहयोगमा अभिमुखिकरण गरिनेछ ।
३.१.७ विशेष स्याहार तथा सहयोग आवश्यक पर्ने अपाङ्गता भएका बालबालिका, अटिजम वा मानसिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका अभिभावकहरूले ध्यान दिनुपर्ने विषय समेटेर उनीहरूलाई विशेष अभिमुखिकरण गरिनेछ ।
३.१.८ बालबालिका तथा उनीहरूका अभिमुखिकरण सम्मिलित खेलहरूको माध्यबाट एक आपसमा आत्मियता प्रकट गरी बालबालिहरूलाई हाम्रा अभिभावक हाम्रो साथ छन् भन्ने भावना जागृत गरिनेछ ।

३.१.४ माध्यामिक शिक्षाका समग्र पक्षहरू

उद्देश्य ४ : समाज र राष्ट्रका लागि सक्षम, कर्मठ, नैतिकवान र पौरखी मानवश्रोत उत्पादन गर्न माध्यामिक शिक्षाका समग्र पक्षहरूको सबलिकरण गरी प्रतिफल मुखी तुल्याउनु ।

रणनीति

४.१ नयाँ प्रावधान अनुरुप ९ देखि १२ कक्षा सम्म माध्यामिक शिक्षाको संरचनागत पूर्णता दिई माध्यामिक शिक्षाको समग्र विकास सहित सबै बालबालिकाको पहूँच सुनिश्चित गर्ने ।

कार्यनीति	
४.१.१	प्रारम्भिक बाल विकास देखि कक्षा १२ सम्म संचालन नभएका विद्यालयहरूलाई आधारभूत सहितको माध्यामिक शिक्षा प्रदान गर्ने पूर्ण संरचनामा लैजान नक्साङ्कन गरिनेछ।
४.१.२	शुन्य जोड २ कार्यक्रम मात्र संचालन भैरहेका शिक्षण संस्थालाई निश्चित समयसीमा भित्र माध्यामिक शिक्षा वा आधारभूत सहितको माध्यामिक शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थामा रुपान्तर गरिनेछ ।
४.१.३	माध्यामिक शिक्षा पुरा गर्न चाहने सबैका लागि निशुल्क माध्यामिक शिक्षा प्रदान गर्न विपन्न लक्षित अनुदान र छात्रवृत्तिको प्रबन्ध गरिनेछ ।
४.१.४	माध्यामिक तहमा विशिष्टिकृत विषयको अध्यापन हुने विद्यालयहरू जस्तै व्यवसायिक, संगीत, आयूर्वेद, कृषि लगायतका विद्यालय स्थापना गर्न संम्भावना अध्ययन गरिनेछ ।
४.१.५	हाल संचालन भैरहेका विद्यालयहरूबाट छनोट गरी केहि विद्यालयहरूमा अंग्रेजी माध्यमबाट अध्यापन गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ । साथै यस्ता विद्यालयहरूलाई नमुना विद्यालयको रुपमा विकास गरिनेछ ।
४.१.६	माध्यामिक शिक्षाको सिकाई उपलब्धी मापनका सूचकहरू विकास गरिनेछ ।
४.१.७	हरेक विद्यार्थीको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली निर्माण गरिनेछ ।
४.१.८	हरेका विद्यार्थीको विषयप्रतिको विशेष लगाव वा झुकाव पहिचान गर्न अनुसन्धान गरिनेछ।
४.१.९	सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो अध्ययनको तहमा विकास भैरहेका ज्ञान, सीप र प्रविधिबारे साक्षतकार गराउन सूचना प्रविधिमा आधारित श्रव्यदृश्य सामाग्रीहरूको नियमित प्रयोग गरिनेछ ।
४.१.१०	पढ्ने इच्छा र रुची हुँदा हुदै शिक्षाबाट बञ्चित भएका छात्र/छात्राहरूको सर्वेक्षण गरी उनीहरूलाई माध्यामिक शिक्षा सुनिश्चित गर्न सामाुदायिक अभियान संचालन गरिनेछ।

कार्यनीति
४.१.११ माध्यामिक तहमा विज्ञान संकाय संचालन गर्न सकिने विद्यालयको संम्भाब्यता हेरी छनोट गरिनेछ ।
४.१.१२ माध्यामिक तहका विद्यार्थीहरू लक्षित सदाचार, नैतिकता, अनुशासन, कर्मशिलता, क्षमा, करुणा र समाजसेवा जस्ता विषय समिल्लित विशेष पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्ययन गराइनेछ ।
४.१.१३ किशोरावस्थामा हुने परिवर्तन र किशोर/किशोरीको मनोविज्ञान, यौन शिक्षा, साथै छात्राहरूलाई आत्मरक्षा र व्यक्तिगत सुरक्षा सम्बन्धी विशेष अभिमुखिकरण कार्यक्रमहरू नियमित संचालन गरिनेछ ।
४.१.१४ सफल व्यक्तिहरूसँग साक्षात्कार साथै सफलताका कथाहरू समेटेर नियमित वृतचित्रहरू प्रर्दशन गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।

३.१.५ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

उद्देश्य ५: जीवनयोगी, व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्न आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरी समय सापेक्ष र परिमाणममूखी मानवश्रोत तयार पार्नु

रणनीति
५.१ व्यवहारीक तथा सीपमूलक व्यवसायिक शिक्षा लिन चाहने सबैका लागि पालिकामै अवसर श्रजना गर्दै यस प्रकारको शिक्षाको संस्थागत विकास गर्ने ।

कार्यनीति
५.१.१ पालिकाका निकटवर्ती ठूला उपभोक्ता बजार साथै स्थानीय स्तरमा सीपको आवश्यकता नक्साङ्कन गरी सम्भाव्यताका आधारमा सीप विकास तथा व्यवसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालय स्थापना र विकास गरिनेछ ।
५.१.२ स्थानीय माग सम्बोधन गर्ने व्यवसायिक डिप्लोमा तहका कार्यक्रमहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
५.१.३ विद्यालय तहबाट नै विषेश सीप भएका विद्यार्थीहरूको पहिचान गर्न अध्ययन गरिनेछ ।
५.१.४ परम्परागत सीपलाई मौलिकता जगेर्ना गर्दै तथा क्रमश वैज्ञानिक र आधुनिकिकरण गर्न प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालयसँग एकिकृत गर्न अध्ययन गरिनेछ ।
५.१.५ विद्यालयस्तर घर–घरमा आइपर्ने सामान्य प्राविधिक समस्याहरू समाधान गर्ने सीप विद्यार्थीहरूलाई प्रदान गर्न अतिरिक्त कक्षाको प्रबन्ध गरिनेछ ।

कार्यनीति	
५.१.६	विपन्न, पिछडिएका, सिमान्तकृत, एकल महिला, अल्पसंख्यक लगायतका लक्षित समूहलाई प्रत्यक्ष आय आर्जनमा टेवा पुऱ्याउने व्यवसायिक शिक्षा प्रदान गर्न वडास्तरमा लगत संकलन गरिनेछ ।
५.१.७	सीप विकास तथा व्यवसायिक तालिम लिइरहेका विद्यार्थीहरूको व्यद एबिअझभलत का लागि बजारको अध्ययन गरिनेछ ।
५.१.८	स्थानीयस्तरमा संचालनमा रहेका उद्योग तथा अन्य रोजगारदातासँगको समन्वयमा इन्टर्नसीप तथा इल त्जभ व्यद त्चबष्लष्लन संचालन गर्न सहजिकरण गर्ने इकाई शिक्षालयमै निर्माण गरिनेछ ।
५.१.९	व्यवसायिक तथा प्राविधिक विद्यालयहरूमा नवप्रर्वतन र नयाँ व्यवसायिक सोच सम्बन्धी अनुसन्धान केन्द्रको रुपमा विकास गर्न अध्ययन गरिनेछ ।
५.१.१०	विपन्नताका कारण प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा तथा तालिमबाट बञ्चित हुनुपरेका विद्यार्थीहरूको लगत संकलन गरिनेछ ।
५.१.११	यस्ता विद्यार्थीहरूलाई व्यवसायिक संचालन पश्चात तिर्ने गरी सरल कर्जामा प्रबन्ध गरिनेछ ।
५.१.१२	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम, स्थानीय रोजगार संयोजक तथा स्थानीय बेरोजगारहरूको अन्तर सम्बन्ध स्थापित गरी प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालयहरूलाई समेत यी पक्षहरूसँग एकाकार गर्न अध्ययन गरिनेछ ।
५.१.१३	नगरपालिकाको भौतिक तथा अन्य विकास निर्माणका कृयाकलापमा आवश्यक जनशक्तिको नक्साङ्कन गरी प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षासँग आबद्ध गर्न अध्ययन गरिनेछ

३.१.६ अनौपचारिक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक निरनतर सिकाई

उद्देश्य ६: विभिन्न कारणले औपचारीक शिक्षाबाट बञ्चितहरूलाई अनौपचारीक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइका लागि आवश्यक प्रबन्ध गर्नु ।

रणनीति	
६.१	औपचारीक शिक्षाबाट बञ्चित सबैलाई अनौपचारीक, खुल्ला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइका माध्यमले समेट्ने

कार्यनीति
६.१.१ हरेक वडामा कम्तिमा एक सामुदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना गर्न आवश्यक तयारी गरिनेछ । (स्थान छनोट, भवन आदि)
६.१.२ हरेक सामुदायिक सिकाई केन्द्रसँग आबद्ध गरी एक वडा एक पुस्कालय/वाचनालय स्थापना गरिनेछ ।
६.१.३ हरेक सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा, पूर्वाधार सहित इन्टरनेटको व्यवस्था गरिनेछ ।
६.१.४ अनौपचारीक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक सिकाइलाई लक्ष्य उन्मुख र जीवनोपयोगी बनाउन स्थानीय आवश्यकता अनुसार व्यवस्थित बनाउन एक अनुसन्धानात्मक अध्ययन गरिनेछ ।
६.१.५ हालसम्म पालिकाभर रहेका सार्वजनिक पुस्तकालय, वाचनालय तथा बौद्धिक सम्पतीको पूर्ण लगत संकलन गरी पालिकाको मातहत्तमा स्थानीय बौद्धिक समाज द्वारा संचालन गर्न, गराउन कार्यविधि निर्माण गरिनेछ ।
६.१.६ पालिकामा संचालनमा रहेका मदरसा, गुरुकुल, बिहार गुम्बा, वेद विद्याश्रम लगायतका वैकल्पिक शैक्षिक संस्थाहरूको विद्यमान अवस्थाबारे लगत संकलन गरी क्रमश श्रोत साधन सम्पन्न बनाउदै लगिनेछ ।
६.१.७ पालीकास्तरमा एक मुख्य पुस्तकालयमा स्थापना गरी श्रोत साधन सम्पन्न तुल्याइने छ।
६.१.८ वडा स्तरका पुस्तकालयलाई मुख्य पुस्तकालयमा आबद्ध गरी पुस्तकालय तथा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको सञ्जाल स्थापना गरिनेछ ।
६.१.९ वार्षिक पात्रोको विकास गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्कालयहरू बीच शैक्षिक अन्तकृया गर्न कार्यक्रमहरू तय गरिनेछ ।
६.१.१० हरेक टोलमा आम नागरिकका सिकाइका चाहानाहरू सम्बोधन गर्न सर्वेक्षण गरिनेछ।
६.१.११ टोल टोलमा जिवन पर्यटन सिकाई कार्यक्रम अभियानका रुपमा संचालन गर्न स्थानीय बौद्धिक समाज गठन गरी जिम्मेवारी प्रदान गरिनेछ ।
६.१.१२ खुल्ला विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूबाट शिक्षा लिन चाहने साथै दुर शिक्षाबाट लाभान्वित हुन चाहने विद्यार्थीको लगत संकलन गरिनेछ ।

६.१.१३	यी विद्यार्थीहरूको आवश्यकता सम्बोधन गर्न पालिकास्तरीय मल्टिमिडिया सेन्टर तथा वैकल्पिक शिक्षा इकाइको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
६.१.१४	प्रत्येक वडाबाट अनौपचारीक प्रौढ कक्षामा सम्मिलित हुन चाहनेहरूको लगत संकलन गरी व्यक्तिगत सूचना प्रणलीको विकास गरिनेछ ।
६.१.१५	प्रौढकक्षाहरूका सिकाई उपलब्धी मापन गर्ने संयन्त्र तथा सूचकको विकास गरिनेछ ।
६.१.१६	हरेक टोलमा समुदायको समन्वय र सहयोगमा प्रौढ कक्षाहरू संचालन गरिनेछ ।
६.१.१७	पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका घोषण गर्न अनौपचारिक शिक्षा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको भूमिका वृद्धि गरी सोही अनुसार कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ ।
६.१.१८	परम्परागत, मौलिक ज्ञान, दर्शन, प्राकृतिक विज्ञान र दृष्टिकोणहरूलाई संग्रह सूचकिरण तथा संरक्षण कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ ।
६.१.१९	यस प्रकारका ज्ञानलाई संस्थागत हिसाबले संरक्षण गर्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र बौद्धिक समाजलाई जिम्मेवार बनाउन अभिमुखिकरण गरिनेछ ।

३.१.७ विशेष शिक्षा (समावेशी शिक्षा)

उद्देश्य ७ : विषेश शिक्षाको आवश्यकता भएका अपाङ्ग बालबालिका तथा नागरिकहरूलाई आवश्यकता अनुरुप सहयोग पुर्‍याई शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीति

७.१ विशेष शिक्षा लक्षित बालबालिका केन्द्रित सिकाई तथा पाठ्यसामाग्री अनुकुल गरी उनीहरूको शिक्षाकोहक सुनिश्चित गर्ने

७.२ समावेशी शिक्षा सुनिश्चित गर्न विभिन्न कारणले पछाडी परेका नागरिकलाई शिक्षाको अधिकार सुनिश्चित गर्न आरक्षण, सकारात्मक विभेद, प्रोत्साहन वा प्राथमिकता प्रदान गर्ने

कार्यनीति	
७.१.१	अपाङ्गता भएका बालबालिका तथा अन्य नागरिकहरूको अपाङ्गताको प्रकृतिको आधारमा अपाङ्गता परिचय पत्र प्रदान गरी उनीहरूको शैक्षिक आवश्यकता बारे लगत संकलन गरिनेछ ।
७.१.२	अपाङ्गगताको प्रकार अनुसारको विवरणमा आधारित शैक्षिक सेवा प्रदान गर्न विशेष विद्यालयमा स्थापना वा पाठ्य सामाग्री र अनुदान सहित विशेष विद्यालयमा पठाउने प्रबन्ध मिलाईने छ । अपाङ्गताका प्रकार

कार्यनीति
• शारीरिक अपाङ्गता • सुनाइ अपाङ्गता • दृष्टि अपाङ्गता • स्वर र बोलाई अपाङ्गता • मानसिक अपाङ्गता • बौद्धिक अपाङ्गता • अनुवंशीय रक्तश्राव सम्बन्धी (हेमोफिलिया) अपाङ्गता • अटिजम अपाङ्गता • बहु अपाङ्गता
७.१.३ अपाङ्गताको अवस्था हेरी सामान्य बालबालिकासँगै अध्ययन गर्ने अवस्था रहेसम्म सो को प्रबन्ध गर्न अध्ययन र वडागत लगत संकलन गरिनेछ ।
७.१.४ यस्ता बालबालिका लक्षित गरी आवश्यक पर्ने सामाग्री जस्तै (छडी ह्वील चेयर, ब्रेल, पुस्तक, सांकेतिक चित्र) आदिको लागि अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
७.१.५ अपाङ्गता तथा फरक क्षमता भएका आम नागरिकलाई लक्षित गरी जिविकोपार्जन गर्न सक्ने अवस्था रहेमा विशेष सीप विकास सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
७.१.६ अपाङ्गता भएका बालबालिका सिकाई क्षमताको मापन गरी उपयूक्त र सहज पाठ्यक्रम निर्धारण गरिनेछ ।
७.१.७ अपाङ्गता भएका बालबालिकाको लागि बिशेष मूल्याङ्कन प्रणाली अबलम्बन गर्न सो को विकास गरिनेछ ।
७.२.१ अति विपन्न, पिछडिएका, सिमान्तकृत, दलित, अल्पसंख्यक लगायत आरक्षण आवश्यक बालबालिकाहरूको लगत संकलन गरिनेछ
७.२.२ यी विद्यार्थीहरूको शिक्षाको अधिकार सुनिश्चित गर्न एक विशेष कोषको प्रबन्ध गरिनेछ।
७.२.३ स्थानीय लोपउन्मुख जाती, जनजाती, दलित, सिमान्तकृत वर्गका बालबालिकाको संख्या उल्लेख्य भएका विद्यालयमा सोहि समुदायका वा सो समुदायको सभ्यता र भाषामा ज्ञान भएका शिक्षक–शिक्षिकाको दरबन्दी राख्न विशेष पहल गरिनेछ ।
७.२.४ प्रधानअध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व बृद्धि गर्न महिला शिक्षिकाहरूको विशेष नेतृत्व विकास तालिम संचालन गरिनेछ ।
७.२.५ प्रारम्भिक बालविकास, आधारभूत तथा माध्यामिक शिक्षाको समग्र प्रणालीमा नियमित लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परिक्षण गराई सूचकहरूको विकास गरिनेछ ।
७.२.६ समावेशी तथा विशेष शिक्षा छात्रवृतिको प्रबन्ध गरिनेछ ।

कार्यनीति
७.२.७ विशेष शिक्षा तथा समावेशीकरणको विषयले समेट्ने हरेक बालबालिकालाई शैक्षिक सामाग्री, दिवा खाजा, पोशाक आदिको प्रबन्ध गरिनेछ ।
७.२.८ छुवाछुवात र भेदभावलाई विद्यालयबाट उन्मूलत गर्न सम्पूर्ण शिक्षक तथा अभिभावकहरूलाई सचेत र संवेदनशील तुल्याउन जनचेतनामूलक अभियान संचालन गरिनेछ ।

३.१.८ शैक्षिक प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन

उद्देश्य ८:प्रशासनलाई चुस्त दुरुस्त तुल्याई शैक्षिक जनशक्तिको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति
८.१ सक्षम र योग्य विषय शिक्षकको व्यवस्था साथै उनीहरूको उतप्रेरित गरी विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धी सूचकहरूसँग उनीहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन प्रणालीलाई एकिकृत गर्ने ।
८.२ विद्यालय र स्थानीय समुदाय बीचमा सहकार्य अभिवृद्धि गरी विद्यालय प्रशासनलाई टेवा पुयाइनेछ ।
८.३ विद्यालयको शासकिय सूधार गर्न समुदायलाई जिम्मेवार तुल्याई एक स्वचालित र सफल संस्थाको रुपमा विकास गर्ने
८.४ शैक्षिक सूचना प्रणालीलाई दुरुस्त र प्रविधिमैत्री तुल्याइनेछ ।
८.५ शैक्षिक जनशक्ति तथा नेतृत्व तहको आचार संहिता लागु गरिनेछ ।
८.६ संस्थागत, गुठी तथा सहकारी विद्यालय स्थापना अनुमति, अनुगमन, संचालन, व्यवस्थापन तथा नियमन गर्ने

कार्यनीति
८.१.१ हरेक विषयगत शिक्षकमा हुनुपर्ने आधारभूत ज्ञान, अध्यापन सीप, जिम्मेवारी तथा नेतृत्व क्षमताका लागि आवश्यक पर्ने गुण तथा सूचकहरूको विकास गरिनेछ ।
८.१.२ हरेक शिक्षकको निरन्तर वृत्ति विकास हुने साथै पदोन्नति हुने वैज्ञानिक र व्यवहारीका प्राणलीको विकास गरिनेछ । (विद्यमान प्रावधानका आधारमा) शिक्षक पेशागत विकास कार्यक्रम)
८.१.३ विषयगत शिक्षक तालिमलाई एक निरन्तर प्रकृयाका रुपमा विकास गरी नियमित र नतिजामूखि बनाइनेछ ।
८.१.४ हरेक शिक्षकहरूको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीका सिकाई उपलब्धी र परीक्षा परिमाणसँग एकिकृत गरिनेछ ।
८.१.५ शिक्षण सिकाई प्रविधि र उपलब्धीहरूसँग सम्बन्धित अनुसन्धान तर्फ प्रेरित गर्न शिक्षकलाई अनुसन्धान छात्रवृतिको प्रबन्ध गरिनेछ ।

कार्यनीति
८.१.६ शिक्षक सेवा आयोगबाट परिपूर्ती हुने शिक्षक बाहेक पालिका तथा विद्यालयको आन्तरीक श्रोतबाट श्रृजना गरिएको दरबन्दीमा शिक्षक नियुक्त गर्दा दक्ष र सक्षम शिक्षक छनोट हुने परीक्षा प्रणालीको अबलम्बन गरिनेछ ।
८.१.७ नियमित र आवधिक रुपमा विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धी परिक्षण गरी विद्यालय सुधार योजना कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
८.१.८ स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र समय सापेक्ष परिमार्जन गर्न स्थानीय पाठ्यक्रम विकास इकाई गठन गर्न आवश्यक गृहकार्य गरिनेछ ।
८.१.९ शिक्षकहरूलाई पेशाप्रति जिम्मेवार तुल्याउन सिकाइ उपलब्धी सूचक, सिकाइ क्रियाकलापको प्रचुरता, नव अनुसन्धान, शैक्षिक सामाग्री निर्माण, नवप्रवर्तन, अतिरिक्त कृयाकलाप, विद्यार्थी–शिक्षक सहकार्य, परियोजना कार्यको विकासलाई नियमित गरी वढावा दिइनेछ ।
८.१.१० पालिकाको विद्यार्थीको जनसांख्यिक बनोट, सामाजिक संरचना, भाषा, आदिलाई मध्य नजर गर्दै शिक्षक शिक्षिकाहरूको समग्र संरचना निर्माण गर्ने सैद्धान्तिक अवधारण अबलम्बन गरिनेछ ।
८.१.११ विद्यालय तथा पालिकास्तरमा उत्कृष्ट विषयगत शिक्षकहरू छनोट गरी पुरस्कृत गरिनेछ ।
८.१.१२ हरेक वर्ष सूचकहरूका आधारमा उत्कृष्ट विद्यालय घोषणा गरिनेछ ।
८.१.१३ हरेक शिक्षक तथा शैक्षिक पेशामा संलग्न जनशक्तिमा जफावदेहिता सुनिश्चित गर्न परिमाणमा आधारित जवाफदेहिता प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
८.१.१४ एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।
८.१.१५ एक विद्यालय एक मनोसामाजिक परामर्शदाता कार्यक्रमलाई गरिनेछ ।
८.१.१६ Early Childhood Development तथा शिशुकक्षामा अध्यापनरत शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई आवश्यक विषेश तालिम प्याकेज सञ्चालन गरिनेछ ।
८.२.१ विद्यालय प्रति समुदायको अपनत्व विकास गर्न विद्यालय समुदाय सहकार्य कार्यक्रम संचालन गर्न हरेक विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई विशेष अभिमुखिकरण गरिनेछ ।
८.२.२ समुदायमा रहेका परम्परागत सीप, जीवन सीप तथा अन्य ज्ञानका परम्परालाई विद्यालयले जगेर्ना गरी संस्थागत गरिनेछ ।
८.२.३ समुदाय सन्तुष्टी सर्वेक्षणलाई अनिवार्य र नियमित गरिनेछ ।
८.२.४ समुदायमा रहेका अग्रज, अनुभवी तथा बौद्धिक व्यत्तित्वहरूका ज्ञानलाई विद्यार्थी उत्प्रेरणाका लागि सदुपयोग गर्न समुदाय - विद्यार्थी अन्तकृया कार्यक्रम गरिनेछ । (कम्तिमा २ महिनामा १ पटक)
८.२.५ विद्यालय व्यवस्थापन समिति, विद्यालय र अभिभावक अन्तकृयालाई नियमित गरिनेछ ।

कार्यनीति
८.२.६ विशेषगरी विद्यालयको दिर्घकालिन योजना तर्जुमा, स्रोत व्यवस्थापन, अनुगमन, सुपरिवेक्षण मूल्याङ्कन, परीक्षा संचालन तथा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणमा समुदायको संलग्नता सुनिश्चित गर्न प्रोटोकलको विकास गरिनेछ ।
८.३.१ पालिकाका जनप्रतिनिधि, शिक्षक, अभिभावक, समाजसेवी, सहयोगदाता तथा संस्थापक सदस्यहरूको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरी विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन गरिनेछ ।
८.३.२ विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई विद्यालयको शैक्षिक प्रशासन र पालिकाको सफल सेतुको रुपमा विकास गर्न सामुदायिक जिम्मेवारी र प्रतिबद्धता प्रकट गर्न समुदायको प्रत्यक्ष संलग्नता सुनिश्चित गरिनेछ ।
८.३.३ विद्यालय व्यवस्थापन समितिको भूमिका र जिम्मेवारीमा समयानुकुल परिमार्जन गरिनेछ ।
८.३.४ समग्र शैक्षिक व्यवस्थापन कार्यकूशलता अभिबृद्धि गर्न प्रधानध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक तथा कर्मचारीलाई नियमित प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
८.३.५ विद्यार्थी अभिभावक सन्तुष्टि सर्वेक्षण साथै सामाजिक पारदर्शी तुल्याई प्रतिवेदन प्रणाली मार्फत सार्वजनिक गरिनेछ ।
८.३.६प्रधानध्यापक छनोट प्रणालीलाई योग्यता र क्षमताका आधारमा हुने गरी आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ ।
८.३.७ पालिकाभर रहेका शिक्षक दरबन्दीको अध्ययनगरी मिलान तथा पूर्नवितरण गर्न एक कार्यदल गठन गरिनेछ ।
८.३.८ अपुग दरबन्दीको हकमा पालिकाकै श्रोतमा दरबन्दी थप गर्ने गरी गृहकार्य गरिनेछ ।
८.४.१ सबै तहका विद्यार्थीहरू तथा शैक्षिक कार्यक्रमको विस्तृत खण्डीकृत तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
८.४ं.२पालिकामा शिक्षा शाखा अन्तर्गत व्यवस्थित एकिकृत तथ्याङ्क प्रणाली संचालन र व्यवस्थापन गर्न एक इकाइको प्रबन्ध गरिनेछ ।
८.४.३ तथ्याङ्क व्यवस्थापन इकाइलाई आवश्यक श्रोत साधान सम्पन्न बनाइनेछ ।
८.४.४ तथ्याङ्क र प्रमाणमा आधारित नीति निर्माणलाई टेवा पुऱ्याउन यसलाई प्रविधि मैत्रि र पहूँचयोग्य तुल्याइनेछ ।
८.४.५ सम्पूर्ण सूचनालाई सुरक्षित गर्न Cloud Data Management र Real Time मा प्राप्त गर्न स्वचालित संयन्त्र विकास गरिनेछ ।
८.५.१ शैक्षिक सेवामा संलग्न सबैको पेशागत मर्यादा काम, कर्तव्य र अधिकार समेटेर कार्यक्षत्रगत शर्त र आचार संहिता निर्माण गरिनेछ ।
८.५.२ आचार संहितालाई प्रभावकारी ढंगले लागु गर्न सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई सूसूचित गरिनेछ ।

कार्यनीति
८.५.३ पूर्वाग्रह रहित एकल पेशागत संगठन निर्माण गर्न नितिगत परिमार्जन गरिनेछ ।
८.५.४ सम्पूर्ण शिक्षक कर्मचारीहरू तथा प्रधानध्यापकहरूसँग कार्य सम्पादन सम्झौता गरिनेछ।
८.६.१ संस्थागत विद्यालयहरूको न्यूनतम मापदण्ड, पाठ्यक्रम, भौतिक अवस्था, शिक्षक कर्मचारी एवंम आर्थिक कृयाकलाप जस्ता विषयहरूको नियमित अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ ।
८.६.२आवश्यकताका आधारमा रित पूर्वक नयाँ स्थापनाका लागि आवेदन दिएका विद्यालयहरूको अनुमति प्रदान गरिनेछ ।
८.६.३ निजी क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी नभइ सहयोगीको रुपमा सहकार्य गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरी सामुदायिक निजी साझेदारी सम्बन्धी ठोस शैक्षिक कार्यक्रम निर्माण गरिनेछ ।
८.६.४ मापदण्ड नीति र कानूनी प्रावधान उल्लङ्घन गर्ने विद्यालयलाई आवश्यक कार्वाही गरिनेछ।
८.६.५ विशेषत निजी लगानीमा संचालन भैरहेका शैक्षिक संस्थाहरूमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्य पुस्तक, शिक्षकको सेवा शर्त तथा सुविधा, शुल्कको सीमा , कर, आर्थिक पारदर्शिता, भौतिक पूर्वाधारको अवस्था लगायतका विषयहरू समेटेर मापदण्ड निर्माण तथा पुन : मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
८.६.६ निजी लगानिमा संचालित विद्यालयहरूले मापदण्डमा आधारित छात्रवृति वितरण गरे — नगरेको अनुगमन गरी लक्षित विद्यार्थीहरूलाई प्राप्त हुने सुनिश्चितता गरिनेछ ।
८.६.७ अध्यापन अनुमति प्राप्त शिक्षक/शिक्षिकाहरूबाट अध्यापन गराए/नगराएको अनुगमन गरिनेछ ।
८.६.८ निजी लगानीमा संचालित विद्यालयले शिक्षक छनोट प्रकृयामा राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सुनिश्चित गरिनेछ ।

३.१.९ शैक्षिक पूर्वाधार व्यवस्थापन तथा लगानी

उद्देश्य ९ : शिक्षामा लगानी अभिबृद्धि गरी शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण तथा सम्पति व्यवस्थापन गर्नु।

रणनीति
९.१ दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न शिक्षामा हाल भैरहेको लगानिलाई पालिकाको बजेटमा बृद्धि गरिनेछ ।

कार्यनीति
९.१.१ दिगो विकासका शिक्षा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष्य हासिल गर्न हालको वार्षिक बजेटमा शिक्षा क्षेत्रमा गरिएको लगानीलाई बृद्धि गरिनेछ ।
९.१.२ पालिकाको नियमित श्रोत बाहेक शिक्षामा अन्य दाता, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी, संघ संस्था द्धारा प्राप्त हुन सक्ने आर्थिक सहयोगका क्षेत्रहरू बृद्धि गर्न अन्तर्कया गरिनेछ ।

कार्यनीति
९.१.३ पुस्कालय स्थापना बुक कर्नर लगायतका स-साना शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थापनमा सहयोग गर्न चाहने व्यक्तित्वहरूलाई सम्मान गरिनेछ ।
९.१.४ पालिकाभर हाल संचालन सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधारको यथार्थ विवरण संकलन गरी नपुग पूर्वाधारको Gap Analysis गरिनेछ ।
९.१.५ सम्पूर्ण आधारभूत पूर्वाधार निर्माण नहुँदासम्म विद्यालय क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रमलाई प्रत्येक वर्ष निरन्तरता दिइनेछ ।
९.१.६ कक्षाकोठा, विद्यालय भवन, डेस्क बेञ्च, शौचालय जस्ता आधारभूत पूर्वाधार निर्माण सम्पन्न पश्चात शैक्षिक कृयाकलापमा, Smart Board, कम्प्यूटर, बुक कर्नर प्रयोगशाला लगायतका पूर्वाधार विकासका सूची तयार पारी समानुपातिक हिसाबले सम्पूर्ण विद्यालयमा थप गर्दै लगिनेछ ।
९.१.७ हरेक विद्यालयमा विद्युत तथा इन्टरनेट सेवा सुनिश्चित गरिनेछ ।
९.१.८ हरेक विद्यालयमा खेल मैदान व्यवस्थित गरिनेछ ।
९.१.९ हरेक विद्यालयमा तारबार वा पर्खाल निर्माण गरिनेछ ।
९.१.१० हरेक विद्यालयमा एक सुविधायुक्त पुस्तकालयको निर्माण गरिनेछ ।
९.१.११ हरेक विद्यालयमा छात्रामैत्री शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ ।
९.१.१२ जनसांख्यिक बनोट, भौगोलिक अबस्था, विद्यार्थी संख्या, शिक्षक संख्या आदिका आधारमा विद्यालय गाभ्ने, सार्ने वा नयाँ स्थापना गर्न विशेष अध्ययन गरिनेछ ।
९.१.१३ सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयको सम्पतीहरूको लगत तयार गरी अभिलेखिकरण गरिनेछ ।
९.१.१४ हरेक विद्यालयमा विपद् तथा महामारीमा वैकल्पिक विधिबाट (भर्चुअल वा अन्य) अध्यापन गराउन मल्टिमिडिया सेन्टरको स्थापना गरिनेछ ।Virtual विधी र साधन हरूमा इ-लाइब्रेरी, भर्चुअल ल्याब तथा Room, Online Exam, ICT Lesson Plan, Teaching Materials, Podcast, Webinar Edncast, Makerspace लगायतका शैक्षिक सामाग्रीको प्रयोग विस्तार गर्दै लगिनेछ ।
९.१.१५ शिक्षण सिकाइमा सूचना प्रविधिलाई अभिन्न अंगको रुपमा समेट्ने स्थानीय शिक्षा नीति तथा कार्यक्रम परिमार्जन गरिनेछ ।
९.१.१६ हरेक विद्यालयलाई वातावरणमैत्री हरित विद्यालयको रुपमा विकास गर्न “एक विद्यार्थी एक विरुवा” साथै “एक विद्यालय एक बगैचा” नीति अबलम्बन गरिनेछ ।

कार्यनीति
९.१.१७ हरेक विद्यालयलाई विपद् उत्थानशिल विद्यालयको रुपमा विकास गरिनेछ ।
९.१.१८ विद्यालय निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्दा विपद् जोखिम मूक्त हुनेगरी निर्माण गरिनेछ ।
९.१.१९ विपद्का बेला सुरक्षित हुने आवश्यकताका रुपमा विकास गरी विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार निर्माण रिनेछ ।
९.१.२० सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई समेत विपद व्यवस्थापन सिकाई केन्द्रका रुपमा विकास गर्न आवश्यक स्वयंमसेवा तालिम प्रदान गरिनेछ ।
९.१.२१ हरेक तहका विद्यार्थीको सिकाइस्तरका आधारमा विपद् व्यवस्थापन, जलवायू परिवर्तन, वातावरण संरक्षण स्वास्थ्य तथा पोषण सरसफाई र व्यक्तिगत सुरक्षा सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

३.१.१० ट्यूसन, ब्रिज कोर्स, कोचिङ लगायत मूलधार बाहिरका शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थापन

उद्देश्य १०: मूलधार शिक्षा प्रणाली बाहिर रहेका ट्यूसन, ब्रिजकोर्स, कोचिङ, लगायतका शैक्षिक गतिविधिहरूको नियमन र व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति
१०.१ मूलधारको शिक्षा प्रणाली बाहिर रहेका ट्यूसन, कोचिङ, ब्रिज कोर्स, भाषा कक्षा आदिलाई व्यवस्थापन र नियमन गर्न विद्यमान कानूनमा रहि मापदण्ड निर्माण गर्ने Gap Analysis

कार्यनीति
१०.१.१ ट्यूसन, कोचिङ, ब्रिज कोर्स, भाषा कक्षा लगायतका शैक्षिक कृयाकलाप संचालन सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण गरिनेछ ।
१०.१.२ मापदण्डको कार्यान्वयन भए नभएको सूनिश्चित गर्न एक अनुगमन समिति निर्माण गरि त्यसका काम कार्वाहीहरूलाई नियमित तथा अभिलेखिकरण गरिनेछ ।
१०.१.३ यस प्रकार संचालनमा रहेका सम्पूर्ण संस्थाहरूको तथ्याङ्क संकलन गरी अद्यावधिक गरिनेछ ।

३.१.११ शैक्षिक गुणस्तर नियमन

उद्देश्य ११: शैक्षिक गुणस्तर नियमन साथै मूल्याङ्कन तथा परीक्षा प्रणालीलाई वैज्ञानिक र व्यवस्थित गरी सक्षम र प्रतिस्पर्धी मानव श्रोत निर्माण गर्नु ।

रणनीति

११.१ गुणस्तरीय शिक्षाका परिसूचक विकास गरी हासिल गर्ने वस्तुगत कार्यक्रम संचालन गर्ने

११.२ वैज्ञानिक मूल्याङ्कन तथा परीक्षा प्रणालीका असल अभ्यासहरूको अनुसरण गरी पालिका र राष्ट्रिय आवश्यकतासँग सान्दार्भिक हुनेगरी अबलम्बन गरिनेछ ।

११.३ शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता विकास सम्बन्धि ज्ञान र प्रविधिको प्रयोग मार्फत सक्षम शैक्षिक जनशक्ति तयार पार्ने

कार्यनीति

११.१.१ हरेक तहमा विद्यार्थीहरूले हासिल गर्ने सिकाई उपलब्धीहरूमा सूचकहरूको विकास गरिनेछ ।

११.१.२ पालिकाले राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय तहमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने विद्यार्थीहरूको क्षमता सुनिश्चित गर्न उपलब्धी सूचक सम्बन्धी विशेष अध्ययन तथा अनुसन्धान गरिनेछ ।

११.१.३ पालिकाले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम मानक र मापदण्डको परिधिमा रहि स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री विकास तथा कार्यान्वयन गर्न एक विशेष अध्ययन सम्पन्न गरिनेछ ।

११.१.४ स्थानीय पाठ्यक्रम विकास समितिको गठन गरिनेछ ।

११.१.५ विद्यमान भूमण्डलीकरणको प्ररिप्रेक्ष्यमा स्थानीय शिक्षा विषयक अनुसन्धान गरी भूमण्डलीय ज्ञानलाई पाठ्यक्रम स्थानीकिकरण गर्न आवश्यक सिफारिस गर्न एक अध्ययन सम्पन्न गरिनेछ ।

११.१.६ निश्चित अवधिमा विश्व परिवेशमा भैरहेका परिवर्तन लाई सम्बोधन गर्न पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा अद्यावधिक गर्ने संयन्त्र विकास गरिनेछ ।

११.१.७ पालिकामा अत्यन्त पातलो बस्ती भएका र दुर्गम क्षेत्र लक्षित बहुकक्षा शिक्षण सम्बन्धी आवश्यकता अध्ययन गरिनेछ ।

११.१.८ शिक्षण सिकाइ पद्धतीमा प्रभावकारी र सफल मानिएका निम्न विधिहरूलाई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न व्यवहारीक रुपमा अबलम्बन गर्न कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ ।

- परियोजना कार्य तथा प्रस्तुतीकरण
- समीक्षा तथा छलफल
- कला तथा सिर्जना प्रस्तुतीकरण
- खोजमूलक अध्ययन तथा समूहकार्य
- स्थलगत अध्ययन

कार्यनीति
• व्यवहारीक अभ्यास • शैक्षिक भ्रमण • प्रयोगात्मक कृयाकलाप
११.१.९ स्थानीय संचार माध्यमहरू विशेष गरी एफ.एम. तथा टेलिभिजन च्यानलहरूबाट शैक्षिक कार्यक्रम संचालन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
११.१.१० राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले तोके बमोजिम आधारभूत तहको कक्षा १ देखि ३ सम्म एकिकृत पाठ्यक्रममा आधारित कक्षा शिक्षण वा बहुकक्षा शिक्षण पद्धति अबलम्बन गर्न आवश्यक प्रबन्ध गरिनेछ ।
११.१.११ स्थानीय पाठ्यक्रम विकास समितिलाई स्रोत सुविधा सम्पन्न बनाइनेछ ।
११.१.१२शिक्षकहरूलाई पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकले समेटेका विषयवस्तुको ज्ञान सम्प्रेषणलाई सुनिश्चित गर्न पाठ योजना निर्माण तालिम प्रदान गरिनेछ ।
११.२.१ विद्यार्थीहरूको विद्यमान मूल्याङ्कन प्रणालीको पुनरावलोकन र आवश्यक परिमार्जन गरी राष्ट्रिय शिक्षा नीति बमोजिम व्यवहारीक बहुप्रतिभासँग एकिकृत गरी, प्रयोगात्मक परीक्षा, व्यहारीक अभ्यास तथा इन्टर्नसिप आदिका आधारमा गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
११.२.२ परीक्षा प्रणालीलाई चुस्त र व्यवस्थित बनाउन स्थानीय संयन्त्रणको विकास गरिनेछ ।
११.२.३ भविष्यमा माध्यमिक तह (१२ कक्षा) सम्मको परीक्षा स्थानीय तहबाटै गराउने नीति बमोजिम सो का लागि पूर्वाधार तथा जनशक्ति सँगसगै प्रणालीको विकास र श्रमिक अभ्यास गरिनेछ ।
११.२.४ मूल्याङ्कनमा ग्रेडिङ प्रणाली अबलम्बन गरी राष्ट्रिय मानक तथा मापदण्ड बमोजिम विकास गर्न अध्ययन गरिनेछ ।
११.३.१ एक दक्ष शिक्षकमा हुनुपर्ने आधारभूत सीप र गुणहरू मापन गर्ने शिक्षक योग्यता मापदण्ड निर्माण गरी लागु गरिनेछ ।
११.३.२ शिक्षक सक्षमता मापदण्डलाई प्रत्यक्ष रुपमा विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धीसँग आवद्ध गरिनेछ ।
११.३.३ आधारभूत तहका शिक्षकहरूलाई विशेषगरी विषयगत शिक्षण लगायतका बहुकक्षा शिक्षण सम्बन्धी ज्ञान र सीपमा आधारित तालिमहरूलाई नियमित गरिनेछ ।
११.३.४ शिक्षकहरूलाई प्रदान गरिएका तालिमको नियमित प्रभावकारी अध्ययन गरी प्रतिवेदन प्रणालीमा व्यवस्थित गरिनेछ ।

कार्यनीति
११.३.५ शिक्षणमा सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोग गर्न आवश्यक सिपहरूको नक्साङ्कन गरी सम्पूर्ण शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधिको ज्ञान सम्बन्धी विशेष तालिम संचालन गरिनेछ।
११.३.६ शिक्षा नीति बमोजिम हरेक २ वर्षमा शिक्षकहरूलाई सघन पुनर्ताजगी तालिमको अनिवार्य प्रबन्ध गरिनेछ ।
११.३.७ विद्यालयलाई विद्यार्थीको मात्र नभइ शिक्षक /शिक्षिकाको समेत ज्ञान केन्द्रको रुपमा विकास गर्न आवश्यक स्थानीय शिक्षा ऐन तथा नीतिमा सुधार गरिनेछ ।
११.३.८ अन्तरविद्यालय शिक्षक अन्तकृया कार्यक्रमहरू नियमित रुपमा संचालन गरिनेछ ।
११.३.९ उत्कृष्ट विद्यालयका असल अभ्यासबारे सबैलाई जानकारी गराई अनुभव आदान प्रदान गर्न अन्तर विद्यालय विद्यार्थी अन्तकृया कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
११.३.१० शिक्षा क्षेत्रमा स्वंयसेवालाई अभिप्रेरित गर्न इन्टर्नसीप लगायतका पालिकाबाट विभिन्न राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय विश्वविद्यालयमा उच्च शिक्षा हासिल गरी विभिन्न पेशा व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई पालिकामा आउँदा विद्यालय भ्रमण तथा अन्तकृया गर्ने कार्यक्रम नियमित संचालन गरिनेछ ।
११.३.११ प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत काम गर्ने रोजगारहरूलाई विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार जस्तै घेराबेरा, बगैचा, सडकघाटो, शौचालय, खेल मैदान आदि निर्माणमा सदुपयोग गरिनेछ ।
११.३.१२ विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय तुल्याउन अनुगमन प्रणालीलाई नियमित, वैज्ञानिक र प्रतिवेदन प्रणालीमा समेट्ने गरी गरिनेछ ।
११.३.१३ नतिजामा आधारित शिक्षण सिकाई सुधार कार्ययोजना अनिवार्य निर्माण गरी लागु गरिनेछ ।
११.३.१४ सुपरिवेक्षण र अनुगमनलाई वैज्ञानिक बनाउन नतिजा सूचकको विकास गरिनेछ ।
११.३.१५ हरेक विद्यालयहरूलाई सूचकका आधारमा स्तर निर्धारण गरिनेछ ।
सूचकहरू: सिकाई उपलब्धी, परीक्षा परीमाण, विद्यार्थी संख्या, भौतिक पूर्वाधार, व्यवस्थापकिय कूशलता, अतिरिक्त कृयाकलाप, खेलकुदका नतिजा, समुदायमा अन्तकृया आदि)

३.१.१२ खोज, विज्ञान तथा प्रविधि

उद्देश्य १२ : परम्परागत सीप, स्थानीय ज्ञान र वौद्धिक सम्पदाको संरक्षण, खोज र अनुसन्धानात्मक कृयाकलापका साथै विज्ञान प्रविधि र आविष्कारलाई प्रर्वद्धन गर्ने संस्कृतिको आधारभूत र माध्यामिक तहबाटै विकास गर्नु ।

रणनीति
१२.१ प्राविधिक र व्यवहारिक शिक्षा केन्द्रित विद्यालय तथा पाठ्यक्रमको निर्माण गरी लागू गर्ने
१२.२ हरेक तहका पाठ्यक्रममा नैतिक मूल्यमा आधारित जीवन उपयोगी शिक्षा अनिवार्य गरी लागू गर्ने
१२.३ विज्ञान र प्रविधिमा रुचि भएका बालबालिका,विद्यार्थी तथा युवाहरूको पहिचान गरी प्रोत्साहन गर्ने ।

कार्यनीति
१२.१.१ मा.वि. सम्म अध्यापन हुने विद्यालयमा एक वडा एक प्राविधिक विषय सञ्चालनका लागि आवश्यक शैक्षिक पूर्वाधारका लागि सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा रकम विनियोजन गरिने छ ।
१२.१.२ सि.टि.इ.भि.टि.को सम्बन्धनमा नगरपालिकास्तरीय एक बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
१२.२.१ हरेक तहका औपचारिक साथै अनौपचारिक क्षेत्रको शिक्षामा नैतिकता, अनुशासन र जीवन सीप (Life Skills) विकास गर्न विज्ञसँग परामर्श लिई पाठ्यक्रम तयार गरी लागू गरिनेछ ।
१२.२.२ आध्यात्मिक तथा आत्मिक विकास, सेवाभाव, मानवता, ध्यान, योग र स्वयंसेवा प्रर्वद्धन गर्ने पाठ्यक्रम तयार गरी हरेक तहमा अनिवार्य लागू गर्न त्यस सम्बन्धी विषयका शिक्षकहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
१२.३.१ हरेक विद्यालयमा अध्यापनरत विज्ञान शिक्षकको सहयोग र समन्वयमा विज्ञान विषयमा विशेष रुची भएका विद्यार्थीहरू पहिचान गरी विवरण संकलन गरिने छ ।
१२.३.२ हरेक वर्ष त्यस्ता विद्यार्थीहरू सम्मिलित गरी एक नगरपालिकास्तरीय विज्ञान प्रर्दशनी आयोजना गरिने छ ।
१२.३.३ बैज्ञानिक वा विज्ञानका उच्च शिक्षा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूबाट विज्ञान प्रर्दशनीमा संलग्न विद्यार्थीहरूलाई वर्षमा एक पटक राष्ट्रियस्तरका प्रशिक्षण सञ्चालन गरिने छ ।
१२.३.५ नगरपालिकामा भित्रिएको कृषि, उद्योग, पर्यटन जस्ता क्षेत्रका कुनैपनि नविन प्रविधिबारे विद्यार्थीहरूलाई जानकारी गराउन स्थलगत भ्रमण गराइने छ ।
१२.३.६ राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विज्ञान र प्रविधिका क्षेत्रमा काम गर्ने व्यक्तित्वहरूसँग विभिन्न उपयूक्त अवसर पारेर साक्षात्कार गराइने छ ।

कार्यनीति
१२.३.७ विज्ञान र प्रविधिमा विशेष क्षमता भएका तर औपचारिक शिक्षाको परिधि भन्दा वाहिर रहेका व्यक्तिहरू पहिचान गर्न अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
१२.३.८ विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी विषयहरूमा विद्यार्थी भर्नादर बृद्धि गर्न विशेष अभिमुखिकरण तथा तयारी कक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।
१२.३.९ विद्यार्थीहरूलाई अनुसन्धानात्मक क्रियाकलापमा संलग्न गराउन पाठ्यक्रममा परियोजना कार्यलाई समावेश गरी पूरक क्रियाकलापका रुपमा अनिवार्य गरिनेछ ।

३.१.१३ अतिरिक्त शैक्षिक कृयाकलाप संचालन व्यवस्थापन

उद्देश्य १३ : अतिरिक्त शैक्षिक कृयाकलापलाई संगठित र वैज्ञानिक तवरले नियमित संचालन गरी समग्र शैक्षिक प्रणालीसँग एकिकृत गर्नु ।

रणनीति

१३.१ अतिरिक्त क्रियाकलापलाई हरेक विद्यालयमा नियमित गर्ने

१३.२ विद्यालयमा विद्यार्थीहरूको ज्ञान वृद्धि हुने किसिमका कृयाकलापलाई नियमित गर्ने

१३.३ पाठ्य सामाग्रीको सहज उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने

कार्यनीति
१३.१.१ विद्यार्थीको व्यक्तिगत रुचि र झुकावको पहिचान गरी हरेक विद्यालयमा नियमित अतिरिक्त कृयाकलाप अन्तर्गत गायन, वाद्यवादन, नृत्य, अभिनय, खेलकुद, चित्रकला, वतृत्वकला जस्ता कृयाकलाप सञ्चालन गर्न शिक्षकको प्रवन्ध गरिने छ ।
१३.१.२ हरेक वर्ष अन्तरविद्यालय गायन प्रतियोगिता आयोजना गरिनेछ ।
१३.१.३ हरेक वर्ष अन्तरविद्यालय नृत्य प्रतियोगिता आयोजना गरिनेछ ।
१३.१.४ हरेक वर्ष अन्तरविद्यालय चित्रकला प्रतियोगिता आयोजना गरिनेछ ।
१३.१.५ हरेक वर्ष अन्तरविद्यालय वतृत्वकला प्रतियोगिता आयोजना गरिनेछ ।
१३.१.६ हरेक वर्ष अन्तरविद्यालय वाद्यवादन प्रतियोगिता आयोजना गरिनेछ ।
१३.१.८ अभिनयमा रुची भएका विद्यार्थीलाई जनचेतनामूलक विषयमा सडक नाटक गर्न प्रेरित गरिनेछ ।
१३.२.१ विद्यार्थीहरूलाई वार्षिक पात्रोको विकास गरी नियमित रुपमा शैक्षिक भ्रमण गराइने छ ।
१३.२.२ विद्यार्थीहरूलाई नियमित स्थलगत अध्ययन र परियोजना कार्यमा संलग्न गराई सामाजिक, जीवनोपयोगी र व्यवहारिक ज्ञान प्रदान गरिनेछ ।

कार्यनीति
१३.२.३ नियमित रुपमा विज्ञान, प्रविधि, कला, खेलकुद, पेशा व्यवसाय आदिमा सफल व्यक्तित्वहरूसँग विद्यार्थीहरूलाई साक्षात्कार गराउन विद्यालय शैक्षिक पात्रोको प्रबन्ध गरिनेछ ।
१३.२.४ विद्यालयमै विद्यार्थीलाई हौसला प्रदानका लागि ज्ञान, विज्ञान, सफलता, साहस र जितका कथाहरू समेट्ने वृतचित्र तथा चलचित्रहरूको नियमित प्रर्दशन गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३.२.५ विद्यार्थीहरूलाई क्षेत्रीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी हुन पूर्व तयारी गरिने छ ।
१३.३.१ नियमित पठनपाठनका लागि आवश्यक पाठ्य पुस्तकहरूको समयमै उपलब्ध हुने गरी नगरपालिकास्तरीय एक संयन्त्रको निर्माण गरिने छ ।
१३.३.२ हरेक विद्यालयमा पुस्तकहरूको व्यवस्थापन गर्न पुस्तकालय निर्माण गरिने छ ।
१३.३.३ हरेक विद्यालयमा एक कम्प्युटर ल्याब निर्माण गरिने छ ।
१३.३.४ हरेक मा.वि.मा एक विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गरिने छ ।

३.१.१४ स्थानीय पाठ्यक्रम तथा मातृभाषमा शिक्षा

उद्देश्य १४ : आवश्यकता अनुसार स्थानीय पाठ्क्रमको विकास तथा अध्यापन साथै विद्यार्थी संख्याका आधारमा मातृभाषा शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनु ।

रणनीति

१४.१ भाषिक, सामाजिक, साँस्कृतिक तथा धार्मिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई मातृभाषामा शिक्षा प्रदान गर्ने साथै स्थानीय भाषा, कला, संस्कृति, ज्ञान, सीप तथा पहिचानका बारेमा अध्ययन अध्यापन गराउने

कार्यनीति
१४.१.१ नगरपालिकामा रहेका भाषिक, सामाजिक, साँस्कृतिक तथा धार्मिक हिसाबले पिछडिएका अल्पसङ्ख्यकहरूको अध्ययन गरी विस्तृत विवरण तयार गरिने छ ।
१४.१.२ यस किसिमका अल्पसङ्ख्यकका बालबालिकाहरूलाई मातृभाषामा शिक्षा प्रदान गर्नका लागि पाठ्यपुस्तक तथा जनशक्तिको व्यवस्था गरिने छ ।
१४.१.३ स्थानीय भाषा, कला, संस्कृति, ज्ञान, सीप तथा पहिचानका बारेको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी सोही अनुसारको शिक्षा प्रदान गरिने छ ।

खण्ड - ४ : शिक्षा गुरुयोजनाको कार्यनीति तथा रणनीतिहरू अनुसारका कार्यक्रमहरू

शिक्षा गुरुयोजनामा उल्लेख गरिएका कार्यनीति तथा रणनीति अनुसारका कार्यक्रमहरूलाई बजेट सहित निम्नअनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
१.	१.१	१.१.१	प्रारम्भिक बालविकास तथा स्याहार केन्द्रको विकासका लागि नक्साङ्कन तथा सर्वेक्षण	०	४००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.२	बाल विकास केन्द्रको स्थापना तथा विकास	५००	५०	५०	५०	५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.३	न्यूनतम पूर्वाधार सहितको बालमैत्री स्याहार स्थल निर्माण र विकास	०	३००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.४	बाल मनोविज्ञान, शारिरिक तथा सर्वाङ्गीण विकासको विषयमा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था	४००	४००	४००	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.५	बालबालिका स्याहार, विकास तथा शिक्षण सम्बन्धी तालिम संचालन	०	२००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.६	"एक वडा एक बाल उद्यान" कार्यक्रम संचालन	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		१.१.७	बालविकासका लागि हाता विकास प्रारम्भ	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.८	वैकल्पिक बालविकास तथा स्याहार केन्द्र स्थापना गर्न समुदाय, वडा तथा निजी क्षेत्रसँग साझेदारी	१००	१००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.९	अति विपन्न, पिछिडिएको क्षेत्र सिमान्तकृत वर्गका बालबालिकाको बालविकास केन्द्रमा निशुल्क विद्यालय भर्ना अभियान संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.१०	बालविकास तथा स्याहार केन्द्र स्थापना गर्न चाहने अभिभावकहरूलाई मापदण्डका आधारमा अनुमति प्रदान	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१.१.११	प्रत्येक बाल विकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूमा बालबालिकाको नियमित स्वास्थ्य जाँच	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
२	२.१	२.१.१	आधारभूत शिक्षाबाट बञ्चित बालबालिकाहरूको लगत संकलन	२५०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.२	विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकालाई छात्रवृत	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		२.१.३	विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकालाई छात्रावासको प्रबन्ध गर्न सम्भाव्यता अध्ययन	०	०	२००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.४	विद्यालयमा दिवा खाजा, पोशाक आदिमा अनुदान प्रदान गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.५	विद्यालयमा विद्यार्थीको नियमितता सुनिश्चित गर्न वडा स्तरीय अनुगमन समिति गठन	०	१००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.६	विद्यार्थी भर्ना घरदैलो अभियान निरन्तर संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.७	नतिजा मापन संयन्त्र तथा अभिलेख प्रणाली निर्माण	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.८	विद्यालय शिक्षालाई प्रभावित हुन नदिन सेवाक्षेत्र सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम कार्यविधि तयार	०	०	०	३५०	३५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.९	सम्पूर्ण सामूदायिक विद्यालयमा समान शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न सूचकहरूको विकास	१००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		२.१.१०	आधारभूत तहका विषयका सिकाई उपलब्धी सूचकहरूको विकास	०	१५०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.११	इन्टरनेट, श्रव्य दृश्य सामाग्री तथा सूचना प्रविधिको प्रयोग	०	१५०	३००	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		२.१.१२	स्थानीय बालअधिकार समिति गठन	१५०	०	५०	५०	५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
३	३.१	३.१.१	अभिभावकहरूले आफ्ना बालबालिकाहरू प्रति निभाउनपर्ने दायित्व तथा व्यवहारहरूको वैज्ञानिक सूची तयार	१००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		३.१.२	अभिभावकहरूको बालबालिका प्रतिको दायित्व र व्यवहारका सूचकहरूबारे प्रचार प्रसार	५०	५०	५०	५०	५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		३.१.३	वार्षिक पात्रोको विकास गरी नियमित रुपमा शिक्षक—अभिभावक अन्तरक्रिया	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		३.१.४	अभिभावकहरूलाई सचेत बनाउने अभियान संचालन	५०	५०	५०	५०	५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		३.१.५	अभिभावकहरूको भूमिका हुनेगरी गृहकार्य दिन पाठ योजनाहरू निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		३.१.६	हरेक अभिभावकहरूलाई बाल मनोविज्ञानका बारेमा वैज्ञानिक ज्ञान प्रदान गर्न अभिमुखिकरण	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		३.१.७	अपाङ्गता भएका बालबालिका, अटिजम वा मानसिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका अभिभावकहरूलाई विशेष अभिमुखिकरण	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		३.१.८	खेलहरूको माध्यमबाट बालबालिकाहरूलाई हाम्रा अभिभावक हाम्रो साथ छन् भन्ने भावना जागृत	०	१५०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
४	४.१	४.१.१	विद्यालयहरूलाई आधारभूत सहितको माध्यामिक शिक्षा प्रदान गर्ने पूर्ण संरचनामा लैजान नक्साङ्कन	५००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		४.१.२	शुन्य जोड २ कार्यक्रम मात्र संचालन भैरहेका शिक्षण संस्थालाई माध्यामिक शिक्षा वा आधारभूत सहितको माध्यामिक शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थामा रुपान्तरण गर्ने सर्वेक्षण	०	०	०	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.३	निशुल्क माध्यामिक शिक्षा प्रदान गर्न विपन्न लक्षित अनुदान र छात्रवृत्तिको प्रबन्ध	०	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.४	व्यवसायिक, संगीत, आयूर्वेद, कृषि लगायतका विद्यालय स्थापना गर्न संम्भावना अध्ययन	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.५	केहि विद्यालयहरू छनोट गरी अंग्रेजी माध्यमबाट अध्यापन	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.६	माध्यामिक शिक्षाको सिकाई उपलब्धी मापनका सूचकहरू विकास	१५०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.७	हरेक विद्यार्थीको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली निर्माण	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.८	हरेका विद्यार्थीको विषयप्रतिको लगाव वा झुकाव पहिचान गर्न अनुसन्धान	०	०	०	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		४.१.९	विद्यार्थीहरूलाई प्रविधिबारे साक्षतकार गराउन सूचना प्रविधिमा आधारित श्रव्यदृश्य सामाग्रीहरूको नियमित प्रयोग	४००	४००	४००	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.१०	पढ्ने इच्छा भएका छात्र–छात्राहरूलाई माध्यामिक शिक्षा सुनिश्चित गर्न सामुदायिक अभियान संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.११	माध्यामिक तहमा विज्ञान संकाय संचालन गर्न सकिने विद्यालयको सम्भाव्यता अध्ययन	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.१२	माध्यामिक तहका विद्यार्थीहरू लक्षित नैतिक शिक्षा विषय समिल्लित विशेष पाठ्यक्रम निर्माण	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.१३	किशोर–किशोरीको मनोविज्ञान, यौन शिक्षा, छात्राहरूलाई आत्मरक्षा र व्यक्तिगत सुरक्षा सम्बन्धी अभिमुखिकरण	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		४.१.१४	सफल कथाहरूको वृतचित्रहरू प्रर्दशन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
५	५.१	५.१.१	सीप विकास तथा व्यवसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालय स्थापना र विकास	०	०	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.२	व्यवसायिक डिप्लोमा तहका कार्यक्रमहरूको सम्भाव्यता अध्ययन	०	०	०	३५०	३५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.३	विषेश सीप भएका विद्यार्थीहरूको पहिचान गर्न अध्ययन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.४	मौलिकता जगेर्ना तथा आधुनिकिकरण गर्न प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालयसँग एकिकृत गर्न अध्ययन	०	३००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.५	विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक समस्याहरू समाधान गर्ने सीप प्रदान गर्न अतिरिक्त कक्षाको प्रबन्ध	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.६	लक्षित समूहलाई प्रत्यक्ष लाभ हुने व्यवसायिक शिक्षा प्रदान गर्न वडास्तरमा लगत संकलन	४००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.७	व्यद एबिअझभलत का लागि बजारको अध्ययन	४००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		५.१.८	इन्टर्नसीप संचालन गर्न सहजिकरण गर्ने इकाई शिक्षालयमै निर्माण	०	०	२००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.९	व्यवसायिक तथा प्राविधिक विद्यालयहरूमा नवप्रर्वतन र नयाँ व्यवसायिक सोच सम्बन्धी अनुसन्धान केन्द्रको रुपमा विकास गर्न अध्ययन	०	०	०	३५०	३५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.१०	शिक्षा तथा तालिमबाट बञ्चित हुनुपरेका विद्यार्थीहरूको लगत संकलन	२००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.११	विद्यार्थीहरूलाई सरल कर्जाको प्रबन्ध ।	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.१२	शिक्षालयहरूलाई रोजगारदातासँग एकाकार गर्न अध्ययन	०	०	०	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		५.१.१३	नगरपालिकाको विकासमा आवश्यक जनशक्तिलाई प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षासँग आबद्ध गर्न अध्ययन	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
६	६.१	६.१.१	हरेक वडामा एक सामुदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		६.१.२	एक वडा एक पुस्तकालय/वाचनालय स्थापना	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.३	हरेक सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा इन्टरनेटको व्यवस्था	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.४	अनौपचारीक शिक्षालाई स्थानीय आवश्यकता अनुसार व्यवस्थित बनाउन अध्ययन	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.५	स्थानीय बौद्धिक समाज संचालन गर्न कार्यविधि निर्माण	०	०	०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.६	पालिकामा रहेका वैकल्पिक शैक्षिक संस्थाहरूको लगत संकलन	२८०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.७	पालीकास्तरमा एक पुस्तकालय स्थापना	०	०	१०००	५५०	५५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.८	वडास्तरका पुस्तकालयलाई मुख्य पुस्तकालयमा आबद्ध	०	०	०	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.९	शैक्षिक अन्तरक्रिया गर्न वार्षिक पात्रोको विकास	१५०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		६.१.१०	आम नागरिकका सिकाइका चाहानाहरू सम्बोधन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.११	स्थानीय बौद्धिक समाज गठन	०	०	०	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.१२	दुर शिक्षाबाट लाभान्वित हुन चाहने विद्यार्थीको लगत संकलन	०	०	१५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.१३	पालिकास्तरीय मल्टिमिडिया सेन्टर तथा वैकल्पिक शिक्षा इकाइको सम्भाव्यता अध्ययन	३००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.१४	प्रौढ कक्षामा सम्मिलित हुन चाहनेहरूको लगत संकलन गरी व्यक्तिगत सूचना प्रणलीको विकास	०	०	१००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.१५	प्रौढकक्षाहरूका सिकाई उपलब्धी मापन गर्ने संयन्त्र तथा सूचकको विकास	०	०	२००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.१६	प्रौढ कक्षाहरू संचालन	२००	२००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		६.१.१७	पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित गर्न कार्ययोजना निर्माण	०	०	२००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.१८	मौलिक ज्ञान, दर्शन, प्राकृतिक विज्ञान र दृष्टिकोणहरूलाई संग्रह सूचीकरण तथा संरक्षण कार्ययोजना निर्माण	०	०	०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		६.१.१९	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र बौद्धिक समाजलाई जिम्मेवार बनाउन अभिमुखिकरण	०	०	२५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
७	७.१	७.१.१	अपाङ्गता परिचय पत्र प्रदान गरीे शैक्षिक आवश्यकता बारे लगत संकलन	१२०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.१.२	अपाङ्गताको प्रकार अनुसारको शैक्षिक सेवा प्रदान गर्न अनुदान	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.१.३	अपाङ्गताको अवस्था हेरी सामान्य बालबालिकासँगै अध्ययन गर्न लगत संकलन	०	२००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.१.४	अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई आवश्यक पर्ने सामाग्रीमा अनुदान	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		७.१.५	अपाङ्गता तथा फरक क्षमता भएका आम नागरिकलाई विशेष सीप विकास सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.१.६	अपाङ्गता भएका बालबालिकाको लागि सहज पाठ्यक्रम निर्धारण	०	०	०	३५०	३५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.१.७	अपाङ्गता भएका बालबालिकाको लागि विशेष मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	७।२	७।२।१	आरक्षण आवश्यक बालबालिकाहरूको लगत संकलन	०	०	०	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७।२।२	यी विद्यार्थीहरूको शिक्षाको अधिकार सुनिश्चित गर्न कोषको निर्माण	०	०	०	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.२.३	स्थानीय समुदायको सभ्यता र भाषामा ज्ञान भएका शिक्षक-शिक्षिकाको दरबन्दी राख्न पहल	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.२.४	महिला शिक्षिकाहरूको नेतृत्व विकास तालिम संचालन	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		७.२.५	नियमित लैससास परिक्षण गराई सूचकहरूको विकास	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.२.६	समावेशी शिक्षा छात्रवृतिको व्यवस्था	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.२.७	शैक्षिक सामाग्री, दिवा खाजा, पोशाक आदिको व्यवस्था	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		७.२.८	छुवाछुवात र भेदभावलाई उन्मूलत गर्न जनचेतनामूलक अभियान	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
८	८.१	८.१.१	शिक्षकमा हुनुपर्ने ज्ञान, सीप, नेतृत्व क्षमताका गुण तथा सूचकहरूको विकास	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.२	हरेक शिक्षकको वृत्ति विकासका लागि वैज्ञानिक र व्यवहारिक प्राणलीको विकास	०	०	३५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.३	नियमित र नतिजामूखि शिक्षक तालिम	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.४	शिक्षकहरूको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन र विद्यार्थीका सिकाई उपलब्धी र परीक्षा परिमाणको एकिकृतता	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		८.१.५	शिक्षकलाई अनुसन्धान छात्रवृतिको व्यवस्था	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.६	शिक्षक नियुक्त गर्दा दक्ष र सक्षम शिक्षक छनोट हुने परीक्षा प्रणालीको अबलम्बन	०	०	४००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.७	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धी परिक्षण गरी विद्यालय सुधार योजना कार्यक्रम	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.८	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास इकाई गठन गर्न गृहकार्य	०	४००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.९	शिक्षकहरूलाई पेशाप्रति जिम्मेवार तुल्याउन विभिन्न क्रियाकलापहरूकोे नियमितता ।	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.१०	शिक्षक शिक्षिकाहरूको समग्र संरचना निर्माण गर्ने सैद्धान्तिक अवधारण अबलम्बन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.११	उत्कृष्ट विषयगत शिक्षकहरू छनोट गरी पुरस्कृत	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.१२	उत्कृष्ट विद्यालय घोषणा	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		८.१.१३	परिमाणमा आधारित जवाफदेहिता प्रणालीको विकास गरिनेछ ।	०	०	०	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.१४	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी कार्यक्रम	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.१५	एक विद्यालय एक मनोसामाजिक परामर्शदाता कार्यक्रम	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.१.१६	ECD विशेष शिक्षक शिक्षिका तालिम	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	८.२	८.२.१	विद्यालय समुदाय सहकार्य कार्यक्रम संचालन गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई विशेष अभिमुखिकरण	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.२.२	विद्यालयले सामुदायिक परम्परागत सीप जगेर्ना	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.२.३	समुदाय सन्तुष्टी सर्वेक्षणको अनिवार्य र नियमितता	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.२.४	समुदाय-विद्यार्थी अन्तकृया कार्यक्रम	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		८.२.५	विद्यालय र अभिभावक अन्तकृयाको नियमित	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.२.६	विद्यालयको योजना, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पाठ्यक्रम निर्माणमा समुदायको संलग्नताको लागि प्रोटोकलको विकास	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	८.३	८.३.१	विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.३.२	विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई समुदायको प्रत्यक्ष संलग्नता सुनिश्चिता	०	०	०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.३.३	विद्यालय व्यवस्थापन समितिको भूमिका र जिम्मेवारीमा समयानुकुल परिमार्जन	२५०	०	२५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.३.४	शिक्षक तथा कर्मचारीलाई नियमित प्रशिक्षण कार्यक्रम	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.३.५	विद्यार्थी अभिभावक सन्तुष्टि सर्वेक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक	२५०	०	२५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.३.६	प्रधानध्यापक छनोट प्रणालीलाई आवश्यक परिमार्जन	०	०	२००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		८.३.७	शिक्षक दरबन्दीको मिलान तथा पूर्नवितरण गर्न कार्यदल गठन	०	०	०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.३.८	नपुग दरबन्दीको हकमा दरबन्दी थप गर्ने गरी गृहकार्य	३००	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.४.१	विस्तृत खण्डीकृत तथ्याङ्क प्रणालीको विकास	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.४ं.२	पालिकामा शिक्षा शाखा अन्तर्गत तथ्याङ्क व्यवस्थापन इकाइको व्यवस्था	०	२००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.४.३	तथ्याङ्क व्यवस्थापन इकाइलाई आवश्यक श्रोत साधानको प्रवन्ध	३००	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.४.४	नीति निर्माणलाई टेवा पु□याउन प्रविधि मैत्री इकाइको व्यवस्था	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.४.५	सम्पूर्ण सूचनालाई सुरक्षित गर्न स्वचालित संयन्त्रको विकास	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	८.५	८.५.१	शैक्षिक सेवामा संलग्न सबैको कार्यक्षत्रगत शर्त र आचार संहिता निर्माण	०	२००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		८.५.२	आचार संहितालाई लागु गर्न सरोकारवालालाई सुसूचित	०	०	१५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.५.३	पूर्वाग्रह रहित एकल पेशागत संगठन निर्माण गर्न नीतिगत परिमार्जन	०	०	१५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.५.४	शिक्षक कर्मचारीहरू तथा प्रधानध्यापकहरूसँग कार्य सम्पादन सम्झौता	०	०	०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	८.६	८.६.१	संस्थागत विद्यालयहरूको नियमित अनुगमन तथा नियमन	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.६.२	नयाँ स्थापनाका लागि आवेदन दिएका विद्यालयहरूको अनुमति प्रदान	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.६.३	सामुदायिक निजी साझेदारी सम्बन्धी ठोस शैक्षिक कार्यक्रम निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.६.४	मापदण्ड, नीति र कानूनी उल्लङ्घन गर्ने विद्यालयलाई कार्वाही	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.६.५	निजी लगानीमा संचालन भैरहेका शैक्षिक संस्थाहरूमा मापदण्ड निर्माण तथा पुन : मूल्याङ्कन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		८.६.६	निजी लगानीमा संचालित विद्यालयहरूले मापदण्डमा आधारित छात्रवृति वितरण गरे-नगरेको यकिन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.६.७	अध्यापन अनुमति प्राप्त शिक्षक/शिक्षिकाहरू बाट अध्यापन गराए/नगराएको अनुगमन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		८.६.८	निजी लगानीमा संचालित विद्यालयले शिक्षक छनोट प्रकृयामा राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सुनिश्चितता	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	९.१	९.१.१	वार्षिक बजेटमा शिक्षा क्षेत्रमा गरिएको लगानीलाई बृद्धि						वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.२	शिक्षामा प्राप्त हुन सक्ने आर्थिक सहयोगका क्षेत्रहरू बृद्धि गर्न अन्तर्कया	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.३	शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थापनमा सहयोग गर्न चाहने व्यक्तित्वहरूलाई सम्मान	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.४	सामुदायिक विद्यालयको नपुग पूर्वाधारको Gap Analysis	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		९.१.५	विद्यालय क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रमलाई प्रत्येक वर्ष निरन्तरता	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.६	समानुपातिक हिसाबले सम्पूर्ण विद्यालयमा पूर्वाधार विकास थप	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.७	हरेक विद्यालयमा विद्युत तथा इन्टरनेट सेवाको व्यवस्था	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.८	हरेक विद्यालयमा खेल मैदानको व्यवस्थापन	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.९	हरेक विद्यालयमा तारबार वा पर्खाल निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.१०	हरेक विद्यालयमा एक पुस्तकालयको निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.११	हरेक विद्यालयमा छात्रामैत्री शौचालयको व्यवस्था	०	०	०	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		९.१.१२	जनसांख्यिक बनोट, भौगोलिक अवस्था, विद्यार्थी संख्या, शिक्षक संख्या आदिका आधारमा विद्यालय गाभ्ने, सार्ने वा नयाँ स्थापना गर्न विशेष अध्ययन	५००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.१३	सामुदायिक विद्यालयको सम्पत्तीहरूको लगत तयार गरी अभिलेखिकरण	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.१४	वैकल्पिक विधिबाट अध्यापन गराउन मल्टिमिडिया सेन्टरको स्थापना	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.१५	स्थानीय शिक्षा नीती तथा कार्यक्रम परिमार्जन	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.१६	"एक विद्यार्थी एक विरुवा" साथै "एक विद्यालय एक बगैचा" नीति अबलम्बन	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.१७	विद्यालयलाई विपद् उत्थानशिल विद्यालयको रुपमा विकास	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.१८	विपद् जोखिम मूक्त विद्यालय निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		९.१.१९	विपद्का बेला सुरक्षित हुने गरी विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		९.१.२०	स्वयंमसेवा तालिम	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
			हरेक तहका विद्यार्थीको अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१०.१	१०.१.१	शैक्षिक कृयाकलाप संचालन सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१०.१.२	मापदण्डको कार्यान्वयन अनुगमन गर्न एक अनुगमन समिति निर्माण	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१०.१.३	यस प्रकार संचालनमा रहेका सम्पूर्ण संस्थाहरूको तथ्याङ्क संकलन	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	११.१	११.१.१	विद्यार्थीहरूले हासिल गर्ने सिकाई उपलब्धीहरूमा सूचकहरूको विकास	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.२	पालिकाले विद्यार्थीहरूको क्षमता सुनिश्चित गर्न सूचक सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		११.१.३	स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्न अध्ययन	१५०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.४	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास समितिको गठन	०	०	०	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.५	भूमण्डलीय ज्ञानलाई पाठ्यक्रम स्थानिकिकरण गर्न अध्ययन	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.६	पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा अद्यावधिक गर्ने संयन्त्रको विकास	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.७	बहुकक्षा शिक्षण सम्बन्धी अध्ययन	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.८	शिक्षण सिकाइ पद्धतीका विधिहरूलाई व्यवहारिक रुपमा अवलम्वन गर्न कार्ययोजना निर्माण	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.९	स्थानीय संचार माध्यमहरूबाट शैक्षिक कार्यक्रम संचालन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन	३५०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		११.१.१०	कक्षा १ देखि ३ सम्म एकिकृत पाठ्यक्रममा आधारित कक्षा वा बहुकक्षा शिक्षण पद्धति अबलम्बन गर्न अध्ययन	०	३५०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.११	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास समितिलाई श्रोत सुविधा सम्पन्न बनाउन पहल	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.१.१२	शिक्षकहरूलाई पाठ योजना निर्माण तालिम	१५०	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	११.२	११.२.१	विद्यार्थीहरूको विद्यमान मूल्याङ्कन प्रणालीको पुनरावलोकन र आवश्यक परिमार्जन	०	१५०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.२.२	परीक्षा प्रणालीलाई चुस्त र व्यवस्थित बनाउन स्थानीय संयन्त्रणको विकास	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.२.३	भविष्यमा माध्यमिक तहसम्मको परीक्षा स्थानीय तहबाटै गराउने प्रणालीको विकास र श्रमिक अभ्यास	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.२.४	मूल्याङ्कनमा ग्रेडिङ प्रणाली अबलम्बन	४००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
	११.३	११.३.१	शिक्षक योग्यता मापदण्ड निर्माण	४००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.२	शिक्षक सक्षमता मापदण्डलाई विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धीसँग आबद्ध	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.३	आधारभूत तहका शिक्षकहरूलाई नियमित तालिम	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.४	तालिमको नियमित प्रभावकारीता अध्ययन गरी प्रतिवेदन प्रणालीमा व्यवस्थापन	२००	२००	२००	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.५	शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि सम्बन्धी तालिम	०	०	१५०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.६	शिक्षकहरूलाई सघन पुनर्ताजगी तालिमको अनिवार्य प्रबन्ध	०	०	३००	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.७	विद्यालयलाई शिक्षक शिक्षिकाको समेत ज्ञान केन्द्रको रुपमा विकास गर्न नीतिमा सुधार	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.८	अन्तरविद्यालय शिक्षक अन्तरकृया कार्यक्रमहरू नियमित रुपमा संचालन	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		११.३.९	अन्तर विद्यालय विद्यार्थी अन्तकृया कार्यक्रम	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.१०	विभिन्न पेशा व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई विद्यालय भ्रमण तथा अन्तकृया गर्ने कार्यक्रम संचालन	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.११	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गतका रोजगारहरूलाई विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा सदुपयोग	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.१२	अनुगमन प्रणालीलाई नियमित, वैज्ञानिक र प्रतिवेदन प्रणालीमा समेट्ने	०	०	०	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.१३	नतिजामा आधारित शिक्षण सिकाई सुधार कार्ययोजना निर्माण	०	०	०	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.१४	सुपरिवेक्षण र अनुगमनलाई वैज्ञानिक बनाउन नतिजा सूचकको विकास	०	०	०	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		११.३.१५	हरेक विद्यालयहरूलाई सूचकका आधारमा स्तर निर्धारण	०	०	०	२००	२००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		११.३.१६	विद्यालयलाई प्रदान गर्ने अनुदानलाई स्तरका आधारमा छुट्याउने	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१२.१	१२.१.१	"एक वडा एक प्राविधिक विषय" पूर्वाधार विकास कोष	०	५००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.१.२	नगरपालिकास्तरीय एक बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन	३००	०	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१२.२	१२.२.१	हरेक तहको पाठ्यक्रममा नैतिक, जीवनोपयोगी सामाग्री तय गर्न परामर्श सेवा	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.२.२	नैतिकता, जीवनोपयोगी शीप, आत्मिक विकास, योग साधना अध्यापन गर्ने शिक्षक व्यवस्थापन	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१२.३	१२.३.१	हरेक विद्यालयबाट विज्ञानमा विशेष रुची र क्षमता भएका विद्यार्थी पहिचान	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.३.२	नगरपालिकास्तरीय विज्ञान प्रर्दशनी आयोजना	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.३.३	विज्ञानमा अभिरुची र क्षमता भएका विद्यार्थीलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		१२.३.५	नगरपालिकामा भित्रिएका नविनतम प्रविधिहरूको स्थलगत अवलोकन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.३.६	विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित व्यक्तित्वहरूसँग साक्षात्कार कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.३.७	विज्ञान र प्रविधिमा विशेष क्षमता भएका व्यक्तिहरू पहिचान	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.३.८	विज्ञान तथा प्रविधिका विषयहरूमा विद्यार्थी भर्ना बृद्धि गर्न विशेष अभिमूखिकरण	०	०	०	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१२.३.९	अनुसन्धनात्मक परियोजना कार्य विशेष पाठ्यक्रम निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१३.१	१३.१.१	हरेक विद्यालयमा नियमित रुपमा अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.१.२	प्रत्येक वर्ष अन्तरविद्यालय गायन प्रतियोगिता आयोजना	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.१.३	प्रत्येक वर्ष अन्तरविद्यालय नृत्य प्रतियोगिता आयोजना	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		१३.१.४	प्रत्येक वर्ष अन्तरविद्यालय चित्रकला प्रतियोगिता आयोजना	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.१.५	प्रत्येक वर्ष अन्तरविद्यालय चित्रकला प्रतियोगिता आयोजना	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.१.६	प्रत्येक वर्ष अन्तरविद्यालय वाद्यवादन प्रतियोगिता आयोजना	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.१.७	सडक नाटकको आयोजना	४००	४००	४००	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१३.२	१३.२.१	विद्यार्थी शैक्षिक भ्रमण व्यवस्थापन खर्च	४००	४००	४००	४००	४००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.२.२	स्थलगत अवलोकन तथा परियोजना कार्य संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.२.३	सफल व्यक्तित्व साक्षात्कार कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.२.४	वृत्तचित्र तथा चलचित्र प्रर्दशनी व्यवस्थापन	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	अधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	जिम्मेवार निकाय
		१३.२.५	विभिन्न राष्ट्रिय, क्षेत्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिता पूर्व तयारी	०	३००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१३.३	१३.३.१	पाठ्यपुस्तक तथा शैक्षिक सामग्री आपूर्ति संयन्त्र निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.३.२	हरेक विद्यालयमा पुस्तकालय निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.३.३	एक विद्यालय एक कम्प्यूटर प्रयोगशाला निर्माण	३००	३००	३००	३००	३००	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१३.३.४	माध्यमिक स्तरको विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण	०	०	०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
	१४.१	१४.१.१	पिछडिएका अल्पसङ्ख्यकहरूको विस्तृत विवरण तयार	०	०	०	४५०	४५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१४.१.२	मातृभाषाका पाठ्यपुस्तक तथा जनशक्तिको व्यवस्था	०	०	०	२५०	२५०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय
		१४.१.३	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण	०	४००	०	०	०	वडा,न.पा. शिक्षाशाखा, प्रदेश तथा संघिय शिक्षा मन्त्रालय

४.१ अपेक्षित उपलब्धीहरू

- भर्ना दर शत प्रतिशत, बिचैमा कक्षा छाड्ने दर न्यून र निरक्षरता शुन्यमा झर्नेछ ।
- भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधारको प्रबन्ध हुने छ ।
- आधारभूत शिक्षा सबैका लागि निशुल्क र अनिवार्य हुने छ ।
- माध्यमिक शिक्षा निस्शुल्क र यसमा सबैको पहुँच सुनिश्चित हुने छ ।
- सबै विद्यालयहरूमा दक्ष र तालिम प्राप्त विषयगत शिक्षकहरूको उपलब्धता हुने छ ।
- आधुनिक, सुविधासम्पन्न र प्रविधियुक्त विज्ञान प्रयोगशाला र कम्प्युटर ल्याबको प्रबन्ध हुने छ ।
- खेल मैदान र कभर्ड हलको निर्माण भई विभिन्न खेलकुदको माध्यमबाट विद्यार्थीहरू स्वस्थ र अनुशासित हुनेछन् ।
- राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय र समयसापेक्ष शिक्षा उपलब्ध हुने छ ।
- नैतिकता, राष्ट्रप्रेम र मानव मूल्यमा आधारित शिक्षाको विकास भई नागरिकहरू नैतिकवान हुने छन् ।
- आधुनिक विज्ञान र प्रविधिमा युवाहरूको आर्कषण बढ्ने छ ।
- स्थानीय तहमा बहुप्राविधिक विद्यालयको स्थापना भई रोजगारमूलक र प्राविधिक शिक्षा स्थानीय स्तरमै उपलब्ध हुनेछ ।

नतिजा सूचकहरू

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि				
	असर	प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर	प्रतिशत		
	असर	प्राथमिक तह पुरा गर्ने दर	प्रतिशत		
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रको तुलनामा) कक्षा ८ सम्म पुग्ने अनुपात			
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रको तुलनामा) कक्षा १२ सम्म पुग्ने अनुपात			
	असर	माध्यमिक शिक्षाको कुल भर्नादर (९ देखि १२)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	पूर्व प्राथमिक शिक्षाको लागि बाल अनुदान पाएको (संख्या)	संख्या		
	असर	पूर्व वाल्यकाल शिक्षामा उपस्थिति (प्रतिशत) हाजिरी	प्रतिशत		
	असर	छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत (कुल विद्यार्थीमा)	प्रतिशत		
	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (प्राथामिक)			
	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (माध्यमिक)			

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको साक्षरता दर	प्रतिशत		
	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको महिला साक्षरता दर	प्रतिशत		
	प्रतिफल	प्रति विद्यार्थी हुने सार्वजनिक खर्च (हजारमा)	हजारमा		
	असर	विद्युतमा पहुँच भएका आधारभूत विद्यालयहरू	प्रतिशत		
	असर	इन्टरनेटमा पहुँच भएका आधारभूत विद्यालयहरू	प्रतिशत		
	असर	ध्ब्क्ज् सुविधा भएका आधारभूत विद्यालयहरू	प्रतिशत		
	असर	अपाङ्गमैत्री विद्यालयहरू	प्रतिशत		
	असर	न्यूनतम रुपमा संगठित व्यवस्थित शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका आधारभूत शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरू	प्रतिशत		
	असर	न्यूनतम रुपमा संगठित व्यवस्थित शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका माध्यमिक शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरू	प्रतिशत		
		(दिगो विकास लक्ष्य ४ अन्तर्गत) माथिका सबै सूचकहरू			
	असर	समग्र साक्षरता प्रतिशत			
	असर	साक्षरता प्रतिशत (पुरुष)			
	असर	साक्षरता प्रतिशत (महिला)			

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	उच्च शिक्षा अध्यापन हुने कलेज	संख्या		
	प्रतिफल	प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन हुने विद्यालय	संख्या		
	असर	आधारभूत शिक्षा उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	स्नातक तह उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	असर	स्नातकोत्तर उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	विद्या वारिधि उत्तीर्ण जनसंख्या	संख्या		
	असर	प्राविधिक वा व्यवसायिक तालिम प्राप्त युवा संख्या	प्रतिशत		
	असर	विज्ञान प्रयोगशाला सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	सुविधा सम्पन्न पुस्तकालय भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	बुक कर्नर सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	सुविधायुक्त खेलमैदान भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	छात्राको लागि व्यवस्थित शौचालय भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	एक स्वास्थ्यकर्मीको सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	प्रतिफल	अनौपचारिक प्रौढ कक्षा संख्या	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	व्यवस्थित रुपमा संचालन भएका बालक्लव	संख्या		
	प्रतिफल	बालविकास केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	स्याहार केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	बाल मनोविज्ञानको विषयमा दक्ष जनशक्ति	संख्या		
	असर	शिक्षाबाट बञ्चित विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	छात्रबासको सुविधा भएको विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	दिवाखाजाको व्यवस्था भएको विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	नियमित विद्यालय जाने विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	विशिष्टिकृत विषय अध्यापन हुने विद्यालय	प्रतिशत		
	प्रतिफल	नमूना विद्यालय	संख्या		
	असर	व्यक्तिगत सूचना प्रणालीमा आवद्ध विद्यार्थी	प्रतिशत		
	प्रतिफल	विज्ञान संकाय अध्यापन हुने माध्यामिक तहको विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवसायिक शिक्षा संचालन हुने विद्यालय	संख्या		
	असर	विषेश सीप भएका विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	व्यद एबिअझभलत बाट लाभान्वित विद्यार्थी	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	इन्टर्नसीप तथा अन द जब ट्रेनिङ्गलाई सहजीकरण गर्ने इकाइ भएको विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	इन्टरनेट सहितको सामुदायिक सिकाई केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	साधन स्रोत सम्पन्न वैकल्पिक शैक्षिक संस्था (मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा, वेद विद्याश्रम)	संख्या		
	असर	दुर शिक्षाबाट लाभान्वित विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	अपाङ्गता भएको विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	अनुदान प्राप्त गर्ने अपाङ्गता भएका विद्यार्थी	प्रतिशत		
	असर	आरक्षण आवश्यक बालबालिका	प्रतिशत		
	प्रतिफल	स्थानीय शिक्षक-शिक्षिकाको दरवन्दी भएको विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा महिला भएको विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	लैससास परीक्षण भएका विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	छुवाछुत तथा भेदभाव रहित विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	उत्कृष्ट शिक्षक	संख्या		
	प्रतिफल	उत्कृष्ट विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थापन समिति गठन भएका विद्यालय	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	अनुसन्धान छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने शिक्षक	प्रतिशत		
	प्रतिफल	नयाँ स्थापना भएका विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	शिक्षामा गरिएको लगानी	लाखमा		
	प्रतिफल	शिक्षामा आर्थिक सहयोग गर्ने दातृ संघ संस्था	संख्या		
	प्रतिफल	मल्टिमिडिया सेन्टर	संख्या		
	प्रतिफल	विपद् उत्थानशिल विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	दुर्गम क्षेत्र लक्षित बहुकक्षा	संख्या		
	प्रतिफल	एफ.एम तथा टेलिभिजनमा प्रसारण हुने शैक्षिक कार्यक्रम	संख्या		
	असर	विज्ञानमा विशेष रुची भएका विद्यार्थीहरू	प्रतिशत		
	प्रतिफल	विज्ञान प्रर्दशनी	संख्या		
	प्रतिफल	शैक्षिक भ्रमण	संख्या		
	असर	विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी विषयहरूमा विद्यार्थी भर्नादर	प्रतिशत		
	प्रतिफल	गायन प्रतियोगितामा भाग लिने विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	नृत्य प्रतियोगितामा भाग लिने विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	चित्रकला प्रतियोगितामा भाग लिने विद्यालय	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	वतृत्वकला प्रतियोगितामा भाग लिने विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	वाद्यवादन प्रतियोगितामा भाग लिने विद्यालय	संख्या		
	प्रतिफल	सडक नाटक	संख्या		
	प्रतिफल	वृत्तचित्र र चलचित्र प्रर्दशनी	संख्या		
	प्रतिफल	क्षेत्रीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा भाग लिने विद्यार्थी	संख्या		

खण्ड - ५: कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.१ योजना प्राथमिकिकरण तथा कार्यान्वयन

विकास योजना प्राथमिकीकरण गर्दा अवलम्बन गर्नुपर्ने आधारहरू

नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचा बमोजिम कुनै पनि पालिका वा स्थानीय सरकारले विकासका कार्यक्रमहरू तय गर्दा विशेषत स्थानीय वस्तुगत अवस्थाको आधारमा स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकताहरू जस्तै भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक वृद्धि, सामाजिक विकास, वातावरणीय सन्तुलन तथा संस्थागत सेवा प्रवाहमा प्रत्यक्षरूपमा सहयोग पुऱ्याई समग्र विकासलाई सन्तुलित र नतिजामुखी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्न प्रभावकारी सिद्ध हुनेगरी निम्नानुसार गर्नुपर्दछ ।

सामान्यतया कुनैपनि कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको आधारमा चार तहमा राखेर मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।

१. "अति उत्तम"- ३ अंक

"अति उत्तम" तह अन्तर्गत कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ । अर्थात् कुनैपनि स्थानमा आवागमनमा निकै कठिनता छ र सडकको स्तरोन्नति गर्ने कार्यक्रमले आवागमनलाई प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय प्रभाव पार्दछ भने सो कार्यक्रम कार्यान्वयनका हिसाबले पहिलो प्राथमिकता तथा अति उत्तम वर्गमा पर्दछ । यस प्रकारका कार्यक्रममा सो शिर्षक अन्तर्गत विनियोजित बजेटको ५० प्रतिशत भन्दा बढी रकम पर्न आउँछ ।

२. "उत्तम"- २ अंक

"उत्तम" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **अप्रत्यक्ष तर उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ । अर्थात् कुनैपनि स्थानमा धार्मिक तथा अन्धविश्वासले सामाजिक कुरीति र जटिलता सिर्जना गरेको छ भने विद्यालय खोली शिक्षाको विकास गर्दा सामाजिक जटिलता न्यून गर्न अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउँछ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको हिसाबले दोस्रो प्राथमिकतामा पर्दछ भने यसलाई उत्तम मानी २ अंक प्रदान गर्नुपर्दछ । यस प्रकारको कार्यक्रममा समेत सम्बन्धित शिर्षक मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा बढी बजेट विनियोजन हुन्छ ।

३. "सामान्य"- १ अंक

"सामान्य" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **सामान्य वा कम** मात्र योगदान दिन्छ भने सो कार्यक्रममा विनियोजित रकम मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा कम रकम मात्र छुट्याइन्छ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको आधारमा तेस्रो तहमा पर्दछ भने त्यसलाई १ अंक दिनुपर्दछ ।

४. "न्यून"- ० अंक

"न्यून" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **न्यून वा योगदान नै नपुऱ्याउने** हुन्छ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकतामा पर्दैन तसर्थ यसलाई शुन्य अंक प्रदान गरिन्छ ।

यसरी कार्यक्रम प्राथमिकिकरण गर्दा विषय क्षेत्रगत विकास कार्यक्रम तथा उपक्षेत्रहरूका प्रत्येक कार्यक्रमहरूको मूल्याङ्कन गरी चार तहमा विभाजन गर्न सकिन्छ । अर्थात् उदाहरणको लागि भौतिक पूर्वाधार

अन्तर्गत कुनै निश्चित स्थानदेखि अर्को स्थान जोड्न सडकको स्तरोन्नति गर्दा सो सडकले स्थानीयबासीको तत्कालीन वा दीर्घकालीन प्रमुख समस्या वा मागलाई कुन तहबाट सम्बोधन गर्न सक्छ भनी मुल्याङ्कन गर्नुपर्दछ। त्यसोगर्दा सो कार्यक्रम

अति उत्तम भए → पहिलो प्राथमिकता

उत्तम भए → दोस्रो प्राथमिकता

सामान्य भए → तेस्रो प्राथमिकता

न्यून भए → प्राथमिकतामा नपर्ने हुन्छ।

एवम रीतले प्रत्येक विषयगत क्षेत्र र सो क्षेत्र अन्तर्गतका उपक्षेत्रका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई तोकिएको लक्ष्य हासिल गर्न कस्तो प्रकारको योगदान पुऱ्याउँछ भनी मूल्याङ्कन गर्दा माथि उल्लेखित तहहरूमा विभाजन गरेर प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्दछ। यसकासाथै अन्य आधारमा :

(१) चालु वार्षिक योजनाको फराकिलो आधारको समावेशी आर्थिक उद्देश्य वृद्धिको लक्ष्य प्राप्तिमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(२) दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(३) जनसहभागिता सुनिश्चित गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(४) समावेशीकरणमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(५) यदि सञ्चालित आयोजनाहरू छन् भने पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारीको अवस्था हेरी कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

यसरी यी प्रश्नहरूले गर्दा कस्तो उत्तर आउँछ सोको आधारमा कार्यक्रमलाई माथि उल्लेखित

"अति उत्तम"

"उत्तम"

"सामान्य" र

"न्यून" तहमा विभाजन गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ साथै स्थानीय विकास गुरुयोजनाको मूल लक्ष्य स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकता सम्बोधन गरी क्रमशः उच्च विकासतर्फ लम्कनु पर्ने भएकाले कार्यक्रम तय गर्दा वडास्तरमा निम्न बमोजिम गर्नुपर्दछ।

वडा तहका योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण

बस्ती तथा टोल स्तरमा कार्यक्रम बारे छलफल गर्दा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तगर्न मद्दत गर्ने कार्यक्रमबारे छलफल गर्नु पर्दछ। वडा तहअन्तर्गतका बस्ती र टोल स्तरको आयोजनाहरू छनौट गर्दा निम्नलिखित प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ।

(क) वडा समितिले आफ्नो वडामा प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरूलाई विभिन्न बस्ती/टोलको योजना तर्जुमा गर्न सहजीकरण गर्नेगरी जिम्मेवारी प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ।

(ख) प्रत्येक वडाले वडा भित्रका बस्ती र टोलहरूमा योजना तर्जुमाको लागि बैठक हुने दिन, मिति र समय कम्तिमा तीन दिन अगावै सार्वजनिक सूचनामार्फत् जानकारी गराउनु पर्नेछ।

(ग) गाउँपालिका/नगरपालिका अन्तर्गतका वडाअन्तर्गत रहेका बस्ती/टोलको भेलामार्फत् बस्ती/टोलस्तरका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्ने बस्ती तथा टोलस्तरमा आयोजना छनौट गर्दा समुदायको आवश्यकता पहिचान गरी आयोजना/कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ।

(घ) बस्ती/टोल स्तरका योजना छनौट गर्दा सो बस्ती भित्रका सबै बर्ग र समुदाय, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, युवा, बालवालिका, जेष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछडिएको वर्ग आदि लगायत सबै समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ङ) बस्ती/टोल भित्रका क्रियाशील सामुदायिक सस्थाहरू (टोल विकास सस्था, महिला/आमा समुह, बाल क्लव र सञ्जाल, युवा क्लव, स्थानीय गैर सरकारी संस्थाहरू, नागरिक सचेतना केन्द्र, विभिन्न सरकारी कार्यालयबाट गठन भएका समूहजस्ता समूहहरूलाई पनि सहभागी गराउनु पर्ने हुन्छ ।

माथि उल्लेख भए बमोजिमका सरोकारवालाहरूको अधिकाधिक सहभागिता हुने गरी वडा सदस्यको संयोजनमा निर्धारित समय, मिति र स्थानमा उपस्थित भै आयोजना छनौटको सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, छलफल, विमर्श गरी आयोजनाहरूको छनौट गर्नुपर्नेछ । यसरी बस्तीस्तरमा छनौट भएका आयोजना/कार्यक्रमहरूको सूची संयोजकले लिखित रूपमा तयार गरि वडा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ।

वडा समितिहरूले टोल/बस्तीस्तरबाट प्राप्त आयोजना र कार्यक्रमहरूलाई विषयक्षेत्रअनुसार समूहकृत गरिन्छ । स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिवाट प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शनको आधारमा सम्बन्धित वडाहरूले बस्ती टोलबाट प्राप्त योजनाहरूमध्येबाट वडाको लागि प्राप्त बजेट सीमाको अधीनमा रही योजनाहरूको छनौट र प्राथमिकता निर्धारण समेत गरी अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ ।

वस्ती टोलबाट योजना माग गर्दा वडास्तरका महत्वपूर्ण योजनाहरू छुट भएको अवस्थामा वडा समितिले त्यस्ता योजनाहरू वडा समितिको बजेट सीमा भित्र रही औचित्यको आधारमा समावेश गर्न सक्नेछ । वडाको बजेट सीमाभित्र कार्यान्वयन हुन नसक्ने नगरस्तरीय महत्वपूर्ण आयोजनाहरू भएमा वडा समितिले नगरपालिकामा छुट्टै सूची पठाउन सक्नेछ ।

वडा समितिले आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्दा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिले तोकेको आधारहरू र दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने कार्यक्रमलाइ बिशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । यसरी छनौट भएका योजनाहरूको प्राथमिकीकरणका साथ नगरपालिकामा पठाउनुपर्ने हुन्छ ।

५.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

क) अनुगमन

विकास योजनाको कार्यान्वयन समयमै सम्पन्न गर्न र आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्त गर्न विकास आयोजनाको प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक पर्दछ ।

योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ, छैन र कार्यतालिकाअनुसार क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त हुने स्थिति छ, छैन भनी विभिन्न तहमा व्यवस्थापन वा व्यवस्थापनले तोकेको व्यक्ति तथा निकायबाट निरन्तर र आवधिक रूपमा निगरानी राख्ने कार्य अनुगमन हो । कुनैपनि कार्यक्रम आयोजनाको पहिचानको चरणदेखि कार्यान्वयन सम्पन्न भई सञ्चालन अवधिमा समेत अनुगमन गरिरहनु पर्छ । यसरी विभिन्न चरणमा गरिने अनुगमनबाट प्राप्त भएका नतिजा, सुझाव तथा सल्लाहलाई पृष्ठपोषणको रूपमा लिई आवश्यकताअनुरूप सुधार गर्दै जानुपर्ने हुन्छ ।

यसो भएमा मात्र विकास आयोजनाले गति लिई समयमै सम्पन्न गर्न मद्दत पुग्न जानेछ र विकासको लक्ष्य हासिल गर्न सकिने छ ।

अनुगमन २ प्रकारले गर्न सकिने छ :

१. आयोजना स्थलमै गएर योजनाको क्रियाकलाप बारेमा जानकारी लिने गरी गरिने अनुगमन ।

२. आयोजनाको क्रियाकलापको प्रगति विवरण माग्ने र प्राप्त गरी गरिने अनुगमन ।

तर दुवै प्रकारका अनुगमनमा देखिएका समस्याको समाधान गर्न तत्काले आवश्यक कदम चल्नु पर्दछ नत्र अनुगमनको कुनै औचित्य रहदैन ।

अनुगमनका क्रममा योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा निम्न कुराहरूको विश्लेषण गरिन्छ ।

- स्रोतसाधनको प्राप्ति र प्रयोग स्वीकृत बजेट र समय तालिकाअनुसार भए नभएको
- अपेक्षित प्रतिफलहरूसमयमै र लागत प्रभावकारी रूपमा हाँसिल भए नभएको
- कार्यान्वयन क्षमता के कस्ता छन् ?
- के कस्ता समस्या र बाधा व्यवधानहरू देखिएका छन् र तिनको समाधानका निम्ति के-कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ ?

अनुगमनका क्रममा उपर्युक्त पक्षहरूको बारेमा नियमित, व्यवस्थित र समयबद्ध रूपमा तथ्याङ्क विवरणहरूसङ्कलन, प्रशोधन र प्रतिवेदन गर्ने कार्य गरिन्छ । यसबाट समयमै समस्या पहिचान गरी समाधान गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । अनुगमनका लागि कार्यान्वयन योजना, आयोजना विवरण तालिका, जिम्मेवारी तालिका आदि दस्तावेजको उपयोग गरिन्छ ।

अनुगमन प्रणालीको छनौट तथा निर्धारण

अनुगमन प्रणाली प्रचलित सोच तालिका (Log Frame)का आधारमा स्थापित गर्न सकिन्छ । स्थानीय तहले आफ्नो विशिष्टता र प्राविधिक क्षमताका आधारमा यस्तो विधि अपनाउन सक्छन् । यस्तो विस्तृत विधि राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रबर्द्धित **राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनमा** हेर्न सकिन्छ ।

स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता र उपलब्ध वस्तुगत तथ्याङ्कको आधारमा मौलिक रूपमा अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गर्न सक्दछन् । साथै स्थानीय तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन र प्रयोगका लागि राष्ट्रिय प्रणालीसँग आबद्ध हुने खालको अनुगमन सूचना प्रणाली स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अनुगमन योजना बनाउँदा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, मानव विकास सूचकाङ्क, दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूलाई स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा योगदान गर्ने सूचकहरूस्थापित गरी अनुगमन गर्ने र सोको प्रतिवेदन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय तहको आफ्नो क्षेत्रभित्र क्रियाशील गैरसरकारी संघसंस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था लगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक संघ संस्थाले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा रही कार्य गर्नुपर्ने र स्थानीय तहको अनुगमन प्रणालीमा त्यस्ता कार्यहरूको पनि अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अनुगमन तह

योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रम तहमा गरिने अनुगमन पद्धति तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
लक्ष्य	परेको प्रभाव	• कार्यपालिकाद्वारा नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजनाको अन्त्यमा • कार्यपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा	• प्रभाव तहको • असर तहको • जनभावनामा परिवर्तन	• संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको वार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू • स्थलगत अनुगमन • वार्षिक कार्ययोजनाहरूको प्रगति
परिणाम	देखिने असर • उत्पादकत्वमा परिवर्तन • सडक पहुँच आदि	• कार्यपालिका र गाउँ/नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • वार्षिक	• परिणाम तहको • प्रतिशत वृद्धि	• सहभागितामूलक • नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार • नमूना सर्वेक्षण गर्ने
योजना	निर्मित परिणामहरू • कक्षा सञ्चालन • उत्पादन परिमाण • सडक विस्तार • स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण	• गाउँ र नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति, शाखा कार्यालयहरूर प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत। • चौमासिक/वार्षिक	• परिणाम तहको • सङ्ख्यात्मक वृद्धि	• नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार • स्थलगत अनुगमन • सार्वजनिक परिक्षण, सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ

लक्ष्य तह

लक्ष्य	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
"शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवाको समुचित विकास गरी समुदायको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने ।" "उद्योग र व्यापार फस्टाउन आवश्यक पूर्वाधारका लागि भूउपयोग योजना गर्दै समुदायको सहभागितामा गाउँ सूरक्षा व्यवस्था सुदृढ बनाउने । "	• स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा प्राथमिक स्वास्थ्यजन्य रोगीको सङ्ख्यामा कमी • भूउपयोग योजना तयारी एवम् कार्यान्वयन आरम्भ • लगानीका योजना संख्यामा आएको सकारात्मक परिवर्तन		

योजना तह

परिणाम तह	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
सहरी शैक्षिक सुधार योजना	• प्राथमिक तहमा भर्ना दरमा वृद्धि • फोहरमैला वर्गीकरण लागु • निर्वाचनमा बदर मतको सङ्ख्यामा कमी		
मासुजन्य पदार्थ उपभोग वृद्धि योजना	• तरकार, अन्डा र मासुको स्थानीय बजारमा बिक्री वृद्धि • कुखुरा व्यवसाय सङ्ख्या वृद्धि • मासुजन्य जीव आयात वृद्धि		

ख) मूल्याङ्कन

योजनाको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो भएन र योजनाको कार्यान्वयनबाट योजनाबाट फाइदा पाउने अपेक्षित जनताले उपर्युक्त रूपमा फाइदा पायो पाएन भनेर गरिने अध्ययन विश्लेषणलाई योजनाको मूल्याङ्कन भनिन्छ। योजना विभिन्न आयोजनाहरूको समष्टि पनि हो त्यसैले यो आफैंमा एक बृहद् कार्यक्रम समेत हो। यस मध्यमकालीन योजनाको मध्यावधि र पूर्ण अवधिको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ९४ अनुसार गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले योजनाको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरेको छ।

योजनाको मध्यमकालीन अवधिमा मूल्याङ्कन गर्दा निम्न कुरालाई ध्यानमा राखी मूल्याङ्कन विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छः

- लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न उन्मुख रहे/नरहेको
- लगानी योजनाअनुरूप वार्षिक लगानीहरूनिर्देशित रहे/नरहेको
- उपलब्धिका लागि लक्ष्य लगायत कार्यक्रमहरूको परिमार्जन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहे, नरहेको आदि।

योजना अवधिको अन्त्यमा निर्धारित परिमाणात्मक तथा गुणात्मक लक्ष्य प्राप्तिको मूल्याङ्कन अन्तिमा रूपमा तेश्रो पक्षबाट गर्नु/गराउनु पर्ने हुन्छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र तर्कपूर्ण खाकासम्बन्धी विस्तृत व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी गरिएको **अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन**लाई पनि उपयोग गर्न सकिने छ।

अनुसूचीहरु

अनुसूची १ - माइन्युट

आज मिति २०७९।१२।०२ बिहिवारका दिन लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिकाको पर्यटन गुरुयोजना निर्माण तथा शैक्षिक विकास गुरुयोजना सम्बन्धी प्रस्तुतीकरण कार्यक्रम तपसील बमोजिमको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो ।

उपस्थिति:

क.सं.	नाम	पद	हस्तक्षर
१			
२	भूपेन्द्र पाण्डेय	प्र. प्र. अ.	[signature]
३	मोहम्मद सईद खाँ	नगर सल्लाहकार	[signature]
४	सुरज हलवार	वडा अध्यक्ष वडा नं १	[signature]
५	विनोद कोहार	वडा अध्यक्ष वडा नं १०	[signature]
६	तुलसी [illegible]	सम्पर्क अधिकृत	[signature]
७	शोभराम यादव	शाखा संयोजक	[signature]
८	मानी राम पौडेल	कृषि शाखा	[signature]
९	केशव प्रसाद यादव	पशु विकास अ०	[signature]
१०	फणीन्द्र कुमार पाल	कम्प्युटर अपरेटर	[signature]
११	रोशन घिमिरे	इन्जिनियर	[signature]
१२	पवन कुमार दुबे	स.इ.	[signature]
१३	नारायण प्र. [illegible]	[illegible] शाखा	[signature]
१४	गोपाल विश्वकर्मा	सब-इन्जिनियर	[signature]

१५	सन्दीप कुमार गुप्ता	अध्यक्ष लुम्बिनी विकास मञ्च	[signature]
१६	सुरेश परियार	प्रेस संयोजक	[signature]
१७	अरू मीन त्रिपाठी	प्राविधिक सहायक	[signature]
१८	करिश्मा क्षेत्री	प्रशासन सहायक	[signature]
१९	उज्जल हरिजन	राजस्व शाखा प्रमुख	[signature]
२०	लक्ष्मी महराई	पञ्जीकरण शाखा	[signature]
२१	लक्ष्मी पराजुली	शिक्षा अधिकृत	[signature]
२२	प्रमिला पछाई	प्राविधिक सहायक	[signature]
23	राजन उपाध्याय	अमानत सर्वो	[signature]
24	मुकन्द ईलाइल मु०	अ.सब इन्जिनियर	[signature]
25.	प्रा. पशुपति न्यौपाने	उप-प्राध्यापक	[signature]
26	डी. शिवराम पाण्डे	Asso. Professor	[signature]
27	Sulav Bhandari	Researcher Assistant	[signature]
28			

अनुसूची २ - प्रस्तुतीकरणका फोटोहरु